

Sveriges tredje rapport till FN:s kommitté för barnets rättigheter

**Om åtgärder och framsteg för att förverkliga
konventionen om barnets rättigheter**

2002

REGERINGSKANSLIET

Socialdepartementet

1	INLEDNING	4
2	ALLMÄNNA ÅTGÄRDER	8
2.1	BARNPOLITIKEN I SVERIGE	8
2.2	BARNOMBUDSMANNEN	10
2.3	SATSNINGAR PÅ BARN OCH UNGA.....	14
2.4	BARNPERSPEKTIVET PÅ FLERA NIVÅER.....	20
2.5	FN:S BARNKOMMITTÉS SYNPUNKTER SAMT AV REGERINGEN VIDTAGNA ÅTGÄRDER	23
2.6	RAPPORTSAMMANSTÄLLNING – PROCESS OCH SPRIDNING	25
3	DEFINITION AV BARNET (ART. 1).....	28
4	GRUNDLÄGGANDE PRINCIPER.....	30
4.1	ICKEDISKRIMINERING (ART. 2).....	30
4.2	BARNETS BÄSTA (ART. 3)	35
4.3	BARNETS RÄTT TILL LIV OCH UTVECKLING (ART. 6)	39
4.4	BARNETS RÄTT ATT FÅ KOMMA TILL TALS (ART. 12)	42
5	BARNES POLITISKA OCH MEDBORGERLIGA RÄTTIGHETER.....	47
5.1	NAMN OCH NATIONALITET (ART. 7).....	47
5.2	IDENTITET (ART. 8)	47
5.3	YTTRANDEFRIHET (ART. 13).....	47
5.4	TANKEFRIHET, SAMVETSFRIHET OCH RELIGIONSFRIHET (ART. 14)	47
5.5	FÖRENING- OCH MÖTESFRIHET (ART. 15)	48
5.6	INTEGRITET (ART. 16).....	48
5.7	TILGÅNG TILL INFORMATION (ART. 17).....	48
5.8	RÄTTEN ATT INTE UTSÄTTAS FÖR VÅLD ELLER TORTYR (ART. 37A)	50
6	FAMILJEMILJÖ OCH ALTERNATIV VÅRD.....	51
6.1	FÖRÄLDRARNAS VÄGLEDNING (ART. 5).....	51
6.2	FÖRÄLDRAANSVAR (ART. 18, PAR. 1-2).....	53
6.3	SKILJANDE FRÅN FÖRÄLDRAR (ART. 9).....	54
6.4	FAMILJEÅTERFÖRENING (ART. 10).....	55
6.5	OLOVLIGT BORTFÖRANDE (ART. 11).....	56
6.6	INDRIVNING AV UNDERHÅLL (ART. 27 PAR. 4)	57
6.7	BARN SOM BERÖVATS SIN FAMILJEMILJÖ (ART. 20).....	58
6.8	ADOPTION (ART. 21)	59
6.9	REGELBUNDEN OMRÖVNING AV OMHÄNDERTAGANDE (ART. 25).....	60
6.10	ÖVERGREPP OCH VANVÅRD (ART. 19), INKLUSIVE FYSISK OCH PSYKISK REHABILITERING OCH SOCIAL ÅTERANPASSNING (ART. 39)	60
7	GRUNDLÄGGANDE HÄLSA OCH VÄLFÄRD.....	66
7.1	BARN MED FUNKTIONSHINDER (ART. 23).....	66
7.2	HÄLSO- OCH SJUKVÅRD (ART. 24)	69
7.3	SOCIAL TRYGGHET OCH BARNOMSORG (ART. 26 OCH 18 PAR. 3)	79
7.4	LEVNADSSTANDARD (ART. 27 PAR. 1-3).....	84

8	UTBILDNING, FRITID OCH KULTURVERKSAMHET	87
8.1	UTBILDNING, INKLUSIVE YRKESUTBILDNING OCH YRKESORIENTERING (ART. 28)	87
8.2	UTBILDNINGSMÅL (ART. 29)	93
8.3	FRITID, REKREATION OCH KULTURVERKSAMHET (ART. 31).....	95
9	SÄRSKILDA SKYDDSÅTGÄRDER	98
9.1	BARN I NÖDSITUATIONER	98
9.1.1	<i>Flyktingbarn (art. 22)</i>	98
9.1.2	<i>Barn i väpnade konflikter (art. 38)</i>	99
9.2	BARN I KONFLIKT MED LAGEN.....	100
9.2.1	<i>Rättsväsendets hantering av ungdomar (art. 40)</i>	100
9.2.2	<i>Barn som berövats friheten, inklusive alla former av kvarhållande, fängslande eller tvångsomhändertagande (art. 37 b-d)</i>	101
9.2.3	<i>Domar mot barn, särskilt förbudet mot dödsstraff och livstids fängelse (art. 37 a)</i>	104
9.2.4	<i>Fysisk och psykisk rehabilitering och social återanpassning (art. 39)</i>	104
9.3	BARN I UTSATTA SITUATIONER, INKLUSIVE FYSISK OCH PSYKISK REHABILITERING OCH SOCIAL ÅTERANPASSNING	104
9.3.1	<i>Ekonomisk exploatering av barn, inklusive barnarbete (art. 32)</i>	104
9.3.2	<i>Drogmissbruk (art. 33)</i>	105
9.3.3	<i>Sexuell exploatering och sexuellt utnyttjande (art. 34)</i>	107
9.3.4	<i>Handel och bortförande (art. 35)</i>	111
9.4	BARN TILLHÖRANDE EN MINORITET ELLER URSPRUNGSBEFOLKNING	113

1 Inledning

Sverige ratificerade konventionen om barnets rättigheter i juni 1990 utan att reservera sig på någon punkt. Enligt konventionen skall medlemsstaterna regelbundet rapportera till FN:s barnrättskommitté. Föreliggande rapport är Sveriges tredje. Den första rapporten lämnades år 1992 (CRC/C/3/Add.1) och den andra år 1997 (CRC/C/65/Add.3). Enligt barnrättskommitténs anvisningar skall rapporten endast ta upp de förändringar eller den utveckling som har skett sedan föregående rapporteringstillfälle. Det innebär att föreliggande rapport innehåller en stor mängd hänvisningar till tidigare engelska version.

Barn i dag

Barns och ungdomars verklighet förändras hela tiden i takt med de förändringar som sker i omvärlden. Samhällets barnpolitik skall i så stor utsträckning som möjligt anpassas till dessa nya förhållanden i syfte att ge barn så goda och trygga uppväxtförhållanden som möjligt. Även om barn i Sverige vid en internationell eller historisk jämförelse har det bra, finns det också här och nu allvarliga brister och många barn som far illa. 1990-talets ekonomiska kris innebar kraftiga besparingar i samhällets utgifter. Stödet till barn och deras familjer samt kostnader för skola och barnomsorg är väsentliga delar av budgeten i stat och kommun och betyder också mycket för familjernas trygghet och barnens välbefinnande. Besparingarna blev därför kännbara.

Sedan den offentliga ekonomin nu kraftigt har förbättrats och arbetslösheten har minskat, har villkoren för barnen och deras familjer också blivit bättre. Det ekonomiska familjestödet har höjts och ytterligare förbättringar planeras. Kommuner och landsting kan åter satsa på förstärkningar i verksamheter för barn och ungdomar. Många av samhällets insatser för barn och ungdomar är i första hand ett ansvar för kommuner och landsting. Det gäller främst skola, barnomsorg, hälso- och sjukvård samt socialtjänst. Detta innebär att det är av största vikt hur kommuner och landsting använder sina resurser. Enligt regeringens bedömning bör en del av de kraftigt ökade resurser som finns på den lokala nivån – genom ökade statsbidrag och bättre skatteutfall – kunna användas för att höja kvaliteten i de verksamheter som kommer barn och ungdomar till del. Det förebyggande perspektivet är också viktigt. Basverksamheterna förskola, skola, barnhälsovård och barnsjukvård kan bli ännu bättre än vad de är i dag. Detta är särskilt viktigt för barn med behov av särskilt stöd. Socialtjänsten och barnpsykiatrin kan också öka och förbättra sina insatser för barn med behov av särskilt skydd.

Det finns oroande signaler om problem på olika områden som måste tas på allvar och där både generella och riktade åtgärder behövs. Några sådana är ökningen av allergier och försämringar av barns och ungdomars psykiska hälsa. Även ensamföräldrarnas situation måste uppmärksammas, liksom de särskilda problem flickor möter i vissa sammanhang.

Den senaste tiden har stress och utbrändhet i arbetslivet uppmärksammas mycket, till stor del på grund av det kraftigt ökade antalet långtidssjukskrivningar. Allmänt omvittnas en ökad arbetstakt på många arbetsplatser, vilket har fördelar när det leder till ökad produktivitet och möjligheter till bättre välfärd. Bieffekter i form av ökad stress och ökad sjukskrivning är emellertid inte acceptabla och måste därför uppmärksammas och motverkas. Människors ökade belastning på arbetsplatsen måste också vägas mot vad de orkar med utanför arbetsplatsen. Ur barnets perspektiv är det ett rimligt krav att föräldrar har tid och ork för barnen.

Vi vuxna har skyldigheter gentemot våra barn. När det gäller miljön har Sveriges riksdag beslutat att de stora miljöproblemen ska vara lösta inom en generation. En dålig miljö med bl.a. skadliga kemikalier, luftföroreningar påverkar våra barn negativt. Barnen är känsligare eftersom de inte är fullständigt utvecklade. Barn har även andra vanor jämfört med vuxna. De vistas i andra miljöer och äter en kost som inte alltid är jämförbar. Det finns därför ett stort behov av att bl.a. vidareutveckla de modeller som ligger till grunden för riskbedömning av kemikalier så att de även innefattar barn.

Ett av de tydligaste exemplen på hur den snabba samhällsförändringen påverkar barn och unga är utvecklingen av informationssamhället. De flesta barn och ungdomar har snabbt tagit till sig informationsteknologin, men det finns risker med den nya tekniken. Samtidigt som den ger möjligheter till att skaffa nya och ökade kunskaper och att knyta nya kontakter, är den ökade tillgången till pornografi samt rasistiska och andra extremistiska budskap några negativa effekter som måste uppmärksammas och motverkas.

Ett annat problem i dagsläget är att IT-kunskapen och tillgången till datorer är ojämnt fördelad mellan dagens unga. När informationstekniken alltmer blir en del av vardagen är det nödvändigt att alla får bli delaktiga av den.

Den snabba tekniska utvecklingen sätter också sin prägel på dagens arbetsmarknad. Kompetens- och utbildningskraven har ökat dramatiskt under en följd av år. Det motsvaras av att antalet intressanta, fria, krävande arbeten har ökat. Utvecklingen inom arbetsmarknaden återspeglas i kraven på skola och utbildningssystem. De ökade kunskapskraven på arbetsmarknaden ställer krav på att utbildningarna tillhandahåller dessa kunskaper, liksom ökade krav på individens flexibilitet och sociala kompetens. Skolan håller på att förändras för att kunna möta dessa nya behov, men processen är långt från avslutad.

Den här beskrivna utvecklingen innebär att risken ökar för att barn och ungdomar som har svårt att klara kraven slås ut. Det är viktigt att skolan ger dessa barn särskild uppmärksamhet. Svenskundervisningen – och i förekommande fall – modersmålsundervisningen är därvid särskilt viktiga.

Skolan står för en viktig del av barnens sociala fostran. Att barnen får delta i diskussioner om regler, värderingar och attityder betonas också i läroplanen för skolan. Det handlar om respekt för andra individer, om förmåga att sätta sig in i andra människors situation och om förmåga att ta ansvar både för sig själva och för andra. I skollagen och läroplanen finns nu tydliga regler för att motverka mobbning. För att arbetet skall bli framgångsrikt krävs dock att varje skola har ett förebyggande och åtgärdande arbete mot mobbning.

Förändringarna i samhället påverkar även barns och ungas fritid. Det har blivit mycket enklare att resa och utbudet av fritidsaktiviteter har också ökat mycket påtagligt. Tillgången till kultur och möjligheten att själv delta i kulturaktiviteter utgör en viktig del av vad samhället kan erbjuda barn och ungdomar. Läsandet spelar trots många nya medier fortfarande en mycket stor roll, särskilt för yngre barn och ungdomar. Musiken är för många barn och ungdomar den kanske viktigaste kulturformen och upptar en stor del av deras tid. Ökad tillgång till nya TV- och radiokanaler samtidigt som video liksom CD-skivor har fått allt större genomslag, har bland annat resulterat i att barnens totala massmediekonsumtion har blivit större.

Möjligheterna för barn och ungdomar att använda fritiden på ett intressant och utvecklande sätt har således ökat betydligt. Samtidigt kan detta innebära att barns tillvaro rutats in och styrs för mycket. Barn måste ha möjligheter och utrymme att utveckla fantasi och lek i sin tillvaro. Barn måste ha rätt att vara barn.

Genom invandringen de senaste decennierna har befolkningens sammansättning förändrats och präglas i dag av etnisk och kulturell mångfald. I dag har vart fjärde skolbarn utländsk

bakgrund genom den ena eller båda sina föräldrar. Föräldrarnas bosättningsstid i Sverige kan variera med flera decennier och det finns stor skillnad såväl mellan de enskilda familjernas sociala och ekonomiska villkor som mellan deras kulturella och religiösa bakgrund. Barn till invandrare utgör alltså ingen enhetlig grupp och förhållandena för flickor och pojkar kan också variera avsevärt inom gruppen. På olika nivåer vidtas åtgärder för att motverka diskriminering och segregation, bland annat i regeringens storstadssatsning.

En annan grupp som behöver uppmärksammas i fortsättningen är barn med funktionshinder. Eftersom de allra flesta barn med funktionshinder i dag växer upp hos sina föräldrar är utformningen av samhällets stöd till både barnen och föräldrarna av stor betydelse för barnens utveckling. Förutom de behov som barn och ungdomar i allmänhet har under uppväxten har barn med funktionshinder dessutom särskilda behov av stöd för att kompensera sina funktionsnedsättningar.

Ett av syftena i arbetet med FN:s barnkonvention är att barnperspektivet skall bli tydligt i samhällets beslutsfattande. Det är därför viktigt att det finns ett barnperspektiv i statistikproduktionen och i forskningen. I sammanhanget är det också angeläget att ha ett flicka–pojkeperspektiv. Vi vet tämligen väl att uppväxtvillkoren skiljer sig åt mellan könen, men kunskaperna behöver öka för att vi skall kunna undvika könsorättvisor.

Det är viktigt att kunna följa hur barn och ungdomar mår, hur deras sociala integration utvecklas, hur deras kunskaper förändras över tiden och så vidare. Inte minst viktigt är det att kunna följa hur den grupp barn som har ett särskilt behov av stöd och skydd utvecklar sig. Blir gruppen mindre eller större? Vilka orsaker finns det till förändringarna? Blir problemen allvarigare? Förbättras samhällets arbete med att hjälpa dessa barn? Förändras synen på vad som är orsaken till problemen? Också i detta sammanhang är det viktigt att öka kunskaperna om hur barn och ungdomar med utländskt ursprung har det och vad som kan göras för att underlätta integrationsprocessen.

Som en del i regeringens arbete för att öka kunskaperna om hur FN:s barnkonvention används lokalt och om vilka problem som finns i barns och ungdomars liv genomförde regeringen ett antal seminarier i några svenska städer under våren 2002. Inbjudna till mötena var företrädare för kommuner, landsting, frivilligorganisationer samt barn och ungdomar. Under hösten 2001 bildade barnministern dessutom en barn- och ungdomsreferensgrupp, som består av ett 35-tal barn och ungdomar i åldern 13-17 år från olika delar av landet. Hitills har två möten ägt rum med referensgruppen. Seminarierna och mötena bekräftade i stor utsträckning den bild av barns och ungdomars situation som i övrigt finns och som ges i denna rapport, men de påminde också om ett antal förhållanden som lätt glöms bort i diskussionen om deras situation.

Barns och ungas livssituation är starkt kopplad till deras lokala miljö. Det innebär att var de bor ger upphov till skillnader i möjligheter, men också i risker. Det är en sak att bo i storstad, en helt annan att bo i en mindre stad eller på landsbygd. Barn och unga från mindre orter verkar i allmänhet ha ett bra liv. Skolan fungerar oftast väl och de sociala nätverken är starka. De frågor som tas upp som problem – framför allt i riktigt små samhällen – är mötesplatser och kommunikationer. Storstaden, i sin tur, ger upphov till en helt annan situation med bland annat en stark segregering med flera olika segregeringsfaktorer inblandade. Etnisk bakgrund, skola och gymnasieprogram är delar i en sortering som ungdomarna i regel själva tycker illa om. Barnen och ungdomarna från storstad pekade också på de allvarliga missbruksproblem av både alkohol och narkotika, som de själva tycker finns i deras närmiljö. Samtidigt är en positiv faktor med storstaden att den erbjuder ett brett utbud av aktiviteter och möjligheter för barn och ungdom med olika intressen.

Barnen och ungdomarna gav en i huvudsak positiv bild av sina möjligheter att påverka för dem viktiga frågor. Skolan är den miljö de vistas i och de knyter i hög grad frågan om delaktighet och inflytande till skolsituationen. Även om de ser positivt på sina möjligheter att påverka pekar de på att det finns lärare som är mindre bra på att lyssna. De pekar också på att möjligheterna att påverka blir sämre ju äldre de blir, trots att det motsatta borde vara det naturliga. Detta problem tycks vara kopplat till hur undervisningen är organiserad på olika stadier i skolan. Barnen och ungdomarna uttryckte också kritik mot skolans demokratiundervisning. Mobbning i skolan ansågs vara allmänt förekommande. Man klagade också på att lärare inte behandlade alla barn lika.

Företrädare för kommunala verksamheter menade att det ofta finns goda intentioner när det gäller att förbättra barns och ungas situation, men att den ekonomiska situationen ofta sätter stopp för en positiv utveckling. Problemen med de bristande ekonomiska resurserna finns också i arbetet med att förbättra demokratin och att utveckla barns och ungas delaktighet och inflytande. Företrädare för de tekniska förvaltningarna medgav att det sällan finns något tydligt barnperspektiv i deras arbete.

Det svenska basdokumentet

Vad gäller rapportens allmänna del med information om land och befolkning, allmän politisk struktur och det allmänna rättssystem inom vilket skyddet för de mänskliga rättigheterna ingår, information och informationsspridning hänvisas till det svenska basdokumentet FN nr HRI/CORE/1/Add.4/Rev.1.

2 Allmänna åtgärder

(art. 4, 42 och 44, par. 6)

Barnpolitiken i Sverige

Förverkligandet av barnkonventionen i Sverige är en ständigt pågående process. Arbetet med att förankra det synsätt som genomsyrar konventionen är långsiktigt. Den utveckling som har skett under de tolv år som konventionen har varit gällande i Sverige är spännande. Barnfrågor har lyfts från att vara en del av familje- eller socialpolitiken till att bli ett eget politikområde.

Målet för barnpolitiken är att barn och unga skall respekteras, ges möjlighet till utveckling, trygghet, delaktighet och inflytande.

Politikområdet är huvudsakligen ett så kallat mainstreamingområde, dvs. inriktningen på politiken är att få andra politikområden att anlägga ett barnperspektiv så att effekterna på barn lyfts fram också inom politikområden som inte begränsas till, men inkluderar barn. Barnpolitik är på så sätt inte ett eget sakpolitiskt område. Vissa sakfrågor hamnar dock inom politikområdet, främst sådana som inte har någon naturlig hemvist inom något annat politikområde. Detta synsätt överensstämmer med konventionen.

Ett näraliggande politikområde är ungdomspolitiken. Det finns ingen tydlig gränsdragning i övergången från barn till ungdom. Barnkonventionen utgör därför en väsentlig grund även för ungdomspolitiken.

Strategi för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige

En enhällig riksdag godkände i mars 1999 den av regeringen föreslagna strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter i Sverige. Den nationella strategin utgår från de förslag som den parlamentariskt sammansatta Barnkommittén lämnade i sitt betänkande *Barnets bästa i främsta rummet* (1997). Barnkommittén hade i uppdrag att göra en bred översyn av hur svensk lagstiftning och praxis stämmer överens med barnkonventionens bestämmelser och intentioner. Barnkommitténs betänkande utgör ett värdefullt dokument när det gäller tolkningen av Sveriges åtaganden enligt barnkonventionen och har alltsedan det presenterades haft stor betydelse för det löpande lagstiftningsarbetet.

Utgångspunkten för strategin är att barnkonventionens anda och intentioner skall beaktas i allt beslutsfattande som rör barn. Regeringen uttalar i strategin att barnkonventionen är ett viktigt instrument för att ta tillvara barns och ungas rättigheter och intressen. Att sprida kunskap och medvetenhet om konventionen är just nu det viktigaste inslaget i förverkligandet av barnkonventionen i Sverige. Konventionen skall i första hand nå beslutsfattare vars verksamhet påverkar barns vardag, vuxna som arbetar med barn samt barn och ungdomar själva.

Strategin innehåller följande moment:

- Barnkonventionen skall vara ett aktivt instrument och genomsyra allt beslutsfattande inom Regeringskansliet som rör barn.
- Barnperspektivet skall i lämplig omfattning finnas med i utredningsdirektiv.
- Barnkonventionen bör på olika sätt tas upp i utbildningar för de yrkesgrupper som skall arbeta med barn.

- Statligt anställda vars arbete har konsekvenser för barn och ungdomar skall erbjudas fortbildning för att kunna stärka sin barnkompetens och sina kunskaper om barnkonventionen.
- Kommuner och landsting bör på samma sätt erbjuda sin personal fortbildning.
- Kommuner och landsting bör inrätta system för att kunna följa hur barnets bästa förverkligas i det kommunala arbetet.
- Barnkonsekvensanalyser skall göras vid statliga beslut som rör barn.
- Barns och ungdomars inflytande och delaktighet i samhälls- och trafikplaneringen skall utvecklas.
- Barnombudsmannens verksamhet och organisation skall ses över i syfte att stärka dess roll vid genomförandet av barnkonventionen i Sverige.
- Barnstatistiken skall utvecklas.

Regeringen har sedan budgetpropositionen för år 1999 till och med år 2001 avsatt sammanlagt 32,5 miljoner kronor till direkta insatser för att sprida och genomföra barnkonventionen i Sverige. För innevarande år har 12,5 miljoner kronor avsatts. Regeringen avser att fortlopande, vart femte år, göra en uppdatering av strategin.

Barnkonventionssamordningen

För att få genomslag för arbetet med att genomföra strategin och stärka barnets rättigheter har en samordningsfunktion med egen huvudman inrättats inom Regeringskansliet, med placering i Socialdepartementet. Samordningsfunktionens uppgift är att utveckla arbetet med barnkonventionen inom Regeringskansliet genom att vara såväl pådrivande som stödjande. En viktig uppgift för samordningsfunktionen är att delta i den gemensamma beredningen och att granska regeringens beslut ur ett barnkonventionsperspektiv. Det gäller propositioner, direktiv, uppdrag och andra dokument som lämnar Regeringskansliet. En annan viktig uppgift är att uppmärksamma, samordna och ta initiativ i frågor som rör barn och unga och som rör flera departement eller där inte något departement har ett tydligt ansvar. I uppgiften ingår också att på den internationella arenan representera Sverige i de övergripande frågor som rör barn. Samordningen ansvarar bland annat för den periodiska rapporteringen till FN:s barnrättskommitté och för att med jämna mellanrum till riksdagen redogöra för den samlade barnpolitiken.

Regeringen har hittills vid två tillfällen gjort en sammanhållen rapportering till riksdagen om barnpolitiken. Den första skrivelsen – *Barn här och nu – Redogörelse för barnpolitiken i Sverige med utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter* (skr. 1999/2000:137) – består av en bred beskrivning av barns situation i Sverige inom en rad områden samt en redogörelse för regeringens arbete på området. Den senaste skrivelsen – *Barnpolitiken – arbetet med strategin för att förverkliga FN:s konvention om barnets rättigheter* (2001/02:166) – lämnades till riksdagen i mars 2002. Skrivelsen fokuserade på resultaten av regeringens arbete med strategin för att förverkliga barnkonventionen. Det är regeringens avsikt att rapportera till riksdagen om barnpolitiken vartannat år.

Kunskapsinhämtning

Statistiska centralbyrån (SCB) har sedan 1998 haft regeringens uppdrag att utveckla barnstatistiken. SCB har erhållit särskilda medel för uppdragets genomförande. Arbetet har initialt varit inriktat på att det skall finnas tillgång till en grundläggande statistik om barn och deras familjer. I huvudsak har syftet med det arbetet uppnåtts. SCB har gett ut tre publikationer – *Barn och deras familjer* 1998, 1999 respektive 2000. I rapporten *Barn och deras familjer 2000* redovisas material om familjesammansättning, separation mellan föräldrar, boende, inkomster, barnomsorg och föräldrars sysselsättning.

I SCB:s uppdrag ingår att även fortsättningsvis utveckla barnstatistiken. En målsättning i detta arbete bör vara att ge en så allsidig och heltäckande bild av barns och ungas situation som möjligt. I det kan ligga att utnyttja statistik som produceras av andra producenter än SCB. Det kan också handla om att belysa interaktionen mellan olika delar av barns liv. Intressanta områden för fortsatt utvecklingsarbete är skola, barns hälsa, barn i rättssystemet, barn i socialtjänsten m.fl.

Regeringen anser att arbetet med kunskapsinhämtning om barn och unga måste gå vidare.

Barnombudsmannen (BO) har sedan länge samlat kunskap om barns och ungas levnadsförhållanden och även gett ut publikationen *Upp till 18*, som innehåller en sammanställning av statistisk information om barn och unga. I ett förslag till förstärkning av Barnombudsmannen som lämnades till riksdagen i februari 2002 föreslås att ombudsmannens uppgift att samlas kunskap och sammanställa statistik skall lagfästas som en obligatorisk uppgift.

Ungdomsstyrelsen samlar fortlöpande in och sprider kunskap om ungdomars villkor i samhället i form av såväl forskningsresultat som statistik och utredningar.

Barnombudsmannen

Barnombudsmannens ställning

Riksdagen antog under våren 2002 regeringens proposition *En förstärkt Barnombudsman*, där åtgärder för att förstärka Barnombudsmannen och renodla ombudsmannarollen föreslogs. Propositionen ingår som en del av den av riksdagen antagna strategin för att förverkliga barnkonventionen i Sverige. Barnombudsmannen skall fortfarande vara en myndighet under regeringen, men genom de genomförda åtgärderna ges ombudsmannen en ökad självständighet i förhållande till regeringen. Lagändringarna trädde i kraft den 1 juli 2002.

Barnombudsmannens mandat bestäms numera av riksdagen i lag (1993:335). Bland annat har Barnombudsmannen i lagen givits en tydligare roll som företrädare för barns och ungas rättigheter och intressen utifrån Sveriges åtagande enligt barnkonventionen. En annan viktig förändring är att den pådrivande roll som BO har haft i den nationella strategin för att förverkliga barnkonventionen i Sverige, nu lagfästas som en permanent uppgift för myndigheten. De särskilda medel om 5 miljoner kronor som BO årligen har tilldelats av regeringen för genomförandet av strategin permanentas samtidigt. Därutöver tillförs BO ytterligare budgetmedel. Se bilaga 1.

Ombudsmannen ges även vissa rättsliga befogenheter gentemot myndigheter, kommuner och landsting. Barnombudsmannen har i och med det rätt att begära in uppgifter om hur

¹ Den svenska officiella inkomststatistiken publiceras med närmare två års eftersläpning.

² OECD (2000).

långt genomförandet av barns och ungas rättigheter kommit i respektive verksamhet. De uppgiftsskyldiga skall vara skyldiga att infinna sig till överläggningar med ombudsmannen.

Barnombudsmannen har sedan starten, i enlighet med förordningen (1993:710) med instruktion för Barnombudsmannen, lämnat en årlig rapport till regeringen. Sedan den 1 juli är även detta en lagfäst uppgift. Nytt i lagen är även att BO skall följa den internationella utvecklingen när det gäller barnkonventionens tolkning och tillämpning.

Det är efter den nya lagens ikraftträdande numera en lagstadgad uppgift för BO att samla kunskap och statistik om barns och ungas levnadsvillkor. Det är i sammanhanget viktigt att betona att Barnombudsmannen inte producerar statistik utan sammanställer sådan från olika statistikproducenter. Barnombudsmannen har överblick över vad som är viktigt i barns och ungas värld och kan därför på ett kunnigt sätt välja ut vad som behöver produceras när det gäller statistik om barn och unga och vad som bör tas med i statistikpublikationen *Upp till 18*. Denna överblick finns inte lika klart hos Statistiska centralbyrån (SCB) vars viktigaste uppgift är att producera statistik. SCB har ett regeringsuppdrag att producera och utveckla basstatistik om barn och unga (se ovan). Regeringen förutsätter ett nära samarbete mellan Barnombudsmannen och SCB när det gäller att utveckla både *Upp till 18* och basstatistiken.

Som ovan beskrivits har BO sedan tillskapandet haft en relativt fristående roll visavi regeringen med möjlighet att till exempel kritisera regeringens arbete och bilda opinion i självvalda frågor. BO kan med andra ord samarbeta fritt med frivilligorganisationer o.dyl. vilket myndigheten också i stor utsträckning har gjort sedan tillkomsten. Barnombudsmannens fristående roll har ytterligare förstärkts och definierats genom de nya reglerna i propositionen *En förstärkt barnombudsman*.

Frivilligorganisationerna i Sverige har också i hög grad bidragit med att sprida information och kunskap om barnkonventionen, bland annat genom informationsmaterial och opinionsbildning. Frivilligorganisationerna spelar också en aktiv roll i debatten om barns och ungas situation. Nätverket för barnkonventionen, som består av ett femtiotal organisationer, anordnar årligen en hearing där regeringsföreträdare och representanter från organisationerna diskuterar frågeställningar utifrån barnkonventionen.

BO:s arbete med den nationella strategin på central, regional och lokal nivå

Regeringen gav 1999 Barnombudsmannen en nyckelroll i arbetet med att genomföra den av riksdagen antagna nationella strategin för att förverkliga barnkonventionen. Det ursprungliga uppdraget var treårigt. Sedan den 1 juli 2002 är BO:s pådrivande roll i genomförandet av konventionen som den uttrycks i denna strategi en permanent och lagfäst uppgift för myndigheten. BO har lämnat en slutrapport till regeringen på det treåriga strategiuppdraget vilket kortfattat redovisas nedan.

BO:s arbete i kommuner och landsting

BO:s uppdrag i strategin riktat till kommuner och landsting bestod av följande delar:

- Kommuner och landsting bör erbjuda sin personal fortbildning om barnkonventionen.
- Kommuner och landsting bör inrätta system för att kunna följa hur barnets bästa förverkligas i det kommunala arbetet.

BO har genomfört konferenser och ett stort antal informations- och utbildningsinsatser runt om i Sverige i kommuner och landsting. Ett viktigt instrument har varit BO:s hemsida där

goda exempel och tips har samlats. En referensgrupp från kommuner och landsting har även bildats. År 2001 utkom myndigheten med en fördjupad version av BO:s första handbok för kommuner och landsting från 1998. BO har även låtit genomföra studier av konkreta exempel i verksamheterna i ett antal kommuner för att komma fram till hur man bäst arbetar med barnkonventionen och när ut till barnen själva. Samarbetet med BO har från kommuners och landstings sida i hög grad varit uppskattat och användbart.

En metod BO har använt sig av för att följa barnkonventionens utveckling är enkäter. BO har gjort enkätundersökningar i samtliga kommuner vartannat år sedan 1995. Den senaste för både kommuner och landsting genomfördes hösten 2001.

Frågor har ställts inom delområdena beslut, inflytande, samarbete samt information, utbildning och stöd för fortsatt arbete. BO ser att det i ett antal kommuner och landsting har skett en positiv förändring i hur man närmar sig frågan om att omsätta barnkonventionen i praktiken. BO erfar också att flera kommuner och landsting än tidigare tänker processinriktat i stället för att utgå från en viss metod, vilket har visat sig medföra en större långsiktighet i arbetet.

Generellt sett är det svårt att göra direkta kopplingar mellan BO:s insatser och utvecklingen av barnkonventionen. BO ser ett antal sannolika orsaker till utvecklingen, bland annat BO:s egna och frivilligorganisationers utbildnings- och informationsinsatser av olika slag, samt medias ökade rapportering om barnkonventionen. Även den ökade fokuseringen på barnkonventionen i samband med riksdagens beslut om den nationella strategin har ytterligare bidragit till ökat intresse i frågan.

Ser man enbart till den utveckling som synliggörs i enkäten får man en relativt ljus bild av barnkonventionens ställning i kommuner och landsting. Undersökningar av detta slag är dock bara en beskrivning av antalet metoder och beslut som tas kring barnkonventionen på en övergripande nivå. Det är svårt att utläsa hur dessa metoder och beslut påverkar övriga politiska beslut, det dagliga arbetet för tjänstemän samt barns och ungdomars vardag. För att få en bredare och djupare helhetsbild behövs ytterligare studier och forskning kring barnkonventionens omsättning i praktiken. Skulle man göra mer ingående studier som till exempel hur olika grupper av barn och unga upplever att de olika rättigheterna följs och hur olika grupper av barn och unga påverkas av beslut och metoder skulle det kanske framträda en lite mindre ljus bild, menar BO.

Barnombudsmannen bedömer att arbetet i huvudsak befinner sig i förankrings- och mobiliseringsfasen vad gäller genomförandet av konventionen i kommuner och landsting. Även om det är ett antal kommuner och landsting som inte har tagit till sig barnkonventionen som ett naturligt redskap finns det tecken på att nästa fas i processen närmar sig: genomförande- och handlingsfasen. Däremot är det fortfarande relativt få som har kommit till uppföljnings- och utvärderingsfasen. Här finns det mycket kvar att göra både i form av metodutveckling och kunskapsinhämtning. Mycket arbete och metodutveckling kvarstår därmed. Det som är centralt är givetvis att nå det enskilda barnet i dess vardag.

BO konstaterar också att det behöver göras en tydligare koppling mellan befintliga processer, till exempel budgetprocessen, och de beslut samt de metoder som används för att förverkliga barnkonventionen. Inflytandet för i första hand de mindre barnen behöver utvecklas. Det behövs också diskussioner kring begrepp som inflytande, delaktighet och makt. Samverkan mellan olika aktörer, såväl offentliga som privata, bör öka för att definiera begrepp och få till stånd en helhetssyn på barn och barns utveckling. För att BO skall kunna finnas med i detta arbete behöver BO utveckla sin kompetens och sitt kunnande genom att skapa och delta i det regionala eller lokala utvecklingsarbetet. BO behöver också utveckla ett

sätt att, förutom i enkätform, mäta barnkonventionens användning i kommuner, landsting och myndigheter.

BO:s arbete i statliga myndigheter

BO:s uppdrag i strategin gentemot statliga myndigheter bestod i två huvuddelar:

- Barnkonsekvensanalyser skall göras vid statliga beslut som rör barn.
- Statligt anställda vars arbete har konsekvenser för barn och ungdomar skall erbjudas fortbildning för att kunna stärka sin barnkompetens och sina kunskaper om barnkonventionen.

Inom ramen för regeringens strategiuppdrag har Ekonomistyrningsverket (ESV) haft i uppdrag att utreda förutsättningarna för barnkonsekvensanalyser inom statlig förvaltning. På grundval av ESV:s arbete har BO presenterat en modell för hur en barnkonsekvensanalys kan eller bör se ut samt pekat på en rad centrala faktorer som medverkar till ett framgångsrikt arbete med barnkonventionen i statliga myndigheter.

Mot bakgrund av denna kunskap har BO under en tvåårsperiod samarbetat med nio olika myndigheter i ett pilotprojekt. Målet har varit att erbjuda utbildning samt att skaffa erfarenheter av arbetet med barnkonventionen på statlig nivå för att sedan kunna sprida goda exempel och engagera flera myndigheter.

Barnombudsmannen har i nära samarbete med pilotmyndigheterna genomfört en rad informations- och utbildningsinsatser. För att sprida och samla kunskap har BO även anordnat konferenser. BO har gett ut två böcker som vänder sig till statliga myndigheter respektive kommuner och landsting. Det har visat sig att samarbetet med BO från pilotmyndigheternas sida i stort varit positivt och givande. Efter två års samarbete pågår ett arbete med att genomföra barnkonventionen i samtliga pilotmyndigheters ordinarie verksamheter.

För att få en bild av hur långt en bredare krets av berörda myndigheter i Sverige nått i arbetet med att genomföra barnkonventionen har BO genomfört enkätundersökningar. Den första genomfördes år 1998 (skickades till 90 myndigheter) och den senaste år 2001 (skickades till 70 myndigheter). I vissa delar går enkäterna att jämföra. Jämfört med den första enkäten finns i 2001 års enkät flera positiva trender, men även någon negativ. Fler myndigheter har till exempel barnkonventionen inkluderad både i de interna och de av riksdag/regering fastlagda styrdokument. Länsstyrelsernas aktiva arbete med barnkonventionen verkar emellertid ha minskat sedan år 1998.

Det är precis som i fallet med kommuner och landsting svårt att visa exakt vad som har påverkat arbetet med barnkonventionen i myndigheterna (se ovan resonemang). Det finns emellertid i dag en ökad kunskap om barnkonventionen och dess betydelse såväl bland vuxna som hos barn och unga själva. Många myndigheter med beslutsansvar för barns uppväxtvillkor har upptäckt de potentialer som barnkonventionen har som både mål och verktyg i verksamheten. Samtidigt efterlyses mer information och kunskap om barnkonventionen och metoder för dess tillämpning framför allt i praktisk verksamhet inom myndigheterna men även inom kommuner och landsting. Det handlar till exempel om hur ett barnperspektiv kan genomsyra en verksamhets arbetsprocesser eller hur barnets bästa kan bedömas i myndigheters beslut.

Mycket arbete kvarstår innan barnkonventionen inlemmas i kommuner, landsting och statliga myndigheter. BO bedömer dock att det arbete som inletts har varit givande och att man funnit ett antal väl fungerande metoder och verktyg.

Opinionsarbete och insatser för att stärka barns kunskaper om konventionen

BO bedriver ett aktivt opinionsbildningsarbete genom att exempelvis skriva debattartiklar, skicka ut pressmeddelanden, inbjuda till presskonferenser/pressträffar och medverka i intervjuer. Sedan förra rapporteringsperioden har BO förekommit i 1300 – 1400 artiklar per år i svensk press med undantag för 2001 då en markant ökning skedde. BO omskrevs i cirka 3000 artiklar detta år. Inslagen i radio och TV har under rapporteringsperioden varit 70 – 111 i antal per år.

En stor mängd artiklar om själva barnkonventionen har också skrivits i svensk press under rapporteringsperioden. BO riktar sig till många typer av medier men anstränger sig särskilt att nå medier som vänder sig till barn och ungdomar.

BO kommunicerar med barn och ungdomar på flera sätt. Bland annat samarbetar myndigheten sedan flera år med olika kontaktklasser och kontaktlärare runt om i landet. Syftet är att få ungas synpunkter på hur de har det i vardagen. I dag finns 117 kontaktklasser. BO har även ett barn- och ungdomsråd med 14 medlemmar för att få djupare och tätare kontakter. Särskilt under år 2001 och framåt har BO arbetat mer intensivt med direktkontakt med barn och ungdomar genom besök i skolor o.dyl. för att få underlag till arbetet.

Frivilligorganisationerna gör ett betydelsefullt arbete med barnkonventionen i Sverige i form av exempelvis utbildningar, skriftframtagande och opinionsbildning. Ett femtiotal frivilligorganisationer på barnrättsområdet har organiserat sig i Nätverket för barnkonventionen.

Staten delar årligen ut statsbidrag till frivilligorganisationer, bland annat på det sociala området. Även Allmänna arvsfonden delar ut bidrag till nyskapande barn- och ungdomsverksamhet inom frivilligsektorn.

Regeringen gav år 2001 Barnombudsmannen i uppdrag att utveckla och ta fram informationsmaterial för barn och ungdomar som beskriver deras rättigheter enligt barnkonventionen. Barnombudsmannen kommer under hösten 2002 att distribuera det första färdigställda materialet, riktat till mellanstadieelever. Till materialet kommer även att finnas en lärarhandledning.

Målet är att alla barn i Sverige skall nås av det material som BO nu tar fram. Inom kort kommer därför materialet att vara tillgängligt för barn med funktionshinder av olika slag samt i lämplig utsträckning för invandrabarn som ännu inte behärskar det svenska språket. Materialet skall även vara intresseväckande och spännande för olika åldersgrupper. För att uppfylla detta krav kommer det att utarbetas i minst tre olika versioner beroende på ålder.

Satsningar på barn och unga

I Sverige riktas samhällets insatser i hög grad till barn och unga. Det betyder att i kristider, vid behov av ekonomiska neddragningar, drabbas även barn. FN:s barnrättskommitté har i sina slutsatser (Concluding observations, CRC/C/15/Add.101) till Sveriges förra rapport, 1997, uttryckt särskild oro över att den sociala tryggheten inte fullt ut når alla grupper i samhället. Vidare är man bekymrad över nedskärningarna i skola och barnomsorg.

I början på 1990-talet befann sig Sverige i ett statsfinansiellt besvärligt läge. Efter fyra år, med omfattande utgiftsnedskärningar och stora skattechöjningar, lyckades regeringen vända underskottet i de offentliga finanserna till ett överskott. Den omfattande budgetsaneringen innebar stora uppoffringar för alla svenskar.

Vid utformningen av saneringsprogrammet var en grundläggande princip att verksamheter, såsom skola, omsorg och vård, skulle prioriteras framför transfereringar. Det innebar att statsbidragen till kommuner och landsting hölls nominellt oförändrade trots att nästan alla andra budgetposter fick vidkännas omfattande besparingskrav. Orsaken bakom prioriteringen var bedömningen att det i efterhand går att kompensera några år med lägre materiell standard medan däremot en otrygg omsorg de första levnadsåren eller en förkortad skoltid nästan är omöjlig att ta igen. Så snart det ekonomiska läget medgav ökades bidragen till familjerna.

Barnbidraget har höjts från 640 kr till 950 kr per månad. Flerbarnstillägget har höjts på motsvarande sätt. Föräldrapenningen vid barns födelse har förlängts från tolv till tretton månader och grundnivån har tredubblats från 60 till 180 kronor per dag. Avgiften inom barnomsorgen har maximerats så att en enbarnsfamilj betalar maximalt 1 140 kronor per månad. Dessa reformer har gjorts för att alla barnfamiljer i Sverige skall få ett större ekonomiskt utrymme och för att alla barn skall kunna ta del av barnomsorgen.

En viktig ambition i saneringsarbetet var att bördorna skulle bäras rättvist. För att kunna följa upp den fördelningspolitiska utvecklingen redovisas fortlöpande ett flertal nyckeltal. Två av dem avser barn specifikt – andelen barn (0-17 år) med svag ekonomi och barnfamiljers relativa standard. Båda måtten indikerar en förbättrad situation för barnen under de senaste åren. Effekterna av ytterligare förbättringar för barn under åren 2000-2002, i form av höjda barnbidrag och maxtaxa i barnomsorgen, kan ännu inte utläsas i statistiken³. Ett annat resultat av det fördelningspolitiska arbetet var att den femtedel av hushållen som hade det bäst ställt under den ekonomiska krisen bidrog med 43 procent av budgetsaneringen, medan den femtedel som hade det sämst ställt bidrog med 11 procent.

På flera områden är vi nu tillbaka på tidigare insatsnivåer. På vissa andra områden behövs mer insatser. Det gäller bland annat förebyggande psykosociala insatser inom skola och socialtjänst.

Tabell 1. Reformer för barnen, miljarder kronor (ackumulerade värden)

	2000	2001	2002	2003	2004
Barnbidragshöjningar inklusive studiebidrag	2,5	5,0	5,0	5,3	5,3
Maxtaxa m.m		0,2	4,4	5,6	5,6
Mamma/ Pappamånad				0,5	1,0
Höjd grundnivå i föräldraförsäkringen			0,2	0,3	0,4
Höjt tak i föräldra- försäkringen				0,4	0,8

³ Den svenska officiella inkomststatistiken publiceras med närmare två års eftersläpning.

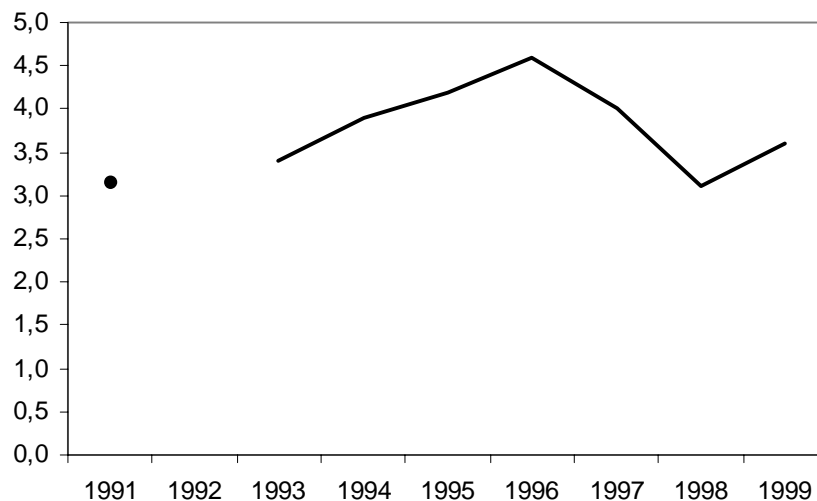
Kontakt dagar	0,1	0,2	0,3	0,3
Höjt adoptionsbidrag	0,02	0,02	0,02	0,02
Höjd åldersgräns för vårdbidrag			0,1	0,3
Särskilt utsatta barn	0,05	0,03	0,03	
Summa reformer	2,5	5,3	9,8	12,5
			13,7	

Källa: Budgetpropositionen för 2003, Regeringens proposition 2002/03:1

Sverige är ett starkt decentraliserat land. Det mesta av den samhällsliga verksamheten som rör barn beslutas av kommuner och landsting. Staten detaljstyr inte de budgetar som beslutas av kommuner och landsting. Det är upp till var och en av dem att besluta om hur mycket pengar de vill lägga på barn och unga, så länge de uppfyller de lagliga krav som ställs.

På statlig nivå har det tillskapats ett skatteutjämningsystem för att den kommunala standarden skall bli rimligt likformig oavsett var man bor i Sverige och oavsett den egna kommunens skattekraft. Staten går också in med särskilda medel till utpekade områden i de fall man tycker att krafttag behöver tas för att förbättra verksamheten. Sådana pengar har framförallt riktats till områdena vård, skola och omsorg. I stor utsträckning har dessa nya medel också nått barn och unga.

Diagram 1. Andel barn (0-17 år) som lever i familjer med svag ekonomi 1991-1999, procent

Källa: Fördelningspolitisk redogörelse, 2002 års ekonomiska vårproposition

Enligt diagrammet ovan framgår att 3,6 procent av barn i åldrarna 0-17 år under år 1999 levde i familjer med svag ekonomi. Andelen var betydligt högre i mitten av 1990-talet, men är fortfarande inte i nivå med andelen år 1991 det vill säga före den ekonomiska krisen. Måttet visar att "barnfattigdomen" sett ur ett internationellt perspektiv är mycket låg. I en rapport där 18 länder jämförs ligger Sverige på andra plats.⁴

⁴ OECD (2000).

Med svag ekonomi avses här familjer vars disponibla årsinkomst understiger 50 procent av medianen av befolkningens disponibla inkomst. Fördelen med detta mått är att det möjliggör jämförelser med andra länder. Nackdelen är att minskade inkomster bland befolkningen som i större utsträckning drabbar höginkomsttagare kan leda till att en lägre fattigdom redovisas, trots att alla fått det sämre.

Om man i Sverige inte klarar sin försörjning på egen hand har man möjlighet att få socialbidrag. Mellan åren 1991 och 1997 steg antalet hushåll med sådana behov markant. Andelen barn i familjer som mottagit socialbidrag någon gång under år 1997 uppgick till 13 procent. Därefter sjönk andelen och uppgick till drygt 8 procent under år 2001. I regeringens mål om ökad rättvisa och välfärd använder man socialbidragstagandet som indikator. Mellan åren 1999 och 2004 skall socialbidragsberoendet halveras. Målet väntas ha särskild stor effekt för barn med ensamstående föräldrar och barn i invandrarhushåll.

Statsbidrag till kommunerna

Kommunernas största inkomstkälla utgörs av kommunalskatten. Utöver detta lämnar staten ett ekonomiskt stöd till kommunerna i form av ett generellt statsbidrag. Förutom att komplettera den kommunala budgeten används det generella statsbidraget också för regleringar mellan staten och kommunsektorn. Det generella statsbidraget delas upp i ett invånarrelaterat bidrag – ett lika stort belopp per invånare – och ett åldersbaserat bidrag – där man för fyra olika åldersgrupper har fastställt ett särskilt belopp. Förutom de generella statsbidragen har staten också möjlighet att för ett visst ändamål lämna specialdestinerade statsbidrag. Den svenska staten har till exempel använt sig av ett sådant riktat bidrag för att höja personaltäteten i skolor och fritidshem (se vidare avsnitt 8.1).

Tabell 2: Antal barn fördelade på storstäder/landsbygdskommuner och kön, 2001

	Flickor	Pojkar	Samtliga
Storstad	137 397	144 974	282 371
Landsbygd	41 035	43 107	84 142
Övriga	764 816	806 937	1 571 753
Summa	943 248	995 018	1 938 266

Källa: SCB

Se även tabell 2 i bilaga 1.

Satsningar inom barnomsorg och skola

Uppgifter från Skolverket visar otvetydigt att de senaste årens nedskärningar drabbat undervisningen mer än andra poster i skolan och möjligen också elever i behov av särskilt stöd mer än andra grupper av elever.

Skolverket anger också att det finns klara signaler om att gruppen elever med mindre synliga behov har drabbats av de senaste årens budgetnedskärningar.

Det finns således skäl att med största uppmärksamhet såväl nationellt som lokalt följa utvecklingen av andelen elever som inte når målen för utbildningen i grundskolan och också analysera varför målen inte nås. Skolverket har fått ett uppdrag att genomföra en studie av orsakerna bakom att elever lämnar grundskolan och gymnasieskolan utan fullständiga betyg samt till att en mindre grupp elever vid det individuella programmet inte går vidare till studier på andra program. Skolverket skall särskilt uppmärksamma elever med utländsk bakgrund samt elever med funktionshinder. Uppdraget slutredovisades i maj 2001.

För att förbättra skolan så att alla elever kan utvecklas positivt och de uppsatta utbildningsmålen uppnås, tillförs skolan ytterligare resurser. Under perioden 2001-2006 tillförs kommunerna, utöver det generella resurstillskott som även kan användas till insatser inom skolan, successivt sammanlagt 5 miljarder kronor i höjda årliga statsanslag så att ca 15 000 nya lärare, skolsköterskor, kuratorer, specialpedagoger och andra specialister kan anställas. För år 2003 innebär det jämfört med föregående år ytterligare 1 miljard kronor i ökade resurser och 3 000 fler lärare och andra specialister i skolan.

För att göra barnomsorgen tillgänglig för alla barn, införde riksdagen på regeringens initiativ den 1 januari 2002 en möjlighet för kommunerna att tillämpa ett system med maxtaxa inom barnomsorgen (se avsnitt 7.3).

År 2003 införs allmän förskola för alla fyra- och femåringar. Därmed får alla barn tillgång till avgiftsfri förskola tre timmar om dagen (se avsnitt 8.1).

Regeringen vill anställa fler i förskoleverksamheten. Det särskilda stödet till kommunerna för att anställa fler i skolan byggs därför ut till att omfatta även förskolan. Regeringen avser att genom ett riktat statsbidrag till kommunerna tillföra minst 6 000 nya förskolelärare, barnskötare eller annan personal till förskolan. Med ett tillskott av personalresurser i den omfattningen kan personaltätheten öka så att den i genomsnitt blir fem barn per heltidsanställd.

Förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen (barnomsorgen)

Kommunernas bruttokostnad för hela barnomsorgen uppgick år 2001 till 40,9 miljarder kronor, vilket motsvarar 1,9 procent av Sveriges BNP. Förskolan som bedrivs för barn i åldrarna 1-5 år, står för två tredjedelar av kostnaden (27,3 miljarder kr), fritidshemmen för knappt en fjärdedel (9,6 miljarder kr) och familjedaghemmen för en tiondel (4,0 miljarder kr). Öppen förskola och öppen fritidsverksamhet för 10-12-åringar svarar tillsammans för endast en procent av den totala kostnaden (0,4 miljarder kr).

Förskoleklassen

Läsåret 2001/02 gick 99 600 barn i förskoleklassen vilket motsvarar 93 procent av alla sexåringar i landet. 7 procent av sexåringarna gick i grundskolans år 1.

För år 2001 beräknas kostnaden för förskoleklassen till totalt 3,9 miljarder kronor, vilket motsvarar nästan 0,2 procent av Sveriges BNP. Av den totala verksamheten bedrevs 94 procent i kommunal regi. Genomsnittskostnaden per barn uppgick till 37 000 kronor.

Grundskolan

Det totala antalet elever i grundskolan uppgick under läsåret 2001/02 till 1 059 122 elever. Den sammanlagda kostnaden uppgick år 2001 till 64,4 miljarder kronor, inklusive hemkommunens kostnad för skolskjuts och nystartade fristående grundskolor. Detta motsvarar drygt 2,9 procent av Sveriges BNP. Av den totala kostnaden utgjorde 96 procent kostnader för kommunala grundskolor medan drygt tre procent avsåg kostnader för fristående skolor. Resterande del, eller knappt 0,5 procent, utgjordes av kostnader för riksinternatskolor, internationella skolor samt sameskolan. Den totala genomsnittskostnaden per elev uppgick i den kommunala grundskolan till 59 200 kr, en ökning med fyra procent från föregående år. Kostnaden per elev varierade dock relativt kraftigt mellan enskilda kommuner. Kommunernas genomsnittskostnad sträckte sig från 43 600 kronor till 77 600 kronor.

Andelen behöriga till gymnasieskolan, det vill säga med godkända betyg i svenska/svenska som andraspråk, engelska och matematik, av det totala antalet elever som avslutat år 9 våren 2001 var 89,6 procent. Andelen elever som inte nått målen i ett eller flera ämnen var samma år 25,7 procent.

Särskolan

Kommunernas totala kostnader för särskolan och gymnasiesärskolan uppgick till 4,3 miljarder kronor år 2001, vilket motsvarar 0,2 procent av Sveriges BNP. Kostnaden per elev är något högre i den obligatoriska särskolan än i gymnasiesärskolan, 289 000 kr jämfört med 212 400 kr. Kostnaden per elev varierar stort mellan kommuner. Kostnaden är högre i glesbygdskommuner och mindre städer och lägre i storstäder.

Specialskolan

På de sex specialskolorna i Sverige för döva och hörselskadade, döva och hörselskadade med utvecklingsstörning samt dövblindfödda barn och ungdomar i åldrarna 7-17 år finns ca 650 elever och ca 700 anställda (hel- och deltid). Verksamhetens totala kostnader under 2001 uppgick till 377 miljoner kronor. Kostnad per elev i regionskolorna var 776 000 kronor (undervisning och boende – fritid).

Gymnasieskolan

Hösten 2001 gick 311 100 elever i gymnasieskolan. Drygt 92 procent av eleverna går i kommunala gymnasieskolor. Andelen elever som går i gymnasieskola anordnad av landstinget utgör cirka 2 procent av det totala antalet elever. 17 900 elever eller 5,7 procent gick i fristående gymnasieskolor.

Våren 2001 lämnade 79,2 procent av eleverna i år 3 gymnasieskolan med slutbetyg. Detta är en minskning med 3,5 procentenheter sedan föregående läsår. Slutbetyg från ett nationellt eller specialutformat program utfärdas endast då eleven fått betyg i alla kurser som ingår i dennes studieväg och på projektarbete. En bidragande orsak till att andelen elever som fått slutbetyg har minskat är en ändring i gymnasieförordningen som trädde i kraft den 15 september 2000. Ändringen innebär att om läraren på grund av en elevs frånvaro saknar underlag för bedömning av elevens kunskaper skall betyg inte sättas.

Av de elever som fick slutbetyg hade 84,6 procent grundläggande behörighet för universitets- och högskolestudier (vilket motsvarar 68 procent av samtliga elever i år 3). Detta innebär en ökning i förhållande till föregående år med 4,3 procentenheter. Den största ökningen noterades på programmen med yrkesämnen.

Andel elever som fortsatte sin utbildning i högskolan inom tre år efter avslutad utbildning i gymnasieskolan år 1998 uppgick till 40 procent.

Den totala kostnaden för gymnasieskolan år 2001 uppgick till 23,9 miljarder kronor (inkl. hemkommunens kostnad för skolskjuts och reseersättningar), vilket motsvarar 1,09 procent av BNP. 92 procent utgjordes av kostnader för den kommunala gymnasieskolan. Kostnader för landstingens gymnasieutbildningar utgjorde ca tre procent. Fristående skolor, riksinternatskolor och internationella skolor utgjorde drygt fem procent av den totala kostnaden.

Barnperspektivet på flera nivåer

Barnkonventionen i högskoleutbildningen

Skolverket har i sin årsredovisning för 2000 redovisat sitt uppdrag hur verket utifrån barnkonventionens bestämmelser beaktar barnperspektivet i sitt arbete internt och externt. I det egna arbetet med tillsyn och kvalitetsgranskning förs en diskussion om hur barn och ungas synpunkter skall höras och man prövar möjligheten att ha rutiner som innebär att barnen alltid skall komma till tals. I de allmänna råd som Skolverket har utfärdat ger man tydliga hänvisningar till barnkonventionen. Strategin i arbetet med de demokratiska värdena utgår från barns och ungas rätt att utveckla sin förmåga att själva ta ställning i olika frågor. I Skolverkets interna utbildningsinsatser arbetar man för att höja medvetenheten om hur man kan utveckla barnkonventionens tillämpning ytterligare.

Skolverket ger på sin hemsida (www.skolverket.se) information om barnkonventionen och tillgång till hela konventionstexten.

Riksdag och regering riktar sig till skolhuvudmännen genom att sätta upp mål i de nationella styrdokumenterna för skolan. Det är sedan kommunerna och de enskilda skolornas uppgift att arbeta för att nå dessa mål och utvärdera dem, bland annat genom en årlig kvalitetsredovisning för varje skola och varje kommun. Arbetsätt och metoder skall i första hand utarbetas av de professionella i skolan. Skolverket är den myndighet som på regeringens uppdrag skall följa upp och utvärdera utbildningen. Verket skall också främja kompetensutveckling, skolutveckling och kvalitetsutveckling, granska och utöva tillsyn över verksamheterna, svara för viss tillståndsgivning samt föreslå åtgärder och förändringar till regeringen. Regeringen har i maj 2002 aviserat att Skolverket från och med den 1 mars 2003 skall delas i en myndighet för granskning, utvärdering och tillsyn och en myndighet för stöd till skolutveckling.

Högskolverket har den 13 december 2001 fått regeringens uppdrag att inordna konventionen om barnets rättigheter i utbildningar för yrkesgrupper som kommer att arbeta med barn. Högskoleverket skall definiera en krets av utbildningsprogram som i första hand bör behandla barnkonventionen. Enligt uppdraget bör verket också stimulera lärosätena att finna former för hur barnkonventionen kan integreras i undervisningen. Högskoleverket skall vidare kartlägga lärosätenas arbete med att bibringa berörda studenter kunskaper om innehållet i konventionen.

Vidare skall man också informera lärosätena om vikten av konventionen genom seminarier eller skriftligt material. Verket har för sitt uppdrag knutit till sig en referensgrupp med personer som i utbildningssammanhang arbetar med barnkonventionen. Exempel på utbildningar som verket uppfattar har stark beröring med innehållet i barnkonventionen är vissa hälso- och sjukvårdsutbildningar, juristutbildningar, lärarutbildningar, psykolog- och socio-nomutbildningar, teologiutbildningar som leder till prästyrket och vissa generella utbildningar till exempel för samhällsplanerare, bibliotekarie och journalist. Uppdraget skall redovisas den 15 juni 2003 (se vidare *Lärarytelse och lärares kompetensutveckling* under avsnitt. 4.4).

Barnkonventionen i juridiska instanser

Barn som offer uppmärksammades i den parlamentariska utredningen Barnmisshandel – Polisens och åklagarnas handläggningstider och arbetsmetoder (SOU 2000:42). Kommittén menade i sitt betänkande att utredning av brott där barn är offer borde förbättras hos både

polis och åklagare. Man föreslog bl.a. mer utbildning och övning för polis och åklagare som en väg att öka kunskap och förståelse för utsatta barn.

Polisen och åklagarna har tagit till sig mycket av det utredningen föreslår, exempelvis genom förbättrade utbildningsinsatser när det gäller barn. För att ge blivande poliser en allmän kompetens att hantera fall där barn är inblandade har Polishögskolan i sin grundläggande polisutbildning utökat de delar som rör våld inom familjen med utbildning i FN:s barnkonvention. När det gäller fortbildning för poliser har en kurs som tidigare endast rörde åtgärder mot sexuellt utnyttjande av barn utökats till att också omfatta åtgärder mot barnmisshandel. Även polisledningens behov av utbildning vad gäller frågor om våld inom familjen har uppmärksammats av Rikspolisstyrelsen, vilket nu resulterat i en ny kurs ämnad för denna speciella yrkesgrupp.

Under hösten 2001 beslutade regeringen om vissa förordningsändringar som en följd av en del av de förslag om förbättrade brottsutredningar som kommittén mot barnmisshandel presenterat. Polis och åklagare som förhör barn skall exempelvis ha särskild kompetens för uppgiften.

En annan förändring som genomförts är en gräns för hur lång tid en förundersökning får ta när det gäller brott mot liv, hälsa, frihet eller frid mot barn under 18 år. En generell regel är att åklagaren måste besluta om åtal skall väckas eller inte inom tre månader från att en person blivit skäligen misstänkt för brott.

Rikspolisstyrelsen skall enligt regleringsbrevet för 2002 redovisa det brottsbekämpande arbete som har bedrivits när det gäller åtgärder mot våld mot kvinnor och mot barn, inklusive barn som polisen påträffar vilka inte själva utsätts för, men tvingas uppleva våld i sin familj. Redovisningen skall innehålla en sammanhållen nationell beskrivning och analys av hur verksamheten har utvecklats och dess resultat. Av denna redovisning skall bl.a. framgå:

- vidtagna åtgärder för att beakta barnperspektivet i verksamheten, utifrån FN:s barnkonventions bestämmelser och intentioner,
- vidtagna åtgärder för att vidareutveckla polisens bemötande och stöd till brottsoffer och vittnen.

Analysen kommer att redovisas i samband med Rikspolisstyrelsens nästkommande årsredovisning som lämnas i februari 2003.

Därutöver har regeringen i regleringsbrev uppdragit åt Rikspolisstyrelsen och Riksåklagaren att förstärka utbildningen i frågor rörande mänskliga rättigheter.

Domstolsverket verkar kontinuerligt för frågan om utbildning av domare i ärenden som rör barn och arbetet anses högt prioriterat. I regleringsbrevet för budgetåret 2002 avseende domstolsväsendet m.m. anges att Domstolsverket skall rapportera till regeringen bland annat om det sätt på vilket bestämmelserna och intentionerna i FN:s barnkonvention har beaktats i utbildningsverksamheten. En sådan återrapportering har skett under många år. Se vidare avsnitt 4.4 samt 9.2.1.

Barnkonventionen i asyl- och flyktingverksamheten

Migrationsverket har ägnat kraft åt att införliva barnkonventionen och integrera ett barnperspektiv i all verksamhet. Migrationsverket har bland annat utfärdat riktlinjer rörande handläggning av asylärenden avseende barn. En översyn av barns rättssäkerhet och deltagande i ärenden som rör dem presenterades i februari 2001 i rapporten "Barn i utlänningsärenden". Migrationsverket har vidare under år 2001 varit en av BO:s så kallade pilotmyndigheter när det gäller arbetet med att införliva barnkonventionen och att integrera ett barnperspektiv i all verksamhet inom myndigheten. Arbetet har bedrivits i projektform. Inom ramen för

projektet har ingående information givits på direktionens och ledningsgruppernas möten. Likaså fick verkets samtliga chefer utbildning i bland annat barnkonventionen. Ett fyrtiotal anställda har fått en femdagars handledarutbildning som bas för att handleda och utbilda all personal på verket. De har tillsammans med respektive projektledare, tillika barnansvarig i sin region, tagit fram utbildningsplaner för all personal. Genomförandet sker under år 2002. Projektledaren och de regionala deltagarna har vidare fortlöpande under året deltagit på direktionens och de regionala ledningsgruppernas möten för att bevaka att barnperspektivet inte glöms bort i någon fråga.

Utlänningsnämnden har utsett en handläggare som har till uppgift att vara nämndens expert på barnfrågor och barnkonventionen. Under år 2001 har Utlänningsnämndens barnansvariga handläggare haft kontakter med Migrationsverket, andra myndigheter och olika intresseorganisationer samt deltagit i externa möten och konferenser anordnade av dessa. Under år 2002 anordnade den barnansvariga handläggaren ett seminarium för nämndens alla ansvariga om barnkonventionen, Migrationsverkets samt UNHCR:s riktlinjer rörande barnärenden och flyktingbarn samt praxis rörande barnärenden. Vidare tas barnkonventionen samt handläggningen av barnärenden upp inom ramen för utbildning av nya handläggare.

Sveriges internationella utvecklingssamarbete

Omkring 60 procent av Sidas (Styrelsen för internationellt utvecklingssamarbete) stöd till sociala sektorer (hälsa, utbildning och kultur) beräknas gynna barn eller aktörer som verkar för barn, till exempel lärare och barnmorskor. Över en tredjedel av Sidas stöd för projekt som rör vatten och sanitet går till barn. För år 2001 innebär det cirka 2,5 miljarder kronor vilket kan jämföras med att motsvarande summa var ungefär 1,9 miljarder år 1998.

Viktiga delar i utvecklingssamarbetet för utsatta barn i Central- och Östeuropa är bl.a. utbildning av socialarbetare och insatser för utsatta barn på institutioner.

För att komplettera bilden kan vidare nämnas att Sveriges sammanlagda bidrag till UNICEF:s reguljära verksamhet och till särskilda projekt har ökat från 358 miljoner år 1998 till 713 miljoner kr år 2001.

De flesta hälsoinsatser går till primärvård och nutritionsprogram, som främst vänder sig till gravida kvinnor och små barn. Under senare år har även ungdomars sexuella och reproduktiva hälsa fått allt större uppmärksamhet, inte minst på grund av HIV/AIDS -epidemin. Se vidare avsnitt 7.2.

Ungefär 75 procent av undervisningsstödet går till grundskoleutbildning. Särskilda insatser har gjorts för att minska gapet i utbildningsmöjligheter mellan flickor och pojkar, för att barn med funktionshinder skall få gå i vanliga skolor och för att undervisningen skall anpassas till barn som arbetar. Se vidare avsnitt 8.1.

Regeringen har uttryckt att myndigheterna i de bilaterala förhandlingarna med samarbetsländerna skall använda de nationella rapporter som varje land skickar in till FN:s barnrättskommitté. Alltsedan mitten av 1990-talet har regeringen uppmanat Sida att vara aktiv på den internationella arenan och beakta barns rättigheter.

I maj 2000 öronmärkte regeringen 45 miljoner kronor för program till barn i behov av särskilt skydd.

Regeringen redovisade i maj 2002 sina erfarenheter av arbeta med ett barnrättsperspektiv i internationellt utvecklingssamarbete samt presenterade hur regeringen avser ta till vara dessa erfarenheter i ett framåtblickande perspektiv (skr. 2001/02:186). I skrivelsen presenterar regeringen ett program som riktlinjer för hur arbetet skall drivas vidare. Skrivelsen lyfter även fram fyra strategiska områden för att främja respekten för barnets rättigheter: Socialt reformarbete, hälso- och sjukvård, en skola för alla samt insatser för särskilt utsatta barn

FN:s barnkommittés synpunkter samt av regeringen vidtagna åtgärder

Efter förra rapporteringstillfället och det förhör som hölls i Genève i januari 1999 har ett flertal insatser gjorts för att dels sprida kunskap om barnrättskommitténs synpunkter, dels vidta åtgärder med anledning av kommitténs påpekanden.

Dåvarande barnministern höll i februari 1999 ett anförande i riksdagen där hon redogjorde för rapporteringen, förhöret samt de synpunkter och påpekanden som hade gjorts av kommittén. Likaledes inbjöds frivilligorganisationerna till ett informations- och diskussionsmöte i februari 1999.

I en skrivelse till riksdagen i september 2000 (skr. 1999/2000:137) har regeringen vidare redogjort för de åtgärder som har vidtagits eller avses vidtas med anledning av kommitténs synpunkter.

Nedan följer en summarisk genomgång av kommitténs synpunkter (Concluding observations, CRC/C/15/Add.101) och vilka åtgärder som har vidtagits:

1. Mot bakgrund av risken för att barn och familjer får olika tillgång till samhällets service beroende på hur kommunen de bor i efterlever barnkonventionen, uppmanades regeringen att öka ansträngningarna när det gäller att säkerställa kommunernas efterlevnad av och respekt för barnkonventionen.

Regeringen erbjuder kommuner och landsting, bl. a. genom det arbete som Barnombudsmannen bedriver genom sitt strategiuppdrag, hjälp med att utveckla instrument och verktyg i barnkonventionsarbetet. Ökade skatteintäkter och statsbidrag har dessutom avsevärt stärkt förutsättningarna för kommuner och landsting att genomföra förbättringar och höja standarden i de verksamheter som särskilt riktar sig till barn och ungdomar. Se avsnitt 2.3 *Satsningar på barn och unga*.

2. Regeringen uppmanades att ompröva Barnombudsmannens roll och självständighet.

Från och med den 1 juli 2002 har lagen (1993:335) om Barnombudsman ändrats i syfte att förstärka Barnombudsmannen och renodla ombudsmannarollen. Barnombudsmannen skall fortfarande vara en myndighet under regeringen, men genom de beslutade förändringarna i lagen ges ombudsmannen en ökad självständighet. Barnombudsmannens budget har också från och med budgetåret 2002 förstärkts med sammanlagt 7 miljoner SEK (från 8 till 15 miljoner SEK). Se vidare avsnitt 2.2 *Barnombudsmannen*. Lagtexten återfinns i bilaga 1.

3. Regeringen uppmanades att granska effekterna av nittioalets nedskärningar och förnya ansträngningarna när det gäller att genomföra barnkonventionen till det yttersta av tillgängliga resurser, det vill säga budgetkonsekvensanalyser.

Kommittén Valfärdsbokslut har i sitt slutbetänkande (SOU 2001:79) gjort en genomgång och analys av hur bland annat barn och ungdomar har påverkats av utvecklingen under 1990-talet.

Regeringen har gett ett uppdrag till Barnombudsmannen och Ekonomistyrningsverket att utveckla metoder för barnkonsekvensanalyser i den statliga verksamheten. Kommuner och landsting som vill utveckla sitt arbete med konsekvensanalyser ur ett barnperspektiv kommer att kunna utnyttja det material som tas fram inom den statliga sektorn. Hur detta skall gå till

kommer att diskuteras med Svenska kommunförbundet och Landstingsförbundet i det fortsatta samarbetet kring hur barnkonventionen skall genomföras i kommuner och landsting. Se vidare avsnitt 2.3.

4. Kommittén välkomnade regeringens initiativ att se över lagregleringen om lägsta äktenskapsålder. Regeringen uppmanades i sina avsikter att överväga lagändringar för att öka skyddet för skadliga verkningar av tidiga äktenskap och också att undanröja diskriminering av barn.

Se *Äktenskap och sexuellt självbestämmande* under kapitel 3.

5. Regeringen uppmanas utifrån icke-diskrimineringsprincipen att ompröva sin politik när det gäller illegala invandrades barn, de s.k. gömda barnen, och deras tillgång till social service utöver akut sjukvård.

Se *Asylsökandes rätt till hälso- och sjukvård* under avsnitt 7.2.

6. Kommittén uttrycker sin oro över det ökade antalet händelser av rasism och främlingsfientlighet och delar regeringens oro att nuvarande lagstiftning om olaga diskriminering och hets mot folkgrupp inte är tillräckligt effektiva. Regeringen uppmanas att fortsätta på den angivna vägen och förändra lagstiftningen och vidta alla nödvändiga åtgärder för att motverka rasism och främlingsfientlighet så att barn skyddas mot alla former av diskriminering.

Se *Rasism och främlingsfientlighet* under avsnitt 4.1

7. När det gäller rätten för barn att erhålla ett medborgarskap, uppmanas regeringen att fullfölja den påbörjade revideringen av medborgarskapslagen med beaktande av artikel 7.

Se avsnitt 5.1 *Namn och nationalitet*.

8. Regeringen uppmanades att vidta åtgärder för att skydda barn från tillgång till pornografiskt material.

Se *Medier* under avsnitt 5.7.

9. I relation till artikel 11 konstaterade kommittén att Sverige är part till 1980 års Europarådskonvention om erkännande och verkställighet av vårdnadsavgöranden m.m. och 1980 års Haagkonvention om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn. Kommittén uppmanade regeringen dels att fortsätta sina ansträngningar att träffa bilaterala överenskommelser med samma innebörd med stater som inte är parter till de två nämnda konventionerna, dels att göra en översyn av existerande lagstiftning vad avser erkännande av utländska vårdnadsavgöranden, dels att överväga ratificering av 1996 års Haagkonvention om myndighets behörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i fråga om föräldraansvar och åtgärder till skydd för barn.

Se *Olovligt bortförande* under avsnitt 6.5 .

10. Främja tillgången till familjerådgivning. Kommittén noterar att det föreligger olikheter mellan kommunerna när det gäller avgiftsuttag för familjerådgivning och att ett anmärkningsvärt stort antal familjer underlåter att söka hjälp av denna anled-

ning. Kommittén rekommenderar regeringen att se över frågan för att underlätta för familjer att få tillgång till familjerådgivning, särskilt de mest sårbara grupperna.

Se *Rådgivning och vägledning* under avsnitt 6.1.

11. Kommittén är bekymrad över att anmälningsskyldigheten när det gäller barn utsatta för övergrepp inte fungerar tillfredsställande och uppmanar regeringen att vidta åtgärder för att förbättra skyddet för att skydda barn i enlighet med artikel 19 i konventionen.

Se *Barnmisshandel* under avsnitt 6.10.

12. Med hänvisning till artiklarna 2, 26, 27 och 30 uppmanas regeringen att tillse att alla, särskilt de fattigaste familjerna, har tillgång till sociala förmåner och att allmänheten bättre informeras om sina rättigheter.

Denna punkt förefaller bygga på missförstånd. FN:s barnkommitté anser att vi skall försäkra oss om att alla har tillgång till alla välfärdsförmåner, särskilt de mest utsatta grupperna. Det som är unikt för vårt land är just att det mesta av vår välfärd är tillgänglig för alla – det gäller såväl verksamheter som ekonomiska trygghetssystem. Våra system är generella och väldigt få av dem är inkomstprövade. Se även avsnitt 7.3 *Social trygghet och barnomsorg* samt avsnitt 7.4 *Levnadsstandard*.

13. Regeringen uppmanas att vidta åtgärder för att förebygga mobbning i skolorna, att samla information om mobbning samt att göra barnen delaktiga i att hantera problemen.

Se avsnitt 4.1 *Ickediskriminering*

14. Kommittén uppmanar regeringen att se över sin policy när det gäller tillgången till barnomsorg för barn till arbetslösa föräldrar, med beaktande av barnets rätt till utbildning och fritidsaktiviteter i enlighet med artiklarna 2, 3, 28 och 31 särskilt med beaktande av ansträngningarna att öka pedagogikens roll i förskolan och fritidshemmen.

Se *Barn till arbetslösa och föräldralediga föräldrar* under avsnitt 7.3.

15. Kommittén är oroad över det ökande missbruket hos tonåringar. Regeringen uppmanas att vidta systematiska ansträngningar för insamling av statistik och övervakning särskilt när det gäller drogmissbruket bland sårbara grupper.

Se avsnitt 9.3.2 *Drogmissbruk*.

16. Kommittén är oroad över behovet att öka skyddet mot sexuellt utnyttjande för åldersgruppen 15 till 18 år och uppmanar regeringen att fortsätta ansträngningarna att tillförsäkra barn upp till 18 år ett bättre skydd mot sexuellt utnyttjande.

Se *Om straffrätt* under avsnitt 6.10 samt avsnitt 9.3.3 *Sexuell exploatering och sexuellt utnyttjande*

Rapportsammanställning – process och spridning

I arbetet med att sammanställa Sveriges tredje rapport till FN:s barnrättskommitté har ett stort antal aktörer varit delaktiga. Huvudansvaret har legat på Socialdepartementet som har

ett samordningsansvar för arbetet med barnkonventionsfrågor inom Regeringskansliet. Underlag har inhämtats från en lång rad av Regeringskansliets enheter vars verksamhet och ansvarsområden direkt eller indirekt berör barns situation.

Under sammanställningsprocessen har det även varit viktigt att söka tränga längre ner i samhällssystemet för att undvika att hamna i ett centralt makroperspektiv i bildåtergivningen av barns situation. I Barnrättskommitténs kommentarer till Sveriges föregående rapport, (CRC/C/65/Add.3, 1997) riktades bland annat kritik mot att den i allt för stor utsträckning beskrev lagstiftande åtgärder medan den avhöll sig från att beskriva barnens faktiska situation. Kritiken har noterats och det har gjorts särskilda ansträngningar att etablera och fördjupa kontakterna med representanter för olika delar av samhället.

I många fall är det i kommun och landsting som barnkonventionen omsätts i praktiken. De har verksamheter som direkt riktar sig till barn och som i hög grad påverkar barns verklighet. Därför utgör den lokala samhällsnivån ett mycket viktigt perspektiv när det gäller att beskriva barnens situation. I arbetet med att sammanställa denna rapport har därför kontakter tagits med företrädare för olika nivåer i samhället. Det informationsunderlag som har insamlats skall ses som ett försök till nedslag i verkligheten och avser att komplettera det material som baseras på det statliga arbetet med att implementera barnkonventionen. Informationen som erhållits vid dessa kontakter tillåter inte att några generella slutsatser dras om hur verkligheten ser ut i Sverige. Anledningen är att urvalet inte har den representativitet som vore nödvändig. Avsikten har i stället varit att erhålla en bild av hur olika delar av samhällets institutioner kan uppfatta och hantera vissa frågor samt att höra barnens egna åsikter.

Barnministern bildade hösten 2001 en barn- och ungdomsreferensgrupp som hon hittills har haft två möten med. Referensgruppen består av ett 35-tal högstadie- och gymnasieelever från olika delar av landet och har medverkat i att belysa och fördjupa vissa frågor i framtagandet av Sveriges tredje rapport till barnrättskommittén. Arbetet har riktat in sig på artiklar i barnkonventionen så som diskriminering, barn och ungdomar med funktionshinder, barnets bästa, rätten till hälso- och sjukvård, rätt till lek, vila och fritid, skydd mot narkotika, informationsskyldighet om barnkonventionen samt åsiktsfrihet och rätten att bli hörd. Ungdomarna har på olika sätt tagit upp och spridit frågorna i sina skolor och klasser och samlat in synpunkter för att vidarebefordra till referensgruppen. På så vis har diskussionerna spridits även utanför själva referensgruppen. Synpunkter som framkommit visar på problem så som mobbning, brister i skolhälsovård och olika former av diskriminering. Konkreta förslag har också diskuterats. Det framkommer att en grunddiskussion om begrepp, exempelvis vad diskriminering egentligen innebär, är viktig för att barnen och ungdomarna skall kunna ta till vara sina rättigheter. Gruppen kommer att fortsätta sitt arbete och dess nästa uppgift blir att medverka i utarbetandet av en ny strategi för barnkonventionens förverkligande och även Sveriges nationella uppföljning av FN:s barntoppmöte våren 2002.

Vidare har arbetsgruppen genomfört tre regionala hearings. Inbjudna till dessa har främst varit kommunpolitiker, landstingspolitiker, representanter för barnomsorg och skola, representanter för socialtjänst och hälso- sjukvård, representanter för lokala frivilligorganisationer, samt representanter för barn och ungdomar. Syftet har varit att studera arbetet med barnkonventionen ur olika regionala perspektiv – storstaden, staden och glesbygden. Förhoppningen har även varit att sammankomsterna i sig kommer att medverka till en förbättrad dialog mellan lokala aktörer i frågor som rör barnkonventionen.

Ett särskilt möte med anledning av rapporteringen till FN har även hållits med representanter för frivilligorganisationer – Nätverket för barnkonventionen. Nätverket består av ett femtiotal organisationer med olika intresseområden och infallsvinklar på barns rättigheter.

Representanterna för de olika organisationerna bereddes utrymme att fritt ta upp de ämnen som de menar bör uppmärksammas.

Sammantaget har information inhämtats från ett flertal viktiga källor vilket har lett till en fördjupad kunskap om hur implementeringsprocessen ser ut i Sverige. Syftet med de konferenser och sammankomster som anordnats med anledning av Sveriges rapportering till FN:s barnrättskommitté har emellertid inte enbart varit att samla information. En målsättning har även varit att denna process i sig skall leda till att barnkonventionen uppmärksammas och att kunskap sprids i bland annat kommuner och skolor. Det finns även förhoppningar om att de organiserade sammankomsterna av regionala nyckelverksamheter skall leda till en förbättrad dialog och ett utökat samarbete mellan dessa verksamheter.

I barnkonventionen finns en artikel som föreskriver spridning av landets periodiska rapporter (artikel 44, paragraf 6). Föreliggande rapport kommer att tryckas i sammanlagt 5700 exemplar: 5000 på svenska och 700 på engelska.

För att nå största möjliga spridning skall rapporten distribueras till nyckelaktörer i det svenska samhället. Den kommer därför att skickas till samtliga kommuner och landsting, till bibliotek, myndigheter och MR-institutioner. Den kommer även att skickas till de femtiotal frivilligorganisationer som ingår i Nätverket för barnkonventionen, samt till deltagarna i barn- och ungdomsreferensgruppen. Rapporten kommer att kunna rekvireras avgiftsfritt samt finnas tillgänglig i elektronisk form på Regeringskansliets webbsida: www.regeringen.se.

3 Definition av barnet (art. 1)

En definition av barnet berör av naturliga skäl ett stort antal frågor. Frågorna behandlades i Sveriges andra rapport till FN:s barnrättskommitté och de flesta av svaren är giltiga även i dag (se bland annat CRC/C/65/Add.3 s. 41-47 och s. 143f). Det är emellertid motiverat att i några avseenden kort förtydliga eller uppdatera informationen i den förra rapporten.

Medicinsk rådgivning och självbestämmande

Barn har inte rätt att begära juridisk eller medicinsk rådgivning utan föräldrars medgivande. Samma förhållande gäller i det fall personen önskar medicinsk behandling eller operation. I svensk rätt är det dock en allmän princip att barn som nått tillräcklig ålder och mognad har en självbestämmanderätt i vissa personliga frågor. I vissa fall följer det av uttryckliga bestämmelser. I andra fall anses barnet kunna agera om det har tillräckligt omdöme utan att det finns någon bestämmelse om detta.

Äktenskap

Den som vill gifta sig inför svensk vigselförrättare får enligt nuvarande huvudregel sin rätt att ingå äktenskapet prövad enligt lagen i det land där han eller hon är medborgare. En utländsk medborgare som i minst två år har haft hemvist i Sverige kan dock få sin rätt att ingå äktenskap prövad enligt svensk lag. Bakgrunden till grundprincipen är att Sverige, liksom många andra länder, sedan lång tid utgått från att en person har starkast anknytning till medborgarskaplandet. Man eftersträvar härigenom att undvika att hamna i situationer där ett par anses som gift i ett land men inte i ett annat.

Innebörden av huvudregeln är alltså att svenska och utländska medborgares rätt att gifta sig kan bedömas enligt olika regler. Detta kan leda till otillfredsställande resultat och de svenska reglerna har kritiserats i olika sammanhang. Inom Justitiedepartementet pågår det en översyn av de lagregler som styr valet av tillämplig lag vid hindersprövning, med särskild uppmärksamhet på frågorna om lägsta äktenskapsålder. Översynen har välkomnats av FN:s barnrättskommitté (Concluding observations, CRC/C/15/Add.101). I departementspromemorian *Svenska och utländska äktenskap* (Ds 2002:54) föreslår Justitiedepartementet nu att hindersprövning inför en svensk vigsel alltid skall ske med tillämpning av svensk lag. Den svenska 18-årsgränsen kommer därmed att gälla alla oavsett medborgarskap. Tillstånd till äktenskap före 18 års ålder ska meddelas endast om det finns särskilda skäl. Vidare föreslås att ett äktenskap som någon med anknytning till Sverige ingår i utlandet enligt utländsk lag, men inte skulle kunna ingå inför svensk myndighet, som huvudregel inte ska anses som giltigt i Sverige. Det ska alltså inte vara möjligt för den som är svensk medborgare eller stadigvarande bosatt i Sverige att undvika de svenska äktenskapshindren genom att åka till ett annat land och gifta sig där i stället. Det föreslås också att det i lagen tydliggörs att tvångsäktenskap inte accepteras. Promemorian innehåller även vissa andra förslag till författningsändringar som har till syfte att motverka barnäktenskap och tvångsäktenskap samt att förenkla hindersprövningen.

Straffbarhet och frihetsberövande

Enligt brottsbalken får inte dömas till påföljd för ett brott som någon har begått innan han eller hon fyllt 15 år. Straffbarhetsåldern inträder den dag då vederbörande fyller 15 år.

För brott som någon har begått innan han eller hon fyllt 18 år får rätten döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl.

Deltagande i juridiska procedurer

Ett vittne som är under 15 år får kallas att inställa sig personligen till förhör i domstol om det med hänsyn till barnets mognad och situationen i övrigt kan anses lämpligt (36 kap. 4 § rättegångsbalken [RB]). Ett barn som skall höras som vittne får emellertid aldrig avlägga vittnesed (36 kap. 13 § RB). Se även avsnitt 4.4.

Alla barn kan vara parter i en rättegång, det vill säga de har partsbehörighet. Om de inte får råda över sin egendom saknar de dock processbehörighet, det vill säga barnet kan inte självt föra sin talan. Barnets talan får i stället föras av dess förmyndare. Detta innebär att barn under 18 år oftast inte kan föra sin egen talan i förmögenhetsrättsliga tvister.

Barn som fyllt 15 år har rätt att själva föra talan i mål och ärenden enligt socialtjänstlagen (2001:453) och lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Barn under 15 år bör höras om de inte antas ta skada av det.

Religion

Regeringen anförde i propositionen *Staten och trossamfunden. Bestämmelser om Svenska kyrkan och andra trossamfund* (prop. 1997/98:116) att det kan vara svårt för barnet att hävda den rätt till religionsfrihet som följer av FN:s konvention om barnets rättigheter. För att barns religionsfrihet skall komma till tydligt uttryck har frågan därför reglerats i lag. Enligt lagen (1998:1593) om trossamfund, som trädde i kraft den 1 januari 2000, kan barn som fyllt 12 år inte inträda i eller utträda ur ett trossamfund utan eget samtycke. Bestämmelsen gäller i förhållande till såväl Svenska kyrkan som andra trossamfund. Denna lag har således upphävt den tidigare religionsfrihetslagen.

Pubertet som ett kriterium i straffrätt

I de fall pubertet används som rekvisit i straffrättslig lagstiftning (ofullbordad pubertetsutveckling är ett rekvisit vid barnpornografibrott) görs inte någon skillnad mellan pojkar och flickor.

4 Grundläggande principer

Ickediskriminering (art. 2)

Lagöversyn

I syfte att motverka diskriminering i olika former har regeringen beslutat granska hur den svenska lagstiftningen kan förbättras. En översyn av straffbestämmelsen om olaga diskriminering har genomförts och i betänkandet *Ett effektivt diskrimineringsförbud. Om olaga diskriminering och begreppen ras och sexuell läggning* (SOU 2001:39) presenteras vissa slutsatser. Bland dessa är att det bör övervägas att upphäva bestämmelsen när ett civilrättsligt skydd tillskapats.

I betänkandet *Ett utvidgat skydd mot diskriminering* (SOU 2002:43), vilket överlämnades den 2 maj 2002, föreslås tre nya civilrättsliga lagar med förbud mot diskriminering vilka förväntas medföra ett stärkt skydd mot diskriminering. En av dessa är en lag om förbud mot etnisk diskriminering vilken föreslås omfatta ett flertal samhällsområden. Lagarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2003.

Regeringen har även tillsatt en parlamentarisk kommitté med uppdrag att överväga en gemensam lagstiftning mot diskriminering som omfattar alla eller flertalet diskrimineringsgrunder och samhällsområden (Dir 2002:11). Kommittén skall bland annat överväga, mot bakgrund av vad kommittén kommer fram till i övrigt, om det finns skäl att ersätta straffbestämmelsen om olaga diskriminering. Den skall även behandla bland annat åldersdiskriminering. Kommittén skall redovisa sitt uppdrag senast den 1 december 2004.

Vad gäller hets mot folkgrupp föreslås ett flertal ändringar i regeringens proposition *Hets mot folkgrupp m.m.* (2001/02:59). De föreslagna lagändringarna har behandlats av riksdagen och kommer att träda i kraft den 1 januari 2003.

Jämställdhet i förskola och skola

Främjandet av jämställdhet mellan flickor och pojkar betonas i alla läroplaner. I förskolans läroplan framhålls till exempel att skolorna skall arbeta för att motverka traditionella könsroller och könsmönster och att aktivt uppmuntra flickor och pojkar att utveckla förmåga och intressen oberoende av könstillhörighet. I läroplanen för det obligatoriska skolväsendet anges att alla skolor skall främja kvinnors och mäns lika rätt och möjligheter.

År 1998 initierade Jämställdhetsombudsmannen ett projekt som syftade till att främja jämställdhet mellan kvinnor och män och förhindra sexuella trakasserier på skolorna. Projektet resulterade i kurser i detta ämne för skolpersonal över hela Sverige och en handbok i hur man förhindrar könsrelaterad mobbning och trakasserier.

På regional nivå har olika insatser gjorts inom förskolan för att motverka traditionella könsrollsmönster. I Jämtland avslutades nyligen ett jämställdhetsprojekt inom förskolan. Projektet heter "Vidgade vyer" och syftar till att utveckla en pedagogik som ger flickor och pojkar vidgade vyer i livet. Projektet startade år 1999 och avslutades i slutet av år 2001 med en rapport som presenterar en metod för personal inom förskolan hur de i sitt arbete skall kunna motverka traditionella könsmönster.

Liknande projekt har bedrivits i Gävleborgs län under åren 1996-1999 med namnet Flickor och pojkar i förskolan. Målet var att vidga flickors och pojkars könsroller för att de senare i livet skall ha större valmöjligheter, i skolan och yrkeslivet. Pojkar fick till exempel träna närhet, konversation och relationer med en i taget och flickor fick chansen att till exempel prova styrka, aktiviteter och tävlan.

Våren 2001 beviljade regeringen medel för stöd till bildandet av feministiska grupper i grundskolan. Elever i årskurserna 2-9 (8-16 år) från drygt 60 skolor i hela landet har fått bidrag i syfte att öka tempot i jämställdhetsarbetet och ge vuxna ökad kunskap om vilka olika sätt vi aktivt kan arbeta med ett målinriktat jämställdhetsarbete. Retorik- och argumentationsteknik ur ett genusperspektiv, språkbruk och sexuella trakasserier bland yngre är några av de olika projekt som genomförs. Projekten skall redovisas senast hösten 2002.

Vidare skall pedagogiskt kvalificerade resurspersoner utbildas i jämställdhet och genuskunskap. Det skall finnas minst en sådan utbildad lärare eller pedagog i samtliga kommuner år 2004. Dessutom har regeringen beslutat att 5 miljoner kronor skall användas i arbetet med att förebygga och motverka kränkande behandling genom utbildningsinsatser främst riktade till flickor. Regeringen har även uppdragit åt Skolverket att ta fram och sprida exempel på hur skolor och kommuner i samverkan med olika organisationer och myndigheter arbetar med jämställdhet och social och etnisk mångfald. Uppdraget skall redovisas senast den 30 april år 2003.

Mobbning och utsatthet

Förekomsten av kränkande behandling, eller mobbning, har alltmer kommit att ses som ett stort problem i skolan. Det har även uppmärksammats av FN:s barnrättskommitté (se Concluding observations, CRC/C/15/Add.101). Det är inte bara problemets omfattning som har uppmärksammats, utan också dess ibland förödande konsekvenser för de utsatta med till exempel havererad skolgång, psykisk och fysisk ohälsa. I föreningen BRIS:s (Barnets Rätt I Samhället) redovisning av barns samtal till Barnens Hjälptelefon under år 2001 var mobbning det vanligaste enskilda problemområdet. Omkring 18 procent av samtalen gällde mobbning, att jämföra med 13,3 procent år 1999 (BRIS 2002. Se vidare *Barnens Hjälptelefon* under avsnitt 6.10). Barnombudsmannen menar med hänvisning till de sista årens statistik att mobbning ser ut att vara ett av de allvarligaste problemen i barns och ungdomars liv (BO 2001).

I Skolverkets attitydundersökning, som genomfördes under våren 2000, ombads eleverna ange om de instämde eller ej i påståendet "Du känner dig mobbad eller trakasserad av andra elever" (Skolverket 2001). Fyra procent av eleverna i årskurs 7-9 och gymnasieskolan instämde vilket var en ökning jämfört med andelen tre år tidigare då två procent instämde i påståendet. Anmärkningsvärt är att sex procent uppger sig vara mobbade eller trakasserade av någon lärare. Det är således vanligare att eleven mobbas av en vuxen än av en annan elev.

Andelen barn som blir mobbade verkar röra sig kring tre till tio procent beroende på hur mobbning mäts och definieras. Yngre barn är mer utsatta än äldre och i de flesta studier finner man att pojkarna oftare mobbas än flickorna (gäller dock ej Skolverkets undersökning).

I den mån sociala skillnader studerats tidigare har inga större skillnader kunnat påvisas. I Skolverkets attitydundersökning fann man dock att barn med utrikesfödda föräldrar något oftare upplevde sig drabbade av mobbning (Skolverket 2001). Detta fann man även i Barnombudsmannens och SCB:s (1998) studie av tioåringar.

Bland de barn som var mobbade i Barnombudsmannens och SCB:s (1998) studie av tioåringar angav barnens lärare i 30 procent av fallen att det aldrig förekommit mobbning i klassen. För att få kännedom om mobbningsproblemet i enskilda fall verkar således någon form av uppsökande verksamhet vara nödvändig.

Skolverket granskar insatser mot mobbning

Skollagen och läroplanen för grundskolan skärptes år 1998 avseende personalens och rektors ansvar att motverka kränkande behandling. Alla som verkar inom skolan skall aktivt mot-

verka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden. Rektor fick också ett särskilt ansvar för att upprätta, genomföra, följa upp och utvärdera skolans handlingsprogram för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling bland elever och anställda.

Under år 1999 granskade Skolverket på regeringens uppdrag kvaliteten i skolverksamheten i några kommuner och fristående skolor med inriktning på arbetet med att förebygga mobbning samt effekterna av de skärpta bestämmelserna⁵. Granskningen omfattade 83 skolor. De flesta skolor hade ett handlingsprogram mot mobbning, men det fanns bristande kunskaper om förekomsten av mobbning på skolan och uppföljning av de mobbningsfall som inträffade. Skolverket påpekade att kommuner och skolor bör uppmärksamma kompetensen hos personalen i det förebyggande och behandlande arbetet för att upptäcka mobbning. Kunskaper om normer, värden och social kompetens behövs bland de vuxna i skolan och större uppmärksamhet bör ägnas de sociala målen i skolans utbildning.

Regeringen har nyligen givit ett nytt uppdrag till Skolverket inom området kränkande behandling. Uppdraget innebär

- att lyfta fram lärande exempel på handlingsprogram och arbetssätt mot kränkande behandling som genom utvärderingar eller forskning visat att de minskat mobbning och skapat goda lär- och arbetsmiljöer i skolan,
- att ge stöd till skolorna med att granska, utvärdera, och förbättra sitt arbete mot kränkande behandling,
- att sammanställa och sprida ett referensmaterial som kan användas i förskolor och skolor för att stötta utveckling av både det förebyggande och åtgärdande arbetet mot kränkande behandling och i utarbetandet av handlingsprogram i skolan,
- att utarbeta allmänna råd för arbetet med att motverka alla former av kränkande behandling och med att upprätta handlingsprogram.

Skolverket skall vidare ta fram en forsknings- och kunskapsöversikt om kränkande behandling och mobbning och därefter identifiera de kunskapsluckor som finns.

Kampanj mot mobbning - Tillsammans

En kampanj mot mobbning, Tillsammans pågår sedan höstterminen 2001 och under 2002. Huvuduppgiften är att synliggöra de möjligheter som finns att förhindra mobbning och att samordna de insatser som redan görs från olika håll. Organisationer, föreningar, förbund, forskare, författare och skolor deltar i kampanjen som även har en egen hemsida: <http://www.tillsammans.gov.se/>.

Rasism och främlingsfientlighet

Kampen mot brott med rasistiska och främlingsfientliga motiv är sedan flera år ett högt prioriterat område inom det svenska rättsväsendet. Sedan år 1997 har flera åtgärder genomförts som ger rättsväsendet större möjligheter att ingripa mot rasistiska och främlingsfientliga handlingar.

Den som bland barn eller ungdom sprider skrift, bild eller teknisk upptagning som genom sitt innehåll kan verka förräande eller annars medföra allvarlig fara för de ungas sedliga fostran, döms för förledande av ungdom till böter fängelse i högst sex månader. Denna bestämmelse kan sedan den 1 januari 1999, utan hinder av bestämmelserna i yttrandefrihets-

⁵ Nationella kvalitetsgranskningar 1999, rapport nr 180

grundlagen, tillämpas också på fall där till exempel rasistisk propaganda på cd-skivor har spridits till ungdomar.

Den 1 maj 1998 trädde lagen (1998:112) om ansvar för elektroniska anslagstavlor i kraft. Med elektronisk anslagstavla avses i lagen en tjänst för elektronisk förmedling av meddelanden. I lagen slås fast att den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla i rimlig omfattning skall ha uppsikt över en sådan tjänst. En tillhandahållare av en elektronisk anslagstavla är vidare skyldig att lämna användare av tjänsten viss information och att ta bort vissa slag av meddelanden, bland annat sådana som utgör hets mot folkgrupp. Den som inte lämnar föreskriven information eller underlåter att ta bort vissa meddelanden kan bli straffad med böter eller fängelse i högst två år.

I en proposition som överlämnades till riksdagen i december 2001 har regeringen bland annat föreslagit att preskriptionstiden för cd-skivor som saknar uppgifter om ursprung förlängs. Möjligheterna att ingripa mot så kallad vit makt-musik kommer därigenom förbättras. Förslaget föreslås träda i kraft den 1 januari 2003.

I en proposition som överlämnades till riksdagen i november 2001 föreslår regeringen bland annat en strängare straffskala för grova fall av hets mot folkgrupp; fängelse i lägst sex månader och högst fyra år. Den grova straffskalan skall till exempel kunna tillämpas på fall med omfattande spridning av kränkande rasistiskt material. Förslaget, som har behandlats av riksdagen, kommer att träda i kraft den 1 januari 2003.

Riksåklagaren lade i december 1999 fram en omfattande och konkret handlingsplan som skall vara ledande för åklagarväsendets samlade fortsatta insatser mot rasistisk och främlingsfientlig brottslighet. Bland annat skall alla brott där det kan finnas ett rasistiskt eller främlingsfientligt motiv behandlas med förtur.

Samtliga myndigheter inom rättsväsendet hade under år 2000 i uppdrag att upprätta en strategi för att säkerställa att personalen har god kunskap för brott med rasistiska och främlingsfientliga inslag och om situationen för de grupper som utsätts för sådana brott.

Familjer med starkt patriarkala värderingar

Under de senaste åren har situationen för flickor i familjer med starkt patriarkala värderingar uppmärksammas och debatterats i Sverige. Det finns flickor som avbryter sin skolgång för att ingå äktenskap, flickor som lovas bort för äktenskap mot sin vilja och som tvingas att gifta sig. Somliga äktenskap ingås inte inför svensk myndighet och registreras därför inte. I vissa familjer tar sig kontrollen över flickornas tillvaro extrema uttryck; framför allt bröder och fäder tar på sig att kontrollera flickornas kyskhet. Flickorna står ofta helt utan stöd då andra anhöriga aktivt eller passivt stöder kontrollen av dem. Det förekommer hot och miss-handel – i enstaka fall till och med mord – när flickorna vill leva på ett sätt som går emot familjens värderingar.

Regeringen har vidtagit flera åtgärder för att motverka denna typ av förtryck. Insatserna berör rättsväsende, socialpolitik, utbildningspolitik och ungdomspolitik och är huvudsakligen inriktade på förebyggande arbete och förbättrat skydd av individen.

Myndigheter direkt underställda regeringen har haft i uppdrag att uppmärksamma flickornas situation och att stödja projekt som syftar till jämställdhet mellan flickor och pojkar. Ytterligare uppdrag har givits myndigheterna, bland annat skall Integrationsverket redovisa goda exempel och metoder för att förebygga konflikter mellan individ och familj där orsakerna kan vara patriarkala normer. Socialstyrelsen har utarbetat meddelandeblad till personal inom socialtjänsten i dess arbete för utsatta flickor. Folkhälsoinstitutet skall ge förslag om hur föräldrastöd kan utformas. Statens skolverk skall framställa ett referensmaterial tillsammans med en kunskapsöversikt och därigenom stödja skolornas arbete att kompetent och

professionellt bemöta ungdomar i starkt patriarkalt präglade miljöer. Skolverket skall vidare sprida information om materialet samt planera insatser för samverkan med andra berörda myndigheter och organisationer och för kompetensutveckling av skolledare, lärare och personal inom hälsoområdet i grundskolan och gymnasieskolan. Kommunala resurspersoner (lärare och pedagoger) skall utbildas i jämställdhet och genusvetenskap med målet att det skall finnas åtminstone en sådan kompetent person i varje kommun år 2004. Slutligen skall Skolverket ta fram och sprida exempel på hur jämställdhetsarbete kan bedrivas i samverkan med organisationer och myndigheter.

Regeringen har avsatt 2 miljoner kr till skyddat boende för utsatta flickor i patriarkala familjer. Dessa medel har tilldelats länsstyrelserna i de tre storstads länen, dels för att kartlägga och behovsinventera situationen avseende skyddat boende för dessa flickor, dels för att i ett inledningskede bistå kommunerna med att samordna sina insatser avseende skyddat boende för de utsatta flickorna.

I december 2001 avsatte regeringen 1,5 miljoner kr för att stödja utsatta flickor som lever i strängt patriarkala familjer. En del av denna summa skall användas till att framställa en kunskapsöversikt om förändringar i patriarkala familjestrukturer under migration och dess inverkan på flickors frigörelseprocess. Kunskapsöversikten skall fungera som stöd för personal inom bland annat socialtjänst och skola i deras kontakter med flickorna och deras familjer. Nationellt Råd för Kvinnofrid har också fått del av ovanstående medel för att kunna arbeta med dessa frågor. (Se även *Väld mot kvinnor och flickor* under avsnitt 6.10).

Under flera år har regeringen avsatt medel för stöd åt projekt som riktar sig till kvinnor och flickor med invandrabakgrund. Under åren 1998-2001 har ca 2,3 miljoner kr satsats på olika projekt, bland annat avsattes 500 000 kronor år 2000 för att starta en nationell jourtelefon för kvinnor och flickor med invandrabakgrund. Ytterligare 500 000 kronor avsattes i mars år 2002. Den nationella jourtelefonen finns i dag tillgänglig på 20 olika språk. Som projektledare för detta projekt står det rikstäckande nätverket Terrafem, som tillhör Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer (ROKS).

Sedan hösten 2001 har regeringen genomfört fyra kunskapsseminarier med företrädare för myndigheter, kvinnojourer, trossamfund, organisationer bildade på etnisk grund, andra frivilligorganisationer och experter. Frågor som har diskuterats är bland annat hur myndigheter och organisationer bättre skall kunna samarbeta för att förbättra flickornas situation.

Funktionshindrade diskrimineras

Barnombudsmannen genomförde hösten 2001 en enkätundersökning bland mellan- och högstadielärover om hur de såg på sina rättigheter. Enligt undersökningen är barn och unga med funktionshinder oftare än andra barn utestängda från aktiviteter i skolan och på fritiden. De får inte alltid det stöd som de behöver när det gäller hjälpmedel i skolan och färdtjänst och de blir oftare retade och utsatta för mobbning än andra. Resultaten publicerades i BO:s årsrapport 2002. BO föreslår mot denna bakgrund en rad åtgärder som skall förbättra situationen för barn och unga med funktionshinder. Förslagen är för närvarande under beredning inom Regeringskansliet.

Under avsnitt 9.4 diskuteras den diskriminering som många romer och samer möter.

Barnets bästa (art. 3)

Barn i rättsprocessen

Som nämnts i Sveriges föregående periodiska rapport har principen om barnets bästa varit av grundläggande betydelse vid utformningen av regler som rör barn och ungdomar. Detta gäller inte minst när barn hörs under förundersökning rörande brott. Det skall noga tillses att uppseende inte väcks kring förhöret. Detta får inte göras mer ingående än omständigheterna kräver. Förhör får inte äga rum fler gånger än som är nödvändigt med hänsyn till utredningens art och barnets bästa. Om det inte är av synnerlig vikt för utredningen är ett barn under 15 år inte skyldig att kvarstanna längre än tre timmar för ett förhör. Vid ett sådant förhör skall barnets vårdnadshavare närvara, om det inte är till men för utredningen.

När det gäller unga lagöverträdare särbehandlas dessa i det straffrättsliga systemet. En utgångspunkt för lagstiftning om unga lagöverträdare är att fängelsestraff motverkar en ung människas möjlighet att föra ett laglydigt liv. Huvudansvaret för unga lagöverträdare ligger hos socialtjänsten som har de bästa förutsättningarna för att tillgodose unga lagöverträdares särskilda behov av stöd och hjälp. Ansvaret för straffrättskipningen ligger dock, liksom vad gäller vuxna lagöverträdare, på åklagare och domstol.

Överlämnande till vård inom socialtjänsten är vid sidan av böter den vanligaste påföljden för unga lagöverträdare.

Verkställigheten av den särskilda ungdomspåföljden slutna ungdomsvård ansvarar Statens institutionsstyrelse för (se vidare avsnitt 9.2.2). Verkställigheten av vissa andra påföljder, såsom villkorlig dom och skyddstillsyn, ansvarar Kriminalvården för.

Frågan om barnets bästa behandlades i CRC/C/65/Add.3, sidorna 49-52. Se även *Barnkonventionen i juridiska instanser* under avsnitt 2.4.

Familj

Vid 1998 års vårdnadsreform infördes det i det inledande avsnittet av det kapitel i föräldrabalken som handlar om vårdnad, boende och umgänge en ny bestämmelse som ger uttryck för att barnets bästa skall komma i främsta rummet vid alla avgöranden som rör sådana frågor. Motsvarande bestämmelse infördes också i det kapitel som handlar om verkställighet. Genom ändringarna betonas principen om barnets bästa starkare än tidigare. I föräldrabalken har också uttryckligen angetts att barnet har rätt till umgänge med en förälder som det inte bor tillsammans med och att föräldrarna har ett gemensamt ansvar för att barnets behov av ett sådant umgänge så långt möjligt tillgodoses. (Se även avsnitt 6.2).

I anslutning till vårdnadsreformen fick Socialstyrelsen i uppdrag att stödja utvecklingen av metoder för samarbetsamtal för att främja barnets bästa vid tvister om vårdnad, boende och umgänge. Särskild vikt skulle läggas vid frågor om hur barnen informeras och får möjlighet att komma till tals, hur man med samarbetsamtal kan nå de flerkulturella familjerna, hur kommuner kan samarbeta samt hur man genom alternativa arbetssätt förmår lösa de mest komplicerade tvisterna. Socialstyrelsen har med anledning av uppdraget genomfört konferenser, gett ekonomiskt stöd till metodutvecklingsprojekt av olika slag, sammanställt och publicerat ett antal olika skrifter med information kring vårdnad, boende och umgänge, samarbetat med länsstyrelserna i deras uppdrag att följa upp reformen m.m.

Länsstyrelserna har haft i uppdrag att följa upp hur 1998 års vårdnadsreform har slagit igenom. De nya bestämmelserna har hittills (2000 års granskning) fått begränsat genomslag. Kommunerna har positiva erfarenheter av lagändringen, men har inte fullt ut lyckats nå ut

med information om dessa förändringar. Socialtjänsten har märkt en ökning av antalet avtal om vårdnad, boende och umgänge mellan åren 1999 och 2000. Ofta gäller avtalen vårdnad och har föregåtts av samarbetsamtal. Det är ovanligt att avtal träffas utan att socialtjänsten har varit inblandad. Kommunerna anger också att antalet samarbetsamtal har ökat. Tvister gäller alltmer boende och umgänge. Boendet är ett exempel på en fråga som går vidare till domstol.

För att bryta traditionella könsroller och försäkra att både flickor och pojkar ges samma möjligheter och rättigheter i livet krävs en vilja till förändring och aktiv medverkan av både kvinnor och män när det gäller arbetet för ett jämställt samhälle. Därför har regeringen under ett flertal år prioriterat åtgärder som syftar till att uppmuntra män att ta ett större ansvar för det obetalda arbetet med hem och barn. I barnets bästa ligger en rätt för barnet att ha en god och nära kontakt med båda föräldrarna. Regeringen har beviljat medel till olika projekt för att uppmuntra pappor att ta ut föräldraledighet, till exempel informationskampanjer och pappautbildning vid vissa mödravårdscentraler. Regeringen har även som ett prioriterat mål att socialförsäkringens administration skall bidra till att en större andel män tar ut fler föräldrapenningdagar. För att stimulera denna utveckling infördes en ytterligare så kallad pappamånad den 1 januari 2002 (se avsnitt 7.3).

Socialtjänst och socialförsäkring

Sedan den 1 januari 1998 finns en bestämmelse i socialtjänstlagen om att när åtgärder rör barn skall särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Detta gäller inte bara i fråga om placering av barn på institution utan vid alla åtgärder som rör barn inom socialtjänstens område.

För tillfället pågår ett arbete med att i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU, tydliggöra principen om barnets bästa. Även om den lagen är tillkommen utifrån barnets skyddsbehov, finns ändå skäl att ytterligare markera att alla åtgärder som vidtas enligt den lagen skall ske utifrån vad som är bäst för barnet.

På regeringens uppdrag har Socialstyrelsen följt upp ändringarna i socialtjänstlagen 1998 och redovisat dessa i två rapporter⁶. Uppföljningen har delvis gjorts tillsammans med länsstyrelserna som har haft ett liknande uppdrag att följa upp lagändringarna. Sex länsstyrelser har granskat 455 akter i 17 kommuner. Urvalet är inte representativt och slutsatser kan därför inte dras på nationell nivå, men ger ändå viss kunskap. Två av frågorna är relevanta i sammanhanget, nämligen en som berör hur synligt barnet var i utredningen och en som berör om barnets bästa analyserades i utredningen. 'Barnets bästa' definierades som att det skulle finnas något slags beskrivning av vilka behov barnet hade eller hur dess behov tillgodosågs.

Resultatet från länsstyrelsernas aktgenomgång visar att spridningen mellan kommunerna är stor när det gäller att göra barnet synligt och redovisa hur barnets bästa eller behov har beaktats. Det innebär att några kommuner i hög utsträckning gör barnet synligt i utredningen och redovisar hur barnets bästa har beaktats medan andra kommuner gör det i begränsad omfattning.

Också länsstyrelserna har haft regeringens uppdrag att i sitt tillsynsarbete följa upp hur lagändringarna från år 1998 har påverkat handläggningen av barnavårdsärenden ute i kommunerna. Länsstyrelserna redovisar att medvetenheten och arbetet kring barnperspektiv och barnets bästa har blivit allt tydligare. Fortfarande finns det dock brister. Behovet av samsyn

⁶ Ändringar i socialtjänstlagen som rör barn och unga, *Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 1999:2*, och Barnen, socialtjänsten och lagen, *Uppföljning av ändringar i socialtjänstlagen artikelnr 2001-103-2*.

kring den praktiska innebörden av begreppen barnets bästa och barnperspektiv har uppmärksammats. Begreppen behöver definieras och konkretiseras. Socialstyrelsen arbetar med att ta fram en skrift för handläggare inom socialtjänsten om hur man samtalar med barn. Socialstyrelsen har också bidragit med medel för att ta fram en högskoleutbildning om 10 poäng om hur man samtalar med barn.

Socialstyrelsen och länsstyrelserna har också haft regeringens uppdrag att följa upp hur ändringarna slagit igenom i kommunernas bedömningar av ansökningar om socialbidrag från barnfamiljer. Länsstyrelserna har i sitt tillsynsarbete kunnat konstatera att det finns en stor vilja att stärka barnens ställning i utredningar och att barnperspektivet är tydligare än tidigare. Det finns exempel på kommuner som har riktlinjer där barnperspektivet betonas. Ett annat exempel är att handläggare inom socialtjänsten i ett län har bildat nätverk där det finns möjlighet att diskutera hur man som handläggare praktiskt går tillväga för att tillgodose barnperspektivet i samband med biståndsbedömningar. Barnet kommer till tals oftare än tidigare. Dock tas inte alltid tillräcklig hänsyn till barnets behov och bästa i önskad utsträckning. Tio länsstyrelser har undersökt barnets bästa i ekonomiska biståndsärenden i cirka 80 kommuner och i 40 procent av ärendena har man funnit brister.

Med anledning av de brister som framkommit vad gäller barnperspektivet i socialbidragshandläggningen kommer Socialstyrelsen att tillsammans med länsstyrelserna ta fram en rapport med en diskussion om ett barnperspektiv/barnets bästa i handläggningen av ekonomiskt bistånd. Fokus är på familjer som under lång tid är beroende av socialbidrag. I arbetet ingår att beskriva gruppen i termer av statistik, att sammanställa kända uppgifter om hur det är att leva i familjer som uppbär socialbidrag, att beskriva känd kunskap om hur socialtjänsten i dag arbetar med ett barnperspektiv, att ta fram goda exempel samt att precisera barnperspektivet. Projektet som redovisas i januari 2003 kommer att presenteras och diskuteras på ett antal konferenser på olika platser i landet.

Migration och asyl

BO utförde under år 2000 en studie av beslut i asylärenden som behandlar barnfamiljer, fattade av Migrationsverket, Region Stockholm i Solna, under perioden den 1 juli till 30 november 1999. Syftet med studien var att undersöka i vilken utsträckning Migrationsverket i beslut i asylärenden som behandlar barnfamiljer beaktar bestämmelserna i utlänningslagen (1989:529) om barnets bästa och barnets rätt att komma till tals. I BO:s rapport framhålls att Migrationsverket, bland flera andra myndigheter, kommit en bra bit på väg i arbetet med barnkonventionen. BO riktar emellertid kritik på ett flertal punkter. I rapporten konstateras bland annat att barn som tillhör en asylsökande familj inte uppmärksammas i någon högre grad, i motsats till ensamkommande barn. Enligt BO:s studie fanns det brister i Migrationsverkets sätt att tillvarata barns rättigheter i asylärenden, framförallt rörande barns deltagande i asylprocessen, bedömningen av barnets bästa, redovisningen av denna bedömning i beslutet, utredarnas kontakt med barnen och kunskapen om barns behov och intressen. BO redovisade ett antal synpunkter med anledning av studien. Bland annat ansåg BO att bedömningar om barnets bästa och hörandet av barnet alltid skall redovisas i besluten, att självständiga bedömningar av barnets bästa i princip alltid skall göras, att särskilda barnhandläggare, med erfarenhet av och kunskap om hur barn i olika åldrar kommunicerar alltid skall användas i samtal med barn. Det är vidare enligt BO viktigt att personal får kunskap om hur utlänningslagen och barnkonventionen tolkas, samt kunskap om barns särskilda behov och intressen. Dessa synpunkter togs upp och utreddes i ovan nämnda utredning gjord år 2001 av Migrationsverket (se *Barnkonventionen i asyl- och flyktingverksamheten* under avsnitt 2.4).

Migrationsverket har detaljerade riktlinjer vad gäller handläggningen av asylärenden rörande barn. Riktlinjerna är för närvarande föremål för omarbetning. Likaså bedriver Migrationsverket ett arbete rörande kompetenshöjning för de handläggare som arbetar med uppehållstillståndsärenden rörande barn.

I Migrationsverkets rapport *Barn i Utlänningsärenden* (2001) samt i Migrationsverkets nuvarande riktlinjer anges bland annat följande. De två vägledande principerna för Migrationsverkets arbete när det gäller barn i asylprocessen är principen om barnets bästa och att barnets åsikter skall beaktas. I ett utlänningsärende måste verket ofta göra en avvägning mellan olika omständigheter som får konsekvenser för barnet. Mot barnets intresse måste dessutom andra intressen vägas. Barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till deras ålder och mognad. Det är en svår balansgång att avgöra om det är lämpligt att höra barn eller inte. Handläggarna måste ha ett klart syfte med utredningen. En viktig del i Migrationsverkets införlivande av barnkonventionens intentioner i arbetet är en kompetenshöjning så att kvalificerade konsekvensbedömningar kan göras i enskilda ärenden. Utredningens omfattning måste också varieras med hänsyn till barnets ålder, mognad och psykiska och fysiska hälsa. Genom att låta barnperspektivet genomsyra hela processen ökar möjligheten att klargöra barnets familjebild och hemförhållanden i ursprungslandet, som underlag vid överväganden om vad som är barnets bästa. För att undvika längre handläggningstider måste dock en modell utvecklas för utredningar som gör att Migrationsverket kan fånga upp barnens eventuella asylskäl vid ett enda utredningstillfälle. Barnperspektivet skall även finnas i Migrationsverkets beslut. Det skall framgå av beslutet om barnet har hörts och vad som kom fram i utredningen. Vidare skall det framgå av motiveringen på vilket sätt barnets skäl har beaktats och om skälen har påverkat utgången på något vis. I bedömningen skall det vägas in om ett återvändande till hemlandet skulle påverka barnets utveckling på ett väsentligt sätt. Även i Utlänningsnämndens riktlinjer anges att det skall redovisas på vilket sätt barnets bästa har vägts in i beslutet.

Vad gäller ensamkommande barn anger Migrationsverkets riktlinjer bland annat följande. Arbetet skall utgå från att säkerställa barnets lagliga rätt till skydd och dess fysiska säkerhet. Arbetet utgår från att om möjligt åstadkomma en familjeåterförening. Om inte skyddsbehov finns, skall arbetet riktas in mot en återförening i hemlandet eller det land som föräldrarna vistas. Barnets behov skall vara styrande för de åtgärder som i övrigt vidtas. Barnets rätt till sitt ursprung, sin kulturella och språkliga förankring skall respekteras. Se vidare CRC/C/65/Add.3, s. 51.

Nedskärningar och kvalitet

Under 1990-talet blev barnomsorgen en av de verksamheter som fick vidkännas de största nedskärningarna i kommunerna. Ändå har fler barn än någonsin fått tillgång till offentligt finansierad barnomsorg. Trots att antalet inskrivna barn i barnomsorgen ökade med cirka 180 000 barn under perioden 1990 – 1997 var bruttokostnaden oförändrat 42 miljarder kronor. Större barngrupper och lägre personaltäthet i såväl förskola som fritidshem har blivit ett av resultaten från denna period.

Före 1990-talet hade flertalet barngrupper i förskolan högst 15 barn. Antalet barn per årsarbetare var i genomsnitt 4,4. Numera har hälften av barngrupperna minst 18 barn. Antalet barn per årsarbetare är i genomsnitt 5,4, men varierar mellan kommunerna från 3,9 till 8,6 barn per årsarbetare. I fritidshemmen är gruppstorleken i genomsnitt 29,4 barn att jämföra med 17,8 barn år 1990. Antalet barn per årsarbetare var 8,3 i början av 1990-talet, men uppgick år 2002 till 17,4. Barngruppernas storlek och brist på vikarier är det som personal och föräldrar är mest kritiska till i dagens barnomsorg.

För förskolans del har dock trenden brutits och resurserna per plats har ökat under de tre senaste åren. Kostnaden för förskolan har varit i stort sett oförändrad, men eftersom antalet inskrivna barn minskat innebär detta att kostnaden per plats ökat med 8 procent. Den relativa kostnadsökningen beror dels på höjda personallöner, dels på högre personaltäthet.

Regeringen ser dock fortfarande med viss oro på utvecklingen och har därför gett Statens skolverk i uppdrag att göra en fördjupad nationell studie av barngruppernas storlek och personaltätheten. Utifrån forskning och erfarenhet skall en analys av resultatet göras. Rapporten skall lämnas senast den 1 mars 2003. Se vidare avsnitt 7.3.

Länsstyrelsernas tillsynsmöjligheter förbättras

Socialtjänstlagen (2001:453) ställer krav på att den som yrkesmässigt bedriver vård för barn och ungdomar, vare sig det är heldygnsvård eller vård under begränsad del av dagen, skall ha tillstånd för detta genom länsstyrelsen. Sådant tillstånd får beviljas endast om verksamheten uppfyller krav på god kvalitet och säkerhet. Länsstyrelsen utövar tillsyn över dessa verksamheter och har i den nya socialtjänstlagen som gäller från den 1 januari 2002 getts ökade möjligheter att utöva tillsyn. Sedan år 1999 har länsstyrelserna dessutom tillförts mer resurser för att klara tillsynen. För att utveckla tillsynen samverkar Socialstyrelsen och länsstyrelserna inom ramen för ett nationellt handlingsprogram.

Den placerande kommunen har ansvar att följa upp värden av barnet och tillförsäkra barnet god vård. Vid misstanke om missförhållanden måste ansvariga förvissa sig om att barnet har det bra eller ordna värden för barnet på annat sätt.

Barnets bästa vid brott mot barn

Rikspolisstyrelsen (RPS) genomförde år 2000 en inventering av polisens arbete med barn som direkt eller indirekt utsätts för brott. Tio polismyndigheter undersöktes för att få ökad kunskap om hur arbetet faktiskt bedrivs i myndigheterna, och för att utifrån den kunskapen förbättra verksamheten. Detta inbegriper en analys av hur barnets bästa beaktas i myndighetens rutiner. RPS granskade exempelvis omfattningen av utbildning och fortbildning riktade till barnutredare och de fysiska lokalernas utformning. RPS konstaterar att polismyndigheterna har kommit olika långt i arbetet med att anpassa verksamheten efter barnkonventionens principer och att verksamheterna kan förbättras på en rad punkter.

Barnets rätt till liv och utveckling (art. 6)

Vad gäller barnets rätt till liv och utveckling enligt artikel 6 är informationen i föregående rapport i stora drag fortfarande aktuell (CRC/C/65/Add.3, *Grundläggande hälsa och välfärd*, sidorna 94-97). Vissa frågor är dock nödvändiga att avhandla närmare i årets rapport.

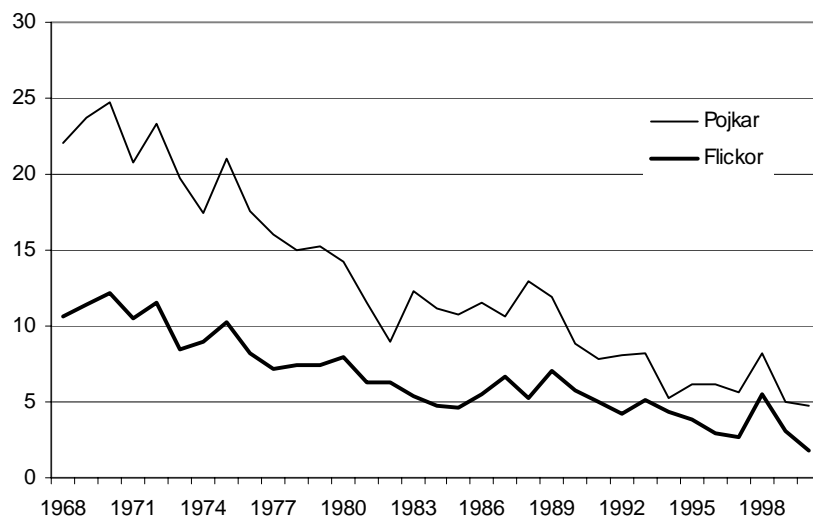
Skolhälsovården

Skolhälsovårdens roll har kommit mer i fokus jämfört med tidigare framför allt beträffande efterfrågan på kunskap om levnadsvanor, livsstil och annat hälsorelaterat arbete inom skolan. Elevhälsa och hälsofrågor har kommit mer i förgrunden för elevhälsans alla personalkategorier och har förstärkts bland annat genom regeringens proposition *Hälsa, lärande och trygghet* (prop. 2001/02:14). Utgångspunkten är att en god lärmiljö främjar hälsa och ansvaret för barn och unga – inte bara de med konstaterade fysiska och/eller psykosociala hälsoproblem – åvilar hela skolans personal.

Barnsäkerhetsdelegationen

Regeringen har tillsatt en barnsäkerhetsdelegation för att förnya och intensifiera arbetet mot barnolycksfall. Den skall förbättra kunskapsläget, stimulera lokalt arbete, finna metoder för att kontinuerligt involvera barn och unga själva i säkerhetsarbetet och föreslå de lagändringar som kan behövas för att ytterligare förbättra säkerhetsläget.

Diagram 2. Olycksdödlighet bland barn 0-17 år, 1968-2000. Antal per 100 000

Källa: Socialstyrelsen och Barnombudsmannen 2001, *Upp till 18*, Fakta om barn och ungdom

Se även tabell 6-7 i bilaga 1.

Dödsorsaksstatistik för barn och unga

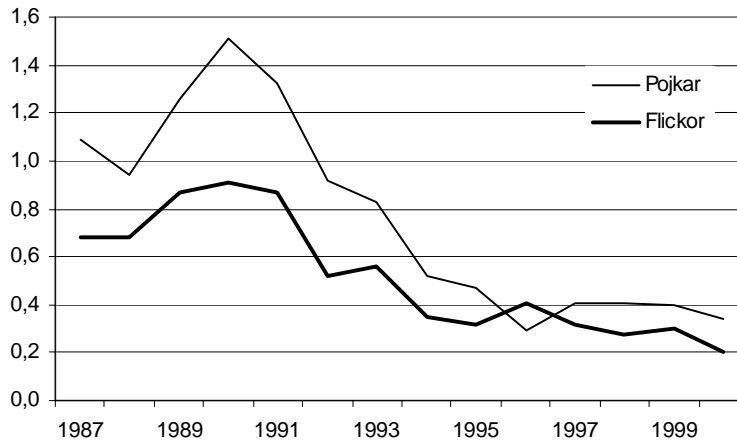
Socialstyrelsen publicerar årligen data om dödsorsaker där barn och unga ingår liksom populationen i övrigt. Enligt folkbokföringslagen skall alla levande och dödfödda barn från vecka 28 anmälas till skattemyndigheten.

Efter en relativt stabil period under 1980-talet då omkring sex barn per tusen levande födda avled före ett års ålder har antalet sjunkit till 3,2 döda per 1 000 levande födda år 2000. I åldersgruppen 1-4 år har antalet dödsfall per 1 000 barn halverats mellan åren 1988 och 1999. De redan tidigare låga dödstalerna för åldrarna 5-14 år sjönk under samma period omkring med 20 procent. För åldersgrupp 15-19 år minskade dödstalerna med nästan 40 procent. År 1999 dog 259 barn före ett års ålder, 231 i åldern 1-14 år, 138 ungdomar 15-19 år. Pojkar i åldern 0-19 år har ungefär 50 procent högre risk att dö än flickor och överrisken är ännu tydligare hos unga vuxna. Den ses i samtliga åldersintervall utom i 1-4-årsåldern.

Sverige har en mycket låg spädbarnsdödlighet och jämfört med övriga länder bland de lägsta i världen. Under åren 1990-1999 har antalet barn som dött av s.k. plötslig spädbarnsdöd (SIDS) minskat markant. Antalet dödsfall i plötslig spädbarnsdöd är något högre bland pojkar. Barn dör av medfödda sjukdomar och missbildningar inte enbart under spädbarnsåret utan även senare under uppväxten, om än i minskande omfattning. Det gäller sär-

skilt för missbildningar av hjärta, i nervsystem, kromosomavvikelser och degenerativa ämnesomsättningssjukdomar.

Diagram 3. Plötslig spädbarnsdöd, 1987-2000. Antal döda per 1 000

Källa: Socialstyrelsen och Barnombudsmannen 2001, *Upp till 18*, Fakta om barn och ungdom

Se även tabellerna 8 och 20-21 i bilaga 1.

Självordsprevention

Tillsammans med gruppen yngre vuxna utgör ungdomar de kategorier som främst är drabbade av självmord sett till befolkningen som helhet. Självordsprevention pågår på olika sätt och på myndighetsnivån finns en huvudaktör inom myndigheten IPM, Institutet för Psykosocial Medicin – Nationellt Centrum för suicidforskning – med uppdrag att förebygga självmord och självmordsförsök. Man bedriver forskning, utbildning och ett aktivt utvecklingsarbete bland annat genom att samla landets övriga regionala suicidpreventiva nätverk. Detta centrum utbildar även strategiskt utvalda yrkeskategorier, som kan finnas nära självmordsbenägna människor, exempelvis anställda inom socialtjänst, psykiatri, skola, polis och kyrka.

För skolor finns självmordsförebyggande program framtagna i samverkan mellan olika myndigheter, Socialstyrelsen, Statens folkhälsoinstitut och IPM. Målet är att visa att det går att göra något åt problemen och att ungdomar skall veta var man kan få hjälp. Det pågår en bevakning av området som går ut på att förebygga, upptäcka risker i samhället som skapar psykisk ohälsa och göra det möjligt att åtgärda för att på sikt få ner antalet självmord. Inom hälso- och sjukvård och socialt arbete behövs även uppmärksamhet på riskfaktorer i uppväxtmiljön och lyhördhet för barns signaler om störda hemförhållanden.

Sett mot bakgrund av sjunkande dödlighet i övrigt, exempelvis i infektionssjukdomar och olycksfall, är självmordsprevention mycket angeläget. Liksom olycksfall rör det sig också om många orsaker, som behöver angripas på olika nivåer och genom prevention av olika slag och genom stabila vuxenkontakter under uppväxtåren. För barn och unga gäller att skapa stödjande miljöer för dem och träna bland annat skolpersonal i konflikthantering och att uppmärksamma signaler hos de elever som har destruktiva familjeförhållanden.

Barnets rätt att få komma till tals (art. 12)

Familj

År 1996 infördes regler om barns rätt att komma till tals i bl.a. mål om vårdnad och umgänge. Genom 1998 års vårdnadsreform gjordes bestämmelserna om barns rätt att komma till tals tillämpliga även på mål om barns boende och vid socialnämnds prövning av föräldrars avtal om vårdnad, boende och umgänge. Vid avgörande av frågor om vårdnad, boende och umgänge skall hänsyn tas till barnets vilja med beaktande av barnets ålder och mognad. Den som gör en utredning i sådana mål skall, om det inte är olämpligt, söka klarlägga barnets inställning och redovisa den för domstolen. Se vidare *Familj* under avsnitt 4.2.

I samband med länsstyrelsernas tillsyn av hur reformen slagit igenom i socialtjänstens familjerättsliga arbete framkommer att det varierar mellan kommunerna när det gäller att i utredningar redovisa om och hur barnet har fått komma till tals. I vissa kommuner är det regel att utredarna träffar barnen och redovisar deras synpunkter, i andra är det ytterst ovanligt att så sker. Här, liksom i sociala barnavårdsutredningar, kan det förekomma att socialsekreterarna avstår från att redovisa samtalen med barn av hänsyn till barnen.

Skola

Enligt Skolverkets attitydundersökning år 2000 vill eleverna ha inflytande över hur de skall arbeta, vad de får lära sig i olika ämnen, läxor och prov. Jämfört med 1997 års undersökning tycker eleverna att deras inflytande på detta område har ökat. Var femte elev tycker emellertid att några få eller inga lärare tar hänsyn till vad de tycker.

Cirka 200 grundskolor deltar i försöksverksamheten med lokala styrelser med föräldramajoritet. Grundskolelever får delta i styrelserna med talerätt och rösträtt. Riksdagen fattade i maj 1997 även beslut om en försöksverksamhet med lokala styrelser med elevmajoritet inom bland annat gymnasieskolan. Försöksverksamheten skulle pågå t.o.m. juni år 2001 men har förlängts med två år till den 30 juni år 2003. Försöksverksamhet med lokala styrelser har inte fått så stor omfattning som var förväntat. Statskontoret lämnade i juni 2002 en rapport om varför inte fler skolor deltagit i försöksverksamheten med lokala styrelser. Orsakerna anges främst vara svårigheter att engagera föräldrar. Regeringen anser att möjligheten att bilda lokala styrelser skall permanentas men att även andra former av samråd skall uppmuntras.

Skollagskommittén ser för närvarande över hur elevernas rätt till inflytande skall regleras i skollagen.

Familjerätt

Sverige har deltagit i utarbetandet av Europarådets konvention om utövandet av barns rättigheter, European Convention on the Exercise of Children's Rights. Konventionen öppnades för undertecknande den 25 januari 1996. Sverige har undertecknat konventionen men ännu inte ratificerat den. Syftet med konventionen är att förbättra barns ställning i familjerättsprocesser. Konventionen är avsedd att vara ett komplement till FN:s barnkonvention och hjälpa länderna att genomföra barnkonventionen på ett riktigt sätt. Inom Justitiedepartementet övervägs för närvarande vilka lagändringar som behöver göras för att Sverige skall kunna ratificera konventionen. I departementspromemorian Utövandet av barns rättigheter i familjerättsprocesser (Ds 2002:13) har förslag till sådana lagändringar presenterats.

Lagutskottet (bet. 1998/99:LU18) behandlade våren 1999 ett motionsyrkande rörande möjligheten att förordna ett juridiskt biträde för barn i vårdnads- och umgängestvister. Utskottets slutsats var att det inte helt kunde uteslutas att införande av möjligheten att kunna för-

ordna juridiskt biträde för barn i vissa särskilt konfliktfyllda vårdnads- och umgängestvister ytterligare skulle stärka barnets rätt. Utskottet ansåg att frågan borde bli föremål för särskild uppmärksamhet inom ramen för det utredningsarbete som bedrevs i anledning av Europarådskonventionen om utövandet av barns rättigheter. Riksdagen biföll utskottets hemställan.

Sociala frågor

Socialtjänstlagen ändrades den 1 januari 1998 genom att en bestämmelse infördes om att ett barn skall få uttrycka sin åsikt i saker som rör barnet personligen. Barnets rätt att uttrycka sin åsikt betyder att dess inställning skall klargöras utan att barnet för den skull sätts i svåra val-situationer. Barnet får inte pressas på synpunkter. Hänsyn skall tas till barnets vilja med beaktande av dess ålder och mognad. Det finns alltså ingen lägsta ålder utan det betonas att socialtjänsten i sitt arbete alltid skall söka bilda sig en uppfattning om hur barnet själv ser på sin situation. Gäller det till exempel ett mycket litet barn kan socialtjänsten genom att prata med andra som står barnet nära skapa sig en bild av barnet och dess behov. Bestämmelsen gäller inte enbart i utredningssituationer utan också i andra situationer när socialtjänsten möter barnet. Också länsstyrelserna har haft regeringens uppdrag att i sitt tillsynsarbete uppmärksamma barnets rätt att komma till tals.

I samband med lagändringen gav regeringen Socialstyrelsen i uppdrag att följa upp lagändringarna. Socialstyrelsen har rapporterat uppdraget vid 1999 och 2001⁷. Socialstyrelsens uppföljning bygger på en genomgång som sex länsstyrelser gjort av 455 barnavårdsutredningar från 17 kommuner. Genomgången visade att samtal med barnen var betydligt vanligare än i undersökningar från mitten av 1990-talet. Det visade sig dock att dokumentationen av samtalen och barnets inställning till de frågor som togs upp i utredningen skedde i ungefär hälften av de fall där man talat med barnet. Det var sällsynt att det framgick att barnets inställning hade påverkat beslutet.

Förundersökningen

I Sverige krävs det inte att ett barn som har utsatts för brott (eller föräldrarna) skall anmäla detta för polisen för att en förundersökning skall kunna inledas. Enligt 23 kap. 1 § rättegångsbalken (RB) skall en förundersökning inledas så snart det på grund av angivelse eller av annat skäl finns anledning att anta att ett brott som hör under allmänt åtal har förövats (se även 1 § förundersökningskungörelsen [FUK]).

När det gäller förhör med barn under förundersökningen i brottmål, finns vissa specialbestämmelser som syftar till att i görligaste mån skydda barn från traumatiska upplevelser i anledning av brottsutredningar (15-19 §§ FUK). Bland annat stadgas att barnets vårdnadshavare alltid bör närvara vid förhör om den som skall förhöras är under 15 år och om det kan ske utan men för förhöret. Förhör med barn skall också genomföras på ett sådant sätt att det inte uppkommer fara för att den som hörs tar skada och särskild varsamhet skall iaktas om förhöret rör sexuella upplevelser. Vidare bör förhöret alltid verkställas så att det inte väcker särskilt uppseende och så att det inte görs mer ingående än omständigheterna kräver. Förhör med barn får inte äga rum fler gånger än vad som är nödvändigt med hänsyn till utredningens art och barnets bästa. Förhöret skall också hållas av en person med särskild kompetens (särskilda erfarenheter och kunskaper om barn) för uppgiften. Slutligen bör en person med särskild sakkunskap i barn- eller förhörpsykologi biträda polisen vid förhöret eller i vart fall senare få tillfälle att yttra sig om värdet av barnets utsaga. Polisförhör med barn skall spelas

⁷ Ändringar i socialtjänstlagen som rör barn och unga, *Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 1999:2*, och Barnen, socialtjänsten och lagen, *Uppföljning av ändringar i socialtjänstlagen artikelnr 2001-103-2*.

in på video. Endast förhørsledaren och barnet får normalt närvara i förhørsrummet. Åklagare, målsägandebiträde och försvarare kan följa förhöret i angränsande rum och ställa frågor genom förhørsledaren.

Unga lagöverträdare företräds oftast av en offentlig försvarare. Men de har ändå en ovillkorlig rätt att under hela processen fritt få uttrycka sina åsikter och lägga fram sin sak.

Rättegången

I Sverige anses det olämpligt att låta barn medverka i rättegångar, särskilt om barnet har blivit utsatt för brott. Som nämnts i kapitel 3 får ett vittne som är under 15 år kallas att inställa sig personligen till förhör i domstol om det med hänsyn till barnets mognad och situationen i övrigt kan anses lämpligt.

Även beträffande barn under 15 år som har utsatts för brott (målsägande) gäller som huvudregel att dessa inte hörs personligen inför domstol. Det finns visserligen inget hinder mot att kalla och höra ett barn i domstol, men detta får endast ske i sådana särskilda undantagsfall då bevisläget oundgängligen kräver att barnet hörs personligen och detta bedöms kunna ske utan men för barnets hälsa. I sådana fall skall förhöret endast omfatta nödvändiga kompletteringar till det förhör som har hållits under förundersökningen. Att inte höra barn som har utsatts för brott personligen inför domstol beror på att detta innebär en onödig och stor psykisk påfrestning för barnet. Dessutom kan det i många fall vara svårt att på nytt – på begäran i en rättegångssal och ofta efter att lång tid har förflutit sedan brottet begicks – få en godtagbar utsaga från barnet. Av hänsyn till barnet har det alltså utvecklats en praxis där barnet inte hörs personligen inför domstolen. I stället spelas det under förundersökningen videospelade förhöret med barnet upp på video.

Oavsett måltyp och oavsett i vilken egenskap barn hörs inför domstol hålls förhandlingen till skydd för barnet inom stängda dörrar (5 kap. 1 § RB). För att ytterligare skydda barn som har utsatts för brott finns möjligheter att dölja barnets identitet genom att till exempel handlingar, foton och videoupptagningar hemligstämplas samt att handlingar som måste vara offentliga innehåller fingerade namnuppgifter etc.

Asyl och migration

År 1997 genomfördes ändringar i utlänningslagen för att garantera att barnet har rätt att komma till tals i handläggningen av utlänningsärenden. Enligt 11 kap 1 a § skall vid bedömningen av frågor om tillstånd enligt utlänningslagen, om det inte är olämpligt, klarläggas vad barn som berörs av ett beslut i ärendet har att anföra. Det skall tas hänsyn till det anförda utifrån vad barnets ålder och mognad motiverar.

Migrationsverkets riktlinjer ger en detaljerad beskrivning av hur muntlig handläggning bör gå till och vilken information som bör hämtas. Speciella riktlinjer ges för hörande av ensamkommande barn. Rörande de sistnämnda skall de inte, förutom vid den allra första utredningen då basfakta utreds, höras utan att det offentliga biträdet närvarar. Även den gode mannen bereds tillfälle att närvara. Vidare ges riktlinjer för innehavande av särskild kompetens för dem som skall höra barn.

Förutom de nämnda riktlinjerna, som all Migrationsverkets och Utlänningsnämndens personal har tillgång till, har frågan behandlats vid de ovan nämnda utbildningsinsatserna hos Migrationsverket. Se även *Migration och asyl* under avsnitt 4.2.

Inflytandeforum

Barn och unga har i många av Sveriges kommuner möjligheter att påverka beslutsfattandet i frågor som rör dem. Ungdomsstyrelsen genomför årligen kartläggningar av antalet inflytan-

deforum för unga i landets kommuner. Med inflytandeforum avses ett forum för kontinuerlig dialog mellan unga och beslutsfattare i kommunen med syftet att ett ungdomsperspektiv skall kunna anläggas på lokala samhällsfrågor.

Av den kartläggning som Ungdomsstyrelsen genomförde i december 2001 framgår att det fanns inflytandeforum för unga i 136 av kommunerna. Av deltagarna på landets inflytandeforum är 44 procent i åldern 13-15 år och 43 procent i åldern 16-18 år. Se vidare CRC/C/65/Add.3, *Respekt för barnets åsikter: Skolverksamheten*, s. 55f.

Lärarytbildningen och lärares kompetensutveckling

Allmänt kan sägas att högre utbildning är målstyrd och några statliga anvisningar om ett visst antal undervisningstimmar i ett visst ämne ges inte. Vad gäller lärarytbildning har i målen enligt högskoleförordningens (SFS1993:100) bil 2 – Examensordningen angivits bland annat att lärarstudenten för att få examen skall kunna förmedla och förankra samhällets och demokratis värdegrund. I regeringens proposition till riksdagen (prop.1999/2000:135) En förnyad lärarytbildning framhölls, att i den struktur för lärarytbildningen som föreslogs, var det allmänna utbildningsområdet lämpat för att behandla till exempel FN:s barnkonvention. I det allmänna utbildningsområdet som omfattar 30-40 procent av den totala tiden för lärarytbildningen behandlas frågor om lärande, undervisning och specialpedagogik. Ett annat kunskapsområde är socialisation, kulturfrågor och samhälle. Det kan gälla hur man arbetar för att barns känsla för demokrati, samhörighet och solidaritet utvecklas. Lärarstudenten måste förvärva kunskaper om barns livssituation och uppväxtvillkor. Ett annat kunskapsområde sätter frågor om yrkesverksamhetens samhällsuppdrag, demokrati och värdegrund i fokus. Härvid ges internationella deklarerationer, till exempel FN:s barnkonvention, som förslag på dokument med vars hjälp dessa frågor kan belysas.

Högskolverket har nyligen skickat en förfrågan till lärosätena om antalet kurser med inriktning på att bibringa studenterna kunskap om FN:s barnkonvention som ges inom ramen för vissa utbildningar (se *Barnkonventionen i utbildning och fortbildning*). Resultatet skall redovisas i juni 2003 inom ramen för ett uppdrag givet av regeringen i december 2001.

När en lärare anställts skall denne tillsammans med sin arbetsgivare utarbeta ett individuellt kompetensutvecklingsprogram. Detta styrs främst av verksamhetens mål. Bland dessa ingår att personalen skall ha kunskap om de styrdokument som gäller för verksamheten och övas i sin kompetens i att genomföra målen. I det utbildningsutbud som bland annat högskolan erbjuder ingår frågor om värdegrund och demokrati, områden vilka ligger i linje med barnkonventionens innehåll och tillämpning. Den minimitid som varje lärare har till sitt förfogande för kompetensutveckling motsvarar fyra dagar per läsår. Detta är reglerat genom avtal mellan parterna.

Samhällsplanering

Alla medborgare har enligt plan- och bygglagstiftningen formella möjligheter att delta i och påverka den fysiska planeringen. Barns och ungdomars möjligheter till inflytande är dock i praktiken begränsade. Deras intressen förutsätts tas till vara av vuxna, i första hand genom föräldrarna. Regeringen har beslutat tillkalla en kommitté för översyn av plan- och bygglagstiftningen (dir. 2002:97). Av direktiven framgår att kommittén, mot bakgrund av FN:s konvention om barnets rättigheter, särskilt bör belysa hur barns och ungdomars inflytande på samhällsplaneringen kan komma till uttryck.

Under åren 1998 – 2000 hade Boverket i uppdrag att tillsammans med Vägverket, Barnombudsmannen, Ungdomsstyrelsen och Svenska kommunförbundet att utveckla metoder för hur barns och ungdomars inflytande skall förverkligas i kommunerna i frågor som rör

samhälls- och trafikplanering. Uppdraget redovisades i en rapport till regeringen, där det bland annat föreslogs att det i plan- och bygglagen skall införas en bestämmelse om barns och ungas delaktighet. Vidare följdes uppdraget upp med ett antal regionala konferenser riktade till lärare och samhällsplanerare. Konferenserna var mycket uppskattade och välbesökta.

5 Barns politiska och medborgerliga rättigheter

(art. 7, 8, 13-17 och 37a)

Namn och nationalitet (art. 7)

Den svenska regleringen av registrering av barn omedelbart efter födelsen har inte genomgått någon materiell förändring sedan förra rapporteringen, se CRC/C/65/Add.3 s. 56-58.

Den 1 juli 2001 trädde en ny lag (2001:82) om svenskt medborgarskap i kraft. Enligt den nya lagen får ett barn med svensk mor alltid automatiskt svenskt medborgarskap vid födelsen. Om endast fadern är svensk medborgare får barnet svenskt medborgarskap om föräldrarna är gifta. Är föräldrarna inte gifta får barnet automatiskt svenskt medborgarskap under förutsättning att det föds i Sverige. Föds barnet i utlandet får det svenskt medborgarskap om fadern anmäler önskemål om det innan barnet har fyllt 18 år. Barnets vårdnadshavare skall samtycka till förvärvet. Även barnets samtycke krävs om det har ett annat medborgarskap och har fyllt 12 år.

Ett statslöst barn som fötts i Sverige får svenskt medborgarskap genom anmälan av den eller dem som har vårdnaden om barnet under förutsättning att barnet har permanent uppehållstillstånd och hemvist här i landet. Ett statslöst barn som kommer till Sverige under sin uppväxt får svenskt medborgarskap genom sådan anmälan, om barnet har permanent uppehållstillstånd och hemvist i Sverige sedan tre år.

Ett barn med utländskt medborgarskap förvärvar svenskt medborgarskap genom anmälan av barnets vårdnadshavare, om barnet har permanent uppehållstillstånd och hemvist i Sverige sedan fem år. Barnets samtycke krävs om det har fyllt 12 år.

När det gäller adoptivbarn till en svensk medborgare medför alla adoptionsbeslut som har godkänts eller annars gäller i Sverige automatiskt svenskt medborgarskap för barnet om det är under 12 år.

Identitet (art. 8)

I Sveriges föregående periodiska rapport till barnrättskommittén redogörs för frågan om bibehållande av identitet (se CRC/C/65/Add.3, s. 58f).

Yttrandefrihet (art. 13)

Vad gäller yttrandefrihet hänvisas till CRC/C/65/Add.3, s 59f, samt avsnitt 5.7 nedan.

Tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet (art. 14)

Barns rätt till tanke-, samvets- och religionsfrihet fastslås i regeringsformen. Undervisningen skall vara saklig och allsidig. Sedan förra rapporteringstillfället har religionsfrihetslagen upphävts och ersatts av lagen om trossamfund. Se vidare CRC/C/65/Add.3, s 65-67.

Förenings- och mötesfrihet (art. 15)

Alla barn i Sverige är enligt regeringsformen gentemot det allmänna tillförsäkrad föreningsfrihet, mötesfrihet och demonstrationsfrihet (se vidare CRC/C/65/Add.3, s 67f). Ungdomars engagemang i föreningslivet uppmuntras bland annat genom det statsbidrag som Ungdomsstyrelsen årligen fördelar. Statsbidraget ges till ungdomsorganisationerna för att de skall ha en verksamhet och för utveckling av verksamheten. Ungdomsorganisationerna har en viktig roll som pådrivare i den nationella ungdomspolitiken och även som företrädare för unga i den offentliga debatten. År 2002 fördelade Ungdomsstyrelsen 63 miljoner kronor som grundbidrag till 64 centrala barn- och ungdomsorganisationer. Till stöd för nya organisationer och för utvecklingsarbete har dessutom för år 2002 avsatts 15 miljoner kronor att söka i särskilt bidrag. Vidare har för året 2002 drygt 50 miljoner kronor av överskottet från AB Svenska Spels värdeautomater fördelats till ungdomsorganisationernas lokala verksamheter. De 64 ungdomsorganisationer som fått grundbidrag redovisar sammanlagt 553 000 medlemmar i åldern 7-25 år.

Integritet (art. 16)

I ett målsättningsstadgande i regeringsformen anges bland annat att det allmänna skall värna om den enskildes privat- och familjeliv (se vidare CRC/C/65/Add.3 s. 68f). I brottsbalken finns straffbestämmelser som kan aktualiseras vid olika typer av ingripanden i hemmet, i korrespondensen samt vid olika typer av angrepp på heder och anseende. Salunda kan straffbestämmelser om bland annat hemfridsbrott, olaga intrång, brytande av post- eller telehemlighet, dataintrång, förtal och förolämpning komma ifråga.

För att under vissa förutsättningar möjliggöra kontroll av drogfriheten vid ungdomshem har särskilda regler införts i lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Reglerna innebär skyldighet för den som är intagen på ett särskilt ungdomshem att vid misstanke om drogpåverkan lämna prov för drogkontroll vid intagning i institutionen, inför en permission och vid återkomsten från en permission. Provtagning skall ske med urskiljning och skall endast genomföras då det på grund av omständigheterna i det särskilda fallet finns anledning att misstänka att en intagen är drogpåverkad. Se även avsnitt 9.2.2.

Tillgång till information (art. 17)

Medier

De svenska public service-företagen Sveriges Television AB, Sveriges Radio AB och Sveriges Utbildningsradio AB har fått nya sändningstillstånd för perioden 2002 – 2005. Av sändningstillstånden framgår att företagen skall ägna ökad uppmärksamhet åt program för och med barn och ungdomar samt i dessa program förmedla kulturella och konstnärliga upplevelser samt nyheter och information. Företagen skall ta särskild hänsyn till de språkliga behoven hos barn som tillhör språkliga eller etniska minoritetsgrupper. De skall tillhandahålla ett mångsidigt utbud som speglar de olika kulturer som finns i Sverige. De skall också ta hänsyn till televisionens/ljudradions särskilda genomslagskraft när det gäller programmens ämnen och utformning samt tiden för sändning av programmen. Sveriges Television bör vidare enligt sändningstillståndet ägna stor uppmärksamhet åt sättet att skildra våld i nyhets-

program och andra program som informerar publiken om det faktiska våld som förekommer.

Av sändningstillståndet för TV4 (gäller åren 2002 – 2005), som är det enda kommersiella företaget med tillstånd att sända i det analoga marknätet, framgår att TV4 skall sända program avsedda för barn under tolv år. Under de nio månader av året som utgör högsäsong skall tiden för dessa program inte understiga fem timmar per vecka.

Barns och ungdomars mediasituation var en viktig fråga under det svenska ordförandeskapet i den europeiska unionen, första halvåret 2001. Under ett seminarium i Stockholm i februari 2001 behandlades frågor rörande skydd av barn från skadligt innehåll i olika medier – TV, datorspel och Internet – mot bakgrund av den snabba tekniska utvecklingen, det ökade medieutbudet och mediernas internationalisering. Vid seminariet behandlades även frågan om barnreklam. I Sverige finns ett förbud mot TV-reklam riktad till barn under tolv år. Arbetet inom den europeiska unionen med åtgärder kring skyddet av barn mot skadligt medieinnehåll fortsätter i enlighet med de rådsslutsatser som antogs vid rådsmötet den 21 juni 2001.

Den svenska lagstiftningen rörande skydd av barn mot skadligt medieinnehåll finns beskriven i Sveriges andra rapport (CRC/C/65/Add.3, sid. 50f). En förändring som gjordes i radio- och TV-lagen (1996:844) år 1999 innebär att program med ingående våldsskildringar av verklighetstrogen karaktär och program med pornografiska bilder, utöver att de inte får sändas under sådan tid och på sådant sätt att det finns en betydande risk för att barn kan se dem, måste förses med varningsmeddelande. Samma år infördes termen ”tekniska upptagningar” i yttrandefrihetsgrundlagens och brottsbalkens bestämmelser på området, vilket bl.a. innebär att bestämmelserna om olaga våldsskildring och otillåten utlämning av teknisk upptagning numera även omfattar dator- och TV-spel.

Information och medvetandegörande insatser är av stor betydelse. Rådet mot skadliga våldsskildringar (Våldsskildringsrådet) är inrättat av regeringen och har till uppgift att samordna verksamhet mot skadliga våldsskildringar i rörliga bilder. Rådet fick i december 1998 genom ett tilläggsdirektiv i uppdrag att informera de berörda branscherna om EU-rekommendationen 98/560/EG som rör skydd av barn och mänsklig värdighet genom branschernas självreglering. Våldsskildringsrådet för en dialog med branscherna när det gäller dessa frågor. Rådet följer kontinuerligt forskning och information om mediepåverkan och ger ut en rad olika publikationer varje år. Rådet har år 2002 beviljats medel från den europeiska unionen (via Internet Action Plan) för att driva ett informations- och utbildningsprojekt under 18 månader i samarbete med Norge, Danmark, Island och Irland. Målgrupper för projektet, som går under namnet SAFT (Safety and Awareness for Tweens), är föräldrar, barn och unga, lärare och massmedierna. Syftet är att öka medvetenheten om både faror och fördelar med Internet.

Samtidigt som den tekniska utvecklingen ökar barns tillgång till medier kan den också erbjuda nya möjligheter för mottagaren att välja bort oönskat innehåll. På TV-området är ett teknikskifte från analog till digital sändningsteknik på gång. Utvecklingen är positiv eftersom de digitala sändningarna ger föräldrar möjlighet att spärra program som de inte vill att barnen i familjen ska få tillgång till.

Kultur

Utgivning och spridning av barnlitteratur fortsätter att vara högt prioriterat i svensk kulturpolitik. Genom riksdagens beslut år 1996 om en ny inriktning på den nationella kulturpolitiken (prop. 1996/97:3) och beslut år 1998 om ytterligare reformer på litteraturområdet har insatser för barn- och ungdomslitteratur till folk- och skolbibliotek införts. Därutöver finns

särskilda medel avsatta i statsbudgeten för läsfrämjande verksamhet. Stödordningen reglerar att skolor, bibliotek, bokhandel, organisationer m.fl. har möjlighet att ansöka om stöd för läsfrämjande verksamhet och att bidrag i första hand skall ges till insatser för barn och unga. Som stöd för läsfrämjande verksamhet och för att tillgängliggöra litteraturutbudet produceras även årligen med statliga medel en barnbokskatalog som bygger på bokbranschens samlade utgivning av barn- och ungdomslitteratur. Vidare har litteraturstödet utvecklats så att folkbibliotek och ett 100-tal bokhandlare gratis får del av den barn- och ungdomslitteratur respektive de barn- och ungdomsserier som får statligt utgivningsstöd. Det statsunderstödda förlaget En bok för alla AB, vars verksamhet till stor del syftar till utgivning av kvalitetslitteratur till lågpris och läsfrämjande verksamhet för barn och unga, har fått förstärkt statligt stöd fr.o.m. år 2001.

Inom ramen för regeringens nya minoritetspolitik (prop. 1998/99:143) har 1 miljon kronor avsatts för att stödja utgivningen av litteratur och kulturtidskrifter på minoritetsspråk. Det framgår av förordningarna som reglerar dessa statsbidrag att medlen får användas till att stödja dels barn- och ungdomslitteratur, dels barntidskrifter på minoritetsspråk och invandrarspråk.

Även stöd till översättningar från främmande språk kan erhållas genom litteraturstödsförordningar samt översättningar av svensk skönlitteratur till andra språk.

Ett nytt statligt stöd infördes fr.o.m. år 2002 i syfte att särskilt främja de nationella minoriteternas språk och kultur. Av riktlinjerna framgår bland annat att kulturstöd med inriktning på barn och unga bör inrymmas. Se även *Kulturpolitik* under avsnitt 8.3.

Rätten att inte utsättas för våld eller tortyr (art. 37a)

Varje medborgare är enligt grundlag (regeringsformen) skyddad mot tortyr. Se CRC/C/65/Add.3, s. 69.

6 Familjemiljö och alternativ vård

(art. 5, par. 1-2, art. 9-11, 19-21, 25, 27 par. 4, och art. 39)

Föräldrarnas vägledning (art. 5)

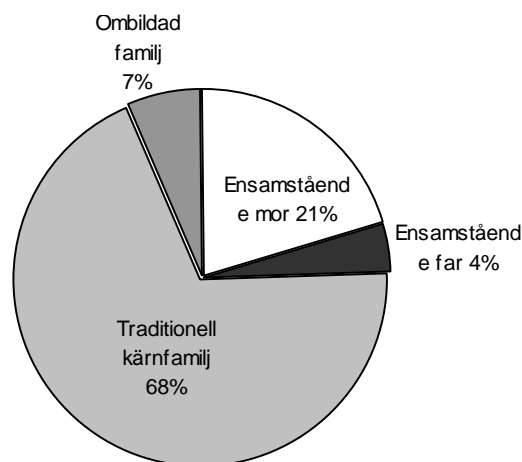
Familjestruktur

Av barnfamiljerna utgörs drygt 800 000 av sammanboende par med barn, och omkring 250 000 av familjer med en ensam förälder. Dessa senare familjer består i de allra flesta fall av mamma med barn. Omkring 40 000 familjer består av en ensam pappa med barn.⁸ Barnfamiljernas struktur har varit densamma under de senaste åren.

De allra flesta familjer med sammanboende föräldrar är traditionella kärnfamiljer. Med det menas att samtliga hemmaboende barn är föräldrarnas gemensamma. Med ombildad familj menas en familj där ett eller flera barn är enbart mannens eller enbart kvinnans. I ombildade familjer är det betydligt vanligare att det är kvinnan som har med sig ett barn från ett tidigare förhållande än att mannen har det.

Sammanboende familjer har fler barn än ensamstående, och ombildade familjer har fler barn än traditionella kärnfamiljer. De allra flesta barnfamiljer har antingen ett eller två hemmavarande barn.

Diagram 4. Familjetyp bland familjer med hemmaboende barn 0-17 år, 31 dec 2000

Källa: SCB. Med traditionell kärnfamilj avses familjer vars samtliga hemmaboende barn är parets gemensamma (inklusive adoptivbarn).

⁸ Antalet ensamstående är något överskattat medan antalet sambor är underskattat. Det beror på att sambopar utan gemensamma barn inte har kunnat identifieras som par utan i stället klassificerats som ensamstående.

Under 2000 berördes drygt 3 procent av alla barn i ålder 0-17 år av en separation mellan föräldrarna.⁹ Andelen barn som under sin barndom upplevt en separation har ökat under de senaste decennierna men har i stort sett varit oförändrad under de senaste fem åren.

Det är dubbelt så vanligt att barn till sambor upplever en separation mellan föräldrar som att barn till gifta gör det. Och separationsfrekvensen är högre bland föräldrar till yngre barn än bland föräldrar till äldre.

Det är vanligast att barnen bor med sin mamma efter separationen. Enligt folkbokföringen gällde det 84 procent av alla barn under år 2000. Verkligheten kan dock vara annorlunda. Ett växande antal barn bor växelvis hos mamma och pappa. Enligt beräkningar uppgår denna andel till 65 procent.

Se även tabellerna 9-12 i bilaga 1.

Gemensam vårdnad

År 1998 ändrades föräldrabalkens regler om vårdnad m.m. Syftet med lagändringarna var att betona vikten av samförståndslösningar och att underlätta för föräldrar att i så stor utsträckning som möjligt komma överens om hur frågor om vårdnad, boende och umgänge skall lösas. Ett annat syfte med ändringarna var att bereda vägen för en ökad användning av gemensam vårdnad. Genom 1998 års reform gjordes bestämmelserna om barns rätt att komma till tals tillämpliga även på mål om barns boende och vid socialnämndens prövning av föräldrars avtal om vårdnad, boende och umgänge.

Regeringen beslutade sommaren 2002 direktiv till en utredning om vårdnad, boende och umgänge. Kommittén skall utvärdera 1998 års vårdnadsreform. En av uppgifterna är att undersöka om syftena med reformen har uppnåtts, nämligen att underlätta samförståndslösningar, bereda väg för en ökad användning av gemensam vårdnad och betona principen om barnets bästa. En annan huvudfråga är vilka följder de nya reglerna om gemensam vårdnad har fått. Det skall särskilt uppmärksammas hur reglerna tillämpas när det har förekommit övergrepp eller misstanke om det. En utgångspunkt är att det inte skall ske en återgång till den ordning som gällde före 1998 års reform och som innebar att en förälders motstånd mot gemensam vårdnad i sig alltid uteslöt den vårdnadsformen.

Rådgivning och vägledning

Det engelska uttrycket "family counselling" är ett samlingsbegrepp för rådgivning till familjer och det vi i Sverige oftast kallar familjebehandling. Vårt begrepp familjerådgivning benämns i engelskan "couples counselling" eller "marriage counselling". Till "family counselling" kan sägas höra stöd och rådgivning som ges till familjer i Sverige för att arbeta med relationerna inom familjen. Inom den svenska familjerådgivningen är fokus relationen mellan paret, vare sig det söker för att kunna fortsätta samlevnaden, för att kunna separera på ett bra sätt, eller för att efter en separation kunna samarbeta om barnen.

När det gäller familjebehandling i Sverige kan man säga att mycket av socialtjänstens arbete med barn och deras familjer kan sägas vara "family counselling". All behandling inom socialtjänsten är kostnadsfri. Också barn- och ungdomspsykiatri har ett familjeperspektiv och arbetar med familjebehandling. I de flesta landsting är barnsjukvården kostnadsfri.

Också inom den förebyggande barnhälsovården förekommer familjebehandling i viss utsträckning. De psykologer som är anställda inom barnhälsovården arbetar mycket med rela-

⁹ Uppgiften är hämtad från SCB och gäller barn till gifta föräldrar och barn till sambor med gemensamma barn. En separation definieras här som isärflyttning mellan föräldrar alternativt mellan andra vuxna som är i föräldrars ställe och som barnen bor tillsammans med.

tioner inom familjen; allt från att ge stöd i anknytningen mellan föräldrar och barn till att hjälpa föräldrar i separationssituationer. Denna rådgivning är kostnadsfri.

Kommunerna är skyldiga att genomföra samarbetsamtal med föräldrar som skall separera eller har separerat. Samtalen är till för att underlätta för föräldrar att komma fram till hur de skall lösa frågor om vårdnad, boende och umgänge. Dessa samtal kan äga rum i socialtjänstens eller familjerådgivningens regi. Samtalen är kostnadsfria.

Kommunen har rätt att ta ut en avgift för familjerådgivning för par i kommunal regi. Kostnaderna varierar mellan kommunerna. Några kommuner har ett högkostnadsskydd. För att underlätta tillgängligheten för alla finns möjlighet att bevilja avgiftsbefrielse.

Kommittén mot barnmisshandling som under åren 1999 – 2001 hade regeringens uppdrag att utreda barnmisshandling och därmed sammanhängande frågor tog fram en bok för föräldrar, *Föräldraboken*. Boken har hittills tryckts i 550 000 exemplar (på svenska) och distribuerats gratis genom apotek, mödra- och barnavårdscentralen, socialtjänst m.fl. Den används i många olika sammanhang: i skolor, i socialt behandlingsarbete, i föräldrautbildningar av olika slag. Den har tryckts på flera av invandrarspråken och i en lättläst version.

De nedskärningar som skedde under andra hälften av 1990-talet medförde att behovet av samverkan mellan olika verksamheter ökade. Nya former för samverkan kom också i bruk. Familjecentraler är ett exempel på sådan samverkan. I familjecentralerna ryms mödravårdscentraler, barnavårdscentraler, öppen förskola, socialtjänst, familjerådgivning och ibland andra för familjen viktiga verksamheter.

Det huvudsakliga syftet med centralerna är att personalen lättare skall kunna samverka kring enskilda familjer. En viktig effekt är också att olika personalgrupper får bättre kunskap om varandras sätt och arbete och därmed större förståelse för varandras verksamheter.

För familjerna blir det lättare att finna adekvat hjälp. Rent praktiskt behöver man bara söka sig till ett ställe för att få hjälp, vilket också är viktigt när man har små barn.

För närvarande har Statens folkhälsoinstitut i uppdrag att pröva vilka metoder som är verkningsfulla i olika delar av det föräldrastödjande arbetet. Institutet skall också sprida information om exempel på bra genomfört arbete inom området. En särskild fråga de skall arbeta med är hur man stödjer föräldrar till tonårsbarn.

Vidare har regeringen beviljat medel till bland annat informationskampanjer och pappa-utbildning vid vissa mödravårdscentraler i syfte att uppmuntra pappor att ta ut föräldraledighet. Se även *Familj* under avsnitt 4.2. I övrigt se CRC/C/65/Add.3 s. 69-72.

Föräldraansvar (art. 18, par. 1-2)

Genom 1998 års vårdnadsreform har det gjorts ändringar i föräldrabalken som syftar till att betona vikten av samförståndslösningar och att underlätta för föräldrar att i så stor utsträckning som möjligt komma överens om hur frågor om vårdnad och umgänge m.m. skall lösas. Ändringarna skall också bana väg för ökad användning av gemensam vårdnad. Föräldrar som är överens kan reglera frågor om vårdnad, umgänge och boende genom avtal som godkänns av socialnämnden. Ett avtal som godkänts av socialnämnden gäller och kan verkställas som ett lagkraftvunnet domstolsavgörande. Gemensam vårdnad kan komma i fråga även om en av föräldrarna motsätter sig en sådan ordning. En förutsättning är dock att gemensam vårdnad är bäst för barnet. Målsättningen är att föräldrarna skall ha gemensam vårdnad i de fall där den vårdnadsformen är bäst för barnet. En domstol kan inom ramen för gemensam vårdnad besluta i fråga om vem av föräldrarna barnet skall bo hos och i fråga om umgänget.

Föräldrarnas gemensamma ansvar för att tillgodose barnets behov av umgänge med den förälder som det inte bor tillsammans med betonas. Det har också föreskrivits att föräldrarna skall ha ett gemensamt ansvar för de resekostnader som uppkommer när barnet umgås med en förälder som är bosatt på annan ort. Se även *Familj* under avsnitt 4.2.

Det finns situationer där gemensam vårdnad *inte* är bäst för barnet. En förälders motstånd mot gemensam vårdnad får givetvis inte negligeras. I förarbetena till 1998 års vårdnadsreform betonas att möjligheten att döma till gemensam vårdnad mot en förälders vilja skall användas med stor försiktighet och lyhördhet. Det framhålls vidare att gemensam vårdnad mot en förälders vilja bör vara utesluten i de fall där den ena föräldern utsätter en familjemedlem för våld, trakasserier eller annan kränkande behandling.

Genom ändringar av föräldrabalken år 1998 betonades det att risken för att barn utsätts för övergrepp, olovligen förs bort eller hålls kvar eller annars far illa skall beaktas. En bestämmelse av detta innehåll infördes då i det inledande avsnittet av det kapitel i föräldrabalken som handlar om vårdnad, boende och umgänge.

Det bör understrykas att den ekonomiska familjepolitiken syftar till att främja barnets rätt till båda sina föräldrar. Föräldraförsäkringen är i det här sammanhanget viktig, och har nyligen byggts ut med ytterligare en så kallad pappamånad (se avsnitt 7.3).

Barn med funktionshinder skall så långt det är möjligt kunna bo kvar i föräldrahemmet. Föräldrar till barn med funktionshinder kan behöva avlösning i omvårdnaden för att barnet skall kunna bo kvar hemma. Avlösning kan också vara en förutsättning för att föräldrarna skall kunna ägna tid åt eventuella syskon i familjen. Avlösning kan beviljas som insats antingen enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade om barnet tillhör lagens personkrets eller enligt socialtjänstlagen (2001:453). Avlösning kan också ges i form av korttidsvistelse utanför det egna hemmet. Detta ger samtidigt barnet möjlighet till miljöombyte och rekreation. Vårdbidrag kan även ges för att möjliggöra för föräldrar att i hemmet ta hand om ett funktionshindrat barn med behov av särskild tillsyn och vård. För barn med mycket omfattande funktionshinder, och för vilka föräldrarnas insatser i kombination med till exempel barnomsorg, skola, avlösarservice och korttidsvistelse inte räcker, kan beviljas personlig assistans.

Europeiska unionens råd har år 2000 antagit en förordning om domstols behörighet och om erkännande och verkställighet av domar i äktenskapsmål och mål om föräldraansvar för makars gemensamma barn (Bryssel II-förordningen). Förordningen trädde i kraft den 1 mars 2001 och är direkt tillämplig i Sverige.

Skiljande från föräldrar (art. 9)

Efter att behovet av en översyn av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga m.m. (LVU) hade påtalats i olika sammanhang under ett antal år lät regeringen i juni 1999 tillkalla en särskild utredare för att genomföra en översyn av LVU i syfte att stärka barnperspektivet och barnets rättigheter i lagen. Denne har bland annat föreslagit att det i lagen skall införas uttryckliga bestämmelser om att barnets bästa skall vara avgörande vid alla beslut enligt lagen och att barnet skall ha rätt att komma till tals. När ett barn varit placerat i tre år skall socialnämnden göra en särskild prövning av hur barnets framtid skall utformas och göra en bedömning av om det finns skäl att ansöka om vårdnadsöverflyttning. Betänkandet har remissbehandlats och bereds inom Regeringskansliet med sikte på en proposition under hösten 2002.

Efter 1998 års vårdnadsreform föreskrivs det i föräldrabalken att föräldrarna har ett gemensamt ansvar för att så långt det är möjligt tillgodose barnets behov av umgänge med den förälder som det inte bor tillsammans med. Vårdnadshavaren har som tidigare ansvar för att barnets behov av umgänge med annan person som står det särskilt nära så långt möjligt tillgodoses. Se vidare CRC/C/65/Add.3, s. 77-80.

Problem med umgänge kan uppstå i de fall föräldrarna lever åtskilda och där den ena föräldern förbjuds kontakta den andra föräldern (besöksförbud). För att socialtjänsten skall få kännedom om dylika situationer och därigenom kunna erbjuda hjälp med umgänget har från och med den 1 juli 2001 införts en särskild anmälningsskyldighet till socialtjänsten för åklagare och domstol. Av 4 a § förordningen (1988:691) om tillämpning av lagen (1988:688) om besöksförbud framgår numera att om en domstol eller åklagare meddelar beslut om besöksförbud skall socialnämnden genast underrättas om den mot vilket beslutet avses gälla och den som förbudet avses skydda har gemensamma barn under 18 år.

Möjligheterna till umgänge kan också begränsas av att en eller båda av föräldrarna är frihetsberövade. Kriminalvården arbetar aktivt för att minimera dessa problem. Regeringen avsatte år 2000 särskilda medel för att bland annat förbättra besöksförhållandena på anstalter och häkten. Särskilda lägenheter där besökande familjer kan bo finns nu på alla kvinnoanstalter och på de största mansanstalterna. Möjligheterna till permissioner från fängelsestraff för att upprätthålla kontakten med barn och andra anhöriga är förhållandevis goda i det svenska systemet. För att stärka de intagna i sin föräldraroll erbjuds föräldrautbildning, där barns behov står i centrum för undervisningen, på de flesta anstalter i Sverige.

I svensk lagstiftning finns sekretessbestämmelser som under vissa förhållanden förhindrar att barnet får tillgång till information vad gäller en frånvarande familjemedlems vistelse. Se vidare CRC/C/65/Add.3, s. 80.

Enligt utlänningslagen gäller generellt att lagen skall tillämpas så att utlänningars frihet inte begränsas mer än vad som är nödvändigt i varje enskilt fall. Se vidare avsnitt 9.2.2 samt CRC/C/65/Add.3, s. 152-154.

I Europarådet har det utarbetats en konvention om umgänge med barn. Konventionen innehåller bl.a. materiella bestämmelser om allmänt accepterade principer för avgörande av umgängesfrågor. Tanken är att gemensamma principer underlättar tillämpningen av umgängesavgöranden i andra stater än ursprungsstaten liksom möjligheterna att få avgörandena erkända och verkställda i andra länder. Konventionen kommer att öppnas för under-tecknande inom kort.

Inom EU bedrivs för närvarande förhandlingar om ett förslag till förordning om föräldraansvar, som är tänkt att omfatta frågor om vårdnad om barn, umgänge med barn och barns boende. Förslaget innehåller bestämmelser om domstols behörighet, erkännande och verkställighet i en medlemsstat av avgöranden som meddelats i en annan medlemsstat samt om samarbetet mellan medlemsstaternas myndigheter. Förslaget innebär också att det s.k. exekvaturförfarandet skall avskaffas när det gäller avgöranden om umgängesrätt. En umgängesdom skall alltså kunna verkställas direkt i andra medlemsstater utan att något särskilt förfarande behöver iakttas i verkställighetsstaten.

Familjeåterförening (art. 10)

För det fallet barnet har permanent uppehållstillstånd som flykting eller skyddsbehövande, så medges familjeåterförening i Sverige enligt utlänningslagen (1989:529, 2 kap. 4 § 4 p).

Undantagsvis medges återförening i Sverige även om inte barnet är flykting eller skyddsbehövande. Detta gäller om återförening inte bedöms kunna ske i något annat land.

I allt väsentligt är informationen i föregående rapport fortfarande aktuell (se CRC/C/65/Add.3. s 80f) men den skall här uppdateras på några punkter.

Anhöriginvandringen är en stor del av invandringen till Sverige. Av de drygt 44 000 personer som fick uppehållstillstånd år 2001 fick 24 447 personer det för att de hade anhöriga bosatta här. 9 756 av dem var under arton år. Av de som var under arton år och som fick uppehållstillstånd var 2 758 från Irak, 401 från Jugoslavien, 355 från Thailand, 356 från Turkiet, 519 från Somalia, 303 från Polen, 203 från Iran och 4 851 från övriga länder.

Under våren remissbehandlas betänkandet *Vår anhöriginvandring* (SOU 2002:13) från den parlamentariska Anhörigkommittén. Kommittén har föreslagit förändringar av anhörigbestämmelserna i utlänningslagen, bland annat rörande användandet av DNA-analys i anhörigärenden.

Som nämnts i föregående rapport har myndigheterna fått kritik för långa handläggningstider. Generellt kan nämnas att både Migrationsverket och Utlänningsnämnden prioriterar ärenden där barn är aktuella. Detta gäller naturligtvis speciellt rörande ärenden om ensamkommande barn. Korta handläggningstider med bibehållen rättssäkerhet i utlänningsärenden är vidare en högt prioriterad fråga för regeringen. I syfte att förkorta handläggningstiderna har därför regeringen både föregående år och detta förstärkt Migrationsverkets förvaltningsanslag med 90 respektive 110 miljoner kronor och Utlänningsnämndens förvaltningsanslag med 6,5 respektive 25 miljoner kronor. Flera utlandsmyndigheter har även förstärkts med särskilda tjänstemän för att arbeta av ärendebalanserna. Som ett resultat av dessa förstärkningar ökade bland annat andelen avgjorda anknytningsärenden år 2001 med ca 200 ärenden i förhållande till år 2000. Det är dock oundvikligt att en förväntad ökad tillströmning till Sverige av uppehållstillståndssökande kan påverka handläggningstiderna negativt.

I Migrationsverkets och Socialstyrelsens redovisning av regeringsuppdrag rörande ensamkommande barn från maj 2002 föreslås vidare att ansvarsfördelningen klargörs och att insatser görs för att förbättra samarbetet mellan aktuella aktörer vad gäller arbete för de ensamkommande barnens återförening med sina föräldrar och deras kontakter med hemlandet. Det anges att en plan bör utarbetas för att Migrationsverket i samverkan med Integrationsverket skall kunna informera och stödja kommuner, gode män/företrädare och frivilliga organisationer i detta arbete. Migrationsverket har i uppdrag att senast den 31 oktober 2002 till regeringen redovisa de ekonomiska konsekvenserna av detta och andra förslag i redovisningen till förmån för ensamkommande barn. Frågan kommer därefter att vara föremål för vidare beredning inom Regeringskansliet.

Olovligt bortförande (art. 11)

Sverige har under senare år fått viss kritik för att inte uppfylla sina åtaganden enligt Haagkonventionen av den 25 oktober 1980 om de civila aspekterna på internationella bortföranden av barn. I Sverige handlägger centralmyndigheten för närvarande omkring 40 ärenden enligt 1980 års Haagkonvention per år. Kritiken har gått ut på att barn som olovligen förts hit eller hålls kvar här inte har återförts i enlighet med konventionens bestämmelser. Frågor om olovligt bortförda och kvarhållna barn har också behandlats av riksdagen (bland annat i bet. 2000/01:LU 16 och i bet. 2001/02:LU 9).

Den svenska uppfattningen är visserligen att Sverige uppfyller sina åtaganden. Mot bakgrund av kritiken pågår dock en översyn inom Regeringskansliet av lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn. Lagen och dess tillämpning har bland annat diskuterats i en arbetsgrupp med företrädare för Justitiedepartementet, Socialdepartementet och Utrikesdepartementet. Det fortsatta arbetet med översynen har anförtrotts en s.k. bokstavsutredare. Utredarens förslag till författningsändringar kommer inom kort att presenteras i en departementspromemoria.

I syfte att underlätta återföranden av olovligt bortförda eller kvarhållna barn, föreslog regeringen i 1999 års budgetproposition att 1 miljon kronor skulle avsättas för att täcka resekostnader och andra kostnader i samband med barns återförande till hemviststaten. Riksdagen beslutade därefter om ett sådant anslag. Under åren 1999–2001 har anslaget tagits i anspråk för täckande av kostnader avseende barns återförande, sökande förälders inställelse i domstol samt uppdrag till International Social Service (ISS) att etablera kontakt med den förälder som fört bort ett barn.

I budgetpropositionen för år 2002 sägs för anslagets nyttjande under år 2002 att anslaget utgörs av ett belopp om 500 000 kronor för täckande av kostnader för återförande till hemviststaten av barn som olovligen har förts bort eller kvarhållits. Kostnaderna får avse resor, översättning och andra kostnader som har ett samband med återförandet till hemviststaten av ett bortfört eller kvarhållet barn. Beloppet får numera även avse kostnader som har till syfte att säkerställa rätten till umgänge med barn samt kostnader för centralmyndigheten att ordna kurser och seminarier i syfte att informera om dessa frågor.

Frågan om EU-staternas tillträde till 1996 års Haagkonvention om domstolsbehörighet, tillämplig lag, erkännande, verkställighet och samarbete i fråga om föräldraansvar och åtgärder till skydd av barn bereds för närvarande inom gemenskapen. Sverige verkar för att samtliga EU-stater skall beredas möjlighet att underteckna och ratificera konventionen så snart som det är möjligt.

Enligt Bryssel II-förordningen kan en dom om utövande av föräldraansvar som meddelats i en medlemsstat verkställas i en annan medlemsstat sedan den förklarats vara verkställbar där. Ett olovligt bortförande eller kvarhållande av ett barn i strid med en dom meddelad i en annan stat inom den europeiska unionen kan därför mötas med en ansökan om verkställighet med stöd av Bryssel II-förordningen.

Ytterligare förbättringar övervägs inom ramen för den översyn av lagen (1989:14) om erkännande och verkställighet av utländska vårdnadsavgöranden m.m. och om överflyttning av barn som för närvarande pågår. Se vidare CRC/C/65/Add.3 s. 86f.

Indrivning av underhåll (art. 27 par. 4)

I de fall barnet inte får något underhållsbidrag eller endast ett lågt underhållsbidrag från en bidragsskyldig förälder lämnar försäkringskassan bidrag (underhållsstöd) till barnet. Frågan om indrivning av underhåll har utvecklats i Sveriges andra rapport, (se CRC/C/65/Add.3, s. 81f). Här bör emellertid nämnas att 1968 års Brysselkonvention har ersatts av en förordning om domstols behörighet och om verkställighet av domar på privaträttens område. Förordningen antogs av Europeiska unionens råd under år 2000 och trädde i kraft den 1 mars 2002. Förordningen är direkt tillämplig i Sverige.

Andelen barn i underhållsstödssystemet uppgick till 52 procent av det totala antalet barn med särlevande föräldrar. Cirka 33 procent fanns inte med i systemet medan uppgifter sak-

nades för 14 procent på grund av att en förälder avlidit, emigrerat eller på grund av att barnet inte bodde hos någondera av föräldrarna.

Barn som berövats sin familjemiljö (art. 20)

Inom Socialstyrelsen pågår sedan mitten av 1990-talet ett kontinuerligt arbete med att utveckla den svenska familjehemsvården. Bakgrunden är att ett flertal studier och kartläggningar har visat på stora brister i det sociala barnavårdsarbetet. Kritiken handlar om svagheter i handläggning, dokumentation, uppföljning och avsaknad av tillförlitlig statistik på såväl lokal som regional nivå. Barns Behov i Centrum (BbiC) är ett flerårigt projekt som Socialstyrelsen driver tillsammans med sju kommuner/kommundelar. Projektet, som har sitt metodologiska ursprung i England, har anpassats till svenska förhållanden och startade år 1999 och beräknas pågå till mitten av år 2004. Det långsiktiga målet är att utveckla ett enhetligt system för att utreda, bedöma och följa upp insatser inom den sociala barnvården. Syftet är att stärka barnets ställning i enlighet med barnkonventionen och socialtjänstlagen (2001:453).

Barn som inte kan bo hemma skall i första hand placeras i en annan familj. Skälet till att barn inte kan bo hemma kan vara brister i hemförhållanden, eget beteende eller funktionshinder. Placeringar på grund av hemförhållanden och beteende sker enligt socialtjänstlagen eller lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, LVU. Placeringar på grund av funktionshinder sker enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade, LSS. Barn som inte placeras i en annan familj kan placeras vid hem för vård eller boende, så kallade HVB. Regeringen gav 2002 Socialstyrelsen i uppdrag att i samverkan med länsstyrelserna utforma normeringsinstrument till stöd för tillsynen över HVB som drivs i enskild eller kommunal regi. Socialstyrelsen skall också föreslå vilken kunskap och information som behövs för att löpande kunna följa utvecklingen av vården vid sådana HVB såväl regionalt som nationellt. Denna del av uppdraget skall rapporteras senast den 31 december 2003. Bakgrunden till uppdraget är missförhållanden som det senaste året uppmärksammats på vissa HVB som tar emot barn och ungdomar samt personer med psykiska funktionshinder och missbruksproblem.

Tabell 3. Antal barn per 100 000 som placerats utanför hemmet enligt LVU och SoL (0-21 år), pågående vård 1 november, samt personer med insatser enligt LSS (0-22 år).

	1998		1999		2000		2001	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
LVU (1)	177	153	188	159	194	162	199	167
SoL	370	348	410	382	431	394	440	403
LSS	55	42	54	40	52	37	52	36
Totalt	199	179	215	191	223	195	228	200

Källa: Socialstyrelsen. 1) Avser vård med placering eller omedelbart omhändertagande.

Tabell 4. Andelen barn med heldygnsinsatser i släktinghem av samtliga barn med heldygnsinsatser, påbörjad vård 2001

	Sol		LVU-vård		Omedelbart omhändertagande enligt LVU	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
1998	7,6	8,4	3,0	3,9	4,7	3,8
1999	7,3	8,5	4,1	3,8	4,0	5,3
2000	8,5	8,5	2,7	2,9	3,6	5,6
2001	7,9	7,9	4,5	4,7	4,5	5,1

Källa: Socialstyrelsen

Sedan den 1 januari 1998 finns en bestämmelse i socialtjänstlagen om att socialtjänsten, när ett barn skall placeras, skall överväga om barnet kan placeras hos en släkting eller annan närstående. Regeringen har uppdragit åt Socialstyrelsen att följa hur bestämmelsen har slagit igenom. Socialstyrelsen har rapporterat uppdraget 1999 och 2001¹⁰. Andelen barn som placeras hos släktingar tycks enligt uppföljningen inte ha ökat sedan förändringen i socialtjänstlagen. Uppskattningsvis placeras ungefär 15 procent av familjehemsplacerade barn i ett släktinghem. En fördjupningsstudie som Socialstyrelsen har låtit göra i fyra kommuner visar flera förhållanden som kan bidra till att socialtjänsten inte alltid överväger släktingplaceringar. Det beror bland annat på att socialsekreterare saknar kunskap om bestämmelsen, att det saknas rutiner för att kartlägga barns nätverk i utredningsarbetet och att det hos vissa socialsekreterare finns en negativ inställning till släktingplaceringar som grundar sig på teorier om att sociala problem går i arv. Socialstyrelsen har därför sammanställt kunskap från forskning- och utvecklingsarbete om släktingplaceringar och om familjehemsplacerade barns skolgång och hälsa. Sammanställningen har sänts ut till samtliga socialförvaltningar i syfte att sprida det till samtliga berörda. Arbetet pågår också inom Socialstyrelsen för att förbättra den statistiska redovisningen av barn som placeras hos släktingar eller annan närstående. Se även tabell 13 i bilaga 1.

Adoption (art. 21)

I departementspromemorian (Ds 2001:53) *Föräldrars samtycke till adoption, m.m.* görs bedömningen att de utomordentligt ingripande rättsverkningarna av ett adoptionsbeslut liksom barnets kontaktbehov med och rätt till båda sina biologiska föräldrar talar för att det bör bli svårare att genomföra en adoption mot en icke vårdnadshavande förälders vilja. Det föreslås därför att nuvarande bestämmelser om samtycke till adoption ändras så att samtycke till adoptionen som huvudregel skall ges av båda föräldrarna, det vill säga även av en förälder som är utan del i vårdnaden. I departementspromemorian behandlas vidare frågor om öppenhet angående adoptivbarns ursprung och om kontakt mellan adoptivbarn och biologiska föräldrar. För att understryka vikten av att barnet får kännedom om adoptionen och om sitt ursprung föreslås det i promemorian att en bestämmelse införs i föräldrabalken om att den eller de som har adopterat ett barn så snart det är lämpligt skall upplysa barnet om att det är adopterat.

¹⁰ Ändringar i socialtjänstlagen som rör barn och unga, Socialstyrelsen följer upp och utvärderar 1999:2, och Barnen, socialtjänsten och lagen, Uppföljning av ändringar i socialtjänstlagen artikelnr 2001-103-2.

Riksdagen beslutade våren 2002 att registrerade partner skall ges möjlighet att provas som adoptivföräldrar. Det innebär att två partner gemensamt kan adoptera ett barn och att en partner kan adoptera den andra partners barn. En styvbarnsadoption i ett partnerskap kan ge barnet en ekonomisk, social och rättslig trygghet. Om partner får adoptera gemensamt, kommer fler lämpliga adoptivföräldrar som kan erbjuda trygghet att finnas tillgängliga. Att erkänna den homosexuella familjebildningen ger också en viktig signal till de barn som lever hos homosexuella vuxna. Reformen träder i kraft den 1 februari 2003.

I kommitténs uppdrag ingår vidare att utvärdera 1996 års reform om barns rätt att komma till tals och att göra en översyn av verkställighetsreglerna.

Kommittén skall också utreda vissa andra frågor om vårdnad, boende och umgänge. Bl.a. skall domstolsprocesser uppmärksammas. Kommittén skall bl.a. undersöka vilken kompetens som finns hos domstolarna och om den behöver stärkas ytterligare.

När det gäller internationella adoptioner har regeringen tillsatt en särskild utredare med uppdrag att se över adoptionsprocessen i syfte att stärka barnets rätt. I uppdraget ingår bland annat att anvisa former för att förbättra hemutredningarna i syfte att tillförsäkra adoptivbarnen så goda förhållanden som möjligt i det nya hemmet, att pröva om det nuvarande systemet för psykosocialt stöd och rådgivning tillgodoser adoptivfamiljernas behov, analysera processen för auktorisation av adoptionsorganisationer samt att analysera kostnadsfrågor. Uppdraget skall redovisas till regeringen i maj 2003.

Förhandlingar pågår med Vietnam om att upprätta ett bilateralt avtal för att reglera internationella adoptioner.

Med anledning av händelser på 1970-talet, då barn som adopterades från Thailand var föremål för falska handlingar m.m. har regeringen beslutat att anslå medel till Statens nämnd för internationella adoptioner (NIA) i syfte att hjälpa och stödja adopterade i deras sökande efter sina rötter. Se även tabellerna 14-15 i bilaga 1.

Regelbunden omprövning av omhändertagande (art. 25)

En utredning har tillsatts som genomfört en översyn av lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga. Enligt utredarens förslag skall socialnämnden göra en särskild prövning när barnet har varit placerat i tre år. Se avsnitt 6.3, samt CRC/C/65/Add.3: *Periodic review of treatment* s. 93f.

Övergrepp och vanvård (art. 19), inklusive fysisk och psykisk rehabilitering och social återanpassning (art. 39)

Straffrätt

Brottsbalkens straffstadganden om misshandel och grov misshandel täcker fysisk misshandel och orsakande av mera påtagliga former av psykiskt lidande. Även brottsbalkens bestämmelser om vållande till kroppsskada eller sjukdom, olaga hot, olaga tvång, förtal, förolämpning liksom bestämmelserna om sexualbrott (främst våldtäkt och sexuellt utnyttjande av underårig) kan vara tillämpliga. Frågan behandlas på sidorna 87-93 i Sveriges andra rapport (CRC/C/65/Add.3) men behöver uppdateras på några punkter.

Den av regeringen år 1998 tillsatta kommittén mot barnmisshandel har i sitt slutbetänkande *Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda* (SOU 2001:72) föreslagit att en särskild straffskärpningsgrund införs i brottsbalken för sådana fall då brottet har inneburit att ett barn har kränkts av en närstående eller tidigare närstående person. Kommittén har också föreslagit att

åklagare lättare skall kunna väcka åtal för brottet vållande till kroppsskada eller sjukdom samt för brotten förtal och förolämpning, om brottet riktar sig mot barn som är närstående till gärningsmannen. Betänkandet har remissbehandlats och bereds nu inom Regeringskansliet. Målsättningen är en proposition till riksdagen hösten 2002.

Den 1 juli 1998 infördes det nya brottet grov fridskränkning i brottsbalken. Den som utsätter en närstående person, såsom ett barn, för till exempel upprepad misshandel döms för grov fridskränkning. Brottet är en särskild markering av allvaret i brottslighet som riktar sig mot närstående. Straffskalan är fängelse i lägst sex månader och högst sex år. Brottet gör det möjligt för domstolarna att väsentligt höja straffet för systematiskt våld riktat mot ett barn.

I juni 1998 tillsatte regeringen en parlamentarisk kommitté (1998 års Sexualbrottskommitté) med uppdrag att göra en genomgripande översyn av bestämmelserna om sexualbrott i 6 kap. brottsbalken. Översynen skulle, när det gäller sexualbrott mot barn, utgå från barnkonventionens krav. Kommittén lämnade sitt slutbetänkande *Sexualbrotten Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor* (SOU 2001:14) i mars 2001. Kommittén har föreslagit en ny reglering av sexualbrotten. Kommittén föreslår därvid att lagstiftningen genomgående skall skilja på om ett sexualbrott förövats mot ett barn som inte har fyllt 15 år eller om det förövats mot en vuxen person. Författningsförslaget innehåller också ett par särskilda skyddsregler för ungdomar mellan 15 och 18 år. Betänkandet har remitterats och bereds nu inom Justitiedepartementet. Regeringens avsikt är att lägga fram en proposition till riksdagen under år 2003.

Om särskilda företrädare för barn

Den 1 januari 2000 trädde lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn i kraft. Målsättningen med lagen är att stärka möjligheterna att ta till vara barnets rätt när en vårdnadshavare eller någon som vårdnadshavaren står i ett nära förhållande till misstänks för brott mot barnet. Lagen syftar till att förbättra förutsättningarna för att utreda sådana brottsmisstankar. Den syftar därmed också till att förebygga att övergrepp mot barnet fortsätter. Av lagen följer att en särskild företrädare under vissa förutsättningar skall förordnas för barnet. Den särskilda företrädaren skall, i stället för barnets vårdnadshavare, som ställföreträdare ta till vara barnets rätt under förundersökning och rättegång. Endast den som uppfyller särskilda krav på lämplighet får förordnas som särskild företrädare. Brottsoffermyndigheten har genomfört utbildningsinsatser för dem som kan komma att utses till särskild företrädare.

Barnmisshandel

I samband med olika regeringsuppdrag till Socialstyrelsen har vissa socialförvaltningar och barn- och ungdomspsykiatriska mottagningar haft särskilda uppdrag att utveckla metoder och genomföra forskning kring arbetet med barn som utsatts för olika slag av övergrepp. På så sätt finns viss specialistkunskap uppbyggd på flera platser i landet. Olika kommittéer och utredningar har föreslagit att det för att kontinuerligt upprätthålla kunskapsnivån inom området bör inrättas permanenta kunskapscentra dit professionella vid behov kan vända sig. Socialstyrelsen har för närvarande ett uppdrag att utreda detta förslag (se även avsnitt 9.3.3).

I betänkandet *Barn och misshandel – en rapport om kroppslig bestraffning och annan misshandel i Sverige vid slutet av 1900-talet* (SOU 2001:18) redovisas tre studier som har genomförts på uppdrag av Kommittén mot barnmisshandel, ett antal andra svenska studier samt en sammanställning av kunskapsläget när det gäller möjligheterna att känna igen orsaksmönster, såväl inom den enskilda familjen som i samhället. I rapporten konstateras att kroppslig bestraffning som uppfostringsmetod har minskat kraftigt. Det är inte bara antalet barn som bestraffas kroppsligt som har minskat, utan de barn som bestraffas råkar ut för detta mindre oftare

än tidigare. Fortfarande anger dock 4 procent av mellanstadieelever (skolår 4 och 6) och 7 procent av 20-åringarna att de någon gång under uppväxttiden utsatts för svårare kroppslig bestraffning utförd med tillhyggen.

Tabell 5. Fördelning av barns svar om erfarenhet av kroppslig bestraffning, procent

	Modern 1994/95	Modern 2000	Fadern 1994/95	Fadern 2000
Aldrig	66	86	65	86
Enstaka gånger	25	8	25	7
Ofta	5	1	5	2
Ej svarat	4	5	5	5
Summa	100	100	100	100

Källa: Uppgifterna från 1994/95, baseras på svar från högstadieelever, SCB. Uppgifterna för 2000 bygger på svar från barn i mellanstadiet, Kommittén mot barnmisshandel, SOU 2001:18.

Polisanmäld misstänkt misshandel av barn fördubblades både för förskolebarn och för skolbarn under 1980-talet. Under 1990-talet var ökningen ännu större, fyra gånger för förskolebarnen och fem gånger för skolbarnen. Brottsförebyggande rådet (BRÅ) har därför gjort en särskild kartläggning av den polisanmälda misshandeln av barn i åldrarna 0–6 år. BRÅ:s sammanfattande analys av materialet var att misshandeln av förskolebarn i Sverige inte ökat under 1990-talet, utan att det har rört sig om en ökad anmälningsbenägenhet. Detta hänger troligen samman med en ökad medvetenhet om barnets rättigheter som har vuxit sig allt starkare under senare år.

Tabell 6. Polisanmäld misshandel av barn.

	1990	1994	1995	1999
Misshandel mot barn 0-6 år	437	838	824	879
Obekant med offret	107	143	170	133
Bekant med offret	330	695	654	746
Misshandel mot barn 7-14 år	1 738	3 544	4 381	5 040
Obekant med offret	629	1 070	1 229	1 526
Bekant med offret	1 109	2 474	3 152	3 514

Källa: Årsstatistik från BRÅ

Anmälningskyldigheten vidgades i och med ändringar i socialtjänstlagen (2001:453) den 1 januari 1998 till att omfatta samtliga personer som i sin yrkesverksamhet möter barn. Socialtjänstens skyldighet att informera om sin verksamhet och gällande lagstiftning till berörda i kommunen underströks i förarbetena. Socialstyrelsen har haft regeringens uppdrag att följa upp lagändringarna och har i två rapporter redovisat en undersökning om hur de ändrade bestämmelserna om anmälningskyldigheten har slagit igenom. Undersökningen begränsas till ett urval av 50 kommuner som vid två tillfällen – åren 1998 och 1999 – har tillfrågats om antalet anmälningar om barn som far illa. Vid det första rapporteringstillfället konstaterade Socialstyrelsen att kommunerna redovisar anmälningarna på olika sätt, vilket försvårar jämförelser mellan kommuner. Undersökningen visade att lagändringen inte haft någon större effekt på antalet anmälningar till socialtjänsten. Inte heller den uppföljning som gjordes ett år

senare visade någon generell ökning av antalet anmälningar i de kommuner som vid båda tillfällena ingick i studien. Det visade sig att antalet anmälningar kunde variera kraftigt från år till år i enskilda kommuner, men någon enhetlig trend kunde inte konstateras. Socialtjänsten tycks, enligt Socialstyrelsen, inte ha informerat berörda verksamheter på ett tillfredsställande sätt.

Den parlamentariska Kommittén mot barnmisshandel hade i uppdrag att arbeta utåtriktat. Som ett led i detta utåtriktade arbete genomförde kommittén ett projekt för att informera om tecken på barnmisshandel och öka medvetenheten om anmälningsskyldigheten hos berörda yrkesgrupper. En arbetsgrupp med representanter från berörda fackförbund inom LO, SACO och TCO deltog i planeringen av projektet.

En CD-skiva med dramatiseringar av situationer som kan inträffa i en förskola eller skola och som visar att barn far illa eller riskerar att fara illa har producerats. Ett skriftligt material med titeln "Medicinska synpunkter på barnmisshandel" togs fram i två olika upplagor – en som vänder sig till medicinskt utbildad personal och en som vänder sig till lärare och annan personal som arbetar med barn.

Som ett komplement till detta finns häftet "Vad gör vi när vi misstänker att barn far illa?". Häftet innehåller tips på hur man kan forma rutiner och arbetssätt när man upptäcker att barn far illa.

Hela detta material (en upplaga om ca 70 000 exemplar) har skickats ut till alla barnvårdscentraler, barnhabiliteringar och förskolor samt till alla lärare i år 1 till och med 3. För att aktiviteten skulle få större genomslagskraft skickades ett informationsbrev till berörda verksamhetschefer.

Kommittén mot barnmisshandel föreslår att det i relevanta lagar skall finnas en referens till anmälningsskyldigheten enligt socialtjänstlagen för att därigenom höja benägenheten att anmäla till socialtjänsten. Kommittén lämnar också konkreta förslag om bättre samverkan. Regeringen har för avsikt att före utgången av år 2002 lämna en proposition om ett stärkt skydd till barn i utsatta situationer till riksdagen.

Vid de lokala polismyndigheterna är det allt vanligare att det bildas särskilda enheter som är specialiserade på våld inom familjen. Se även tabell 27-28 i bilaga 1.

Barn till missbrukare och barn som lever i familjer där våld förekommer

Barn till missbrukare löper en betydligt större risk än andra barn att drabbas av fysisk och psykisk ohälsa och att hamna i eget missbruk. Vidare är barn i familjer där våld och övergrepp mellan vuxna förekommer särskilt utlämnade och skyddslösa och riskerar att utveckla ett eget missbruk på sikt. Regeringen anser det vara viktigt att värna om det förebyggande arbete som sker i kommunerna och inom olika organisationer när det gäller stöd till dessa barn och att försöka stärka de positiva processer som pågår samt att uppmuntra utökad verksamhet på området. Regeringen har därför beslutat att anslå 100 miljoner kronor för åren 2001-2003 till kommuner och organisationer för alkohol- och narkotikaförebyggande insatser för barn till missbrukare och barn i familjer där våld och övergrepp mellan vuxna förekommer.

Våld mot kvinnor och flickor

Våren 1998 antog riksdagen regeringens proposition *Kvinnofrid* (prop. 1997/1998:55), vilken innefattar ett omfattande åtgärdsprogram för att bekämpa våldet mot kvinnor. Åtgärdsprogrammet riktar sig mot bland annat unga kvinnor. Ungdomar utgör en viktig resurs i arbetet för att motverka våld mot kvinnor. Medel (2 miljoner kronor) har beviljats till projekt som rör och initieras av unga och deras organisationer i frågor som rör våld mot kvinnor. I

februari 1999 presenterades arbetet i fem projekt, som hade beviljats totalt 1 miljon kronor för förebyggande arbete mot våld mot kvinnor, vid en konferens för ungdom och vuxna. Konferensen, som anordnades av jämställdhetsministern, syftade till att belysa de ungas sårbarhet och de vuxnas ansvar för att skapa positiva förebilder för ungdomarna i fråga om jämställd syn på kärlek och sex. För att fortsätta arbetet och stimulera till en fortsatt dialog mellan unga och vuxna om kärlek och ansvar avsattes medel för flera regionala konferenser som anordnades av länsstyrelserna.

Nationellt Råd för Kvinnofrid som inrättades år 2000 (jämställdhetsministern är ordförande) har bland annat i uppdrag att utgöra rådgivande organ för frågor som rör våld mot kvinnor samt uppmärksamma problemområden som behöver åtgärdas. Regeringen valde ut några särskilt prioriterade arbetsområden, varav ett var att belysa barn i misshandelsförhållanden. I maj 2002 presenterade rådet en rapport, *Se till mig som liten är. När pappa slår mamma*. I denna skrift belyses barns problem i misshandelsfamiljer på olika sätt.

Kvinnofridsreformen lade bland annat grunden till ett regionalt projekt, Operation Kvinnofrid. Operation Kvinnofrid är en informationskampanj om mäns våld mot kvinnor vars mål är att öka medvetenheten om mäns våld mot kvinnor för att förebygga och kunna stoppa det. Initiativ till kampanjen togs av Länsstyrelsen och Polismyndigheten i Stockholms län samt Stockholms stad. Regeringen avsatte medel för kampanjen. Åren 1997, 1999 och 2000 genomfördes bland annat affischkampanjer i Stockholms lokaltrafik, seminarier, möten för allmänheten och för anställda inom myndigheter. Den första kampanjen hade målet att synliggöra kvinnors utsatthet, den andra kampanjen fokuserade på männens ansvar och kampanjen år 2000 tog upp barnens villkor. Barn utsätts för psykisk misshandel när de ser och hör sin mamma bli utsatt för hot och våld. Många av barnen blir fysiskt misshandlade och en del av dem, främst flickor, utsätts även för sexuella övergrepp. En fjärde kampanj är beslutad med utgångspunkt från ungas situation.

Inom ramen för EU ingår Operation Kvinnofrid även i ett samarbetsprojekt med partners från flera EU-länder, Operation Kvinnofrid International. Detta samarbete har bland annat resulterat i en metodhandbok: *The worst scars are on the Inside – Methods for counteracting violence against women*.

Barn som brottsoffer

År 1998 infördes en bestämmelse i socialtjänstlagen om att socialnämnden bör verka för att kvinnor som är eller har varit utsatta för våld eller andra övergrepp i hemmet får stöd och hjälp för att förändra sin situation (8 a §). Bestämmelsen har genom en lagändring som trädde i kraft den 1 juli 2001 ändrats så att det numera framgår att socialnämnden bör verka för att alla som utsatts för brott och även anhöriga får stöd och hjälp (5 kap. 11 § socialtjänstlagen [2001:453]). I samband med nämnda lagändring uppdrogs även åt Socialstyrelsen att bedriva ett utvecklingsarbete till stöd för socialtjänsten i dess arbete med brottsofferfrågor. Socialstyrelsen kommer inom ramen för sitt uppdrag att särskilt fokusera på barn som brottsoffer och vilket stöd socialtjänsten kan ge i olika situationer.

År 2001 fick Brottsoffermyndigheten i uppdrag att förbereda, utforma och genomföra ett forskningsprogram för viktinologisk forskning. I uppdraget framhålls att bland annat forskning om utsatta barns handlingsmönster är angelägen. Det kan ge personal inom barnomsorg och skola den kunskap som är nödvändig för att tidigt upptäcka om barn far illa. Genom den nästan dagliga kontakt som barnomsorgspersonal och lärare har med barn skulle de med bättre kunskapsunderlag ha goda förutsättningar att upptäcka de utsatta barnen. Vidare anges att det är av central betydelse att det bedrivs forskning om hur man bäst förhör barn och hur man skall tolka barns vittnesmål. Dessutom bör forskningen om hur barn som lever

i socialt utsatta miljöer med bland annat drogmissbruk, fysisk och psykisk misshandel fördjupas.

Det finns för närvarande 140 lokala kvinnojourer och under de senaste åren har cirka 25 jourer för unga kvinnor inrättats. De utgör en viktig form av skydd och hjälp för våldsutsatta kvinnor och deras barn. Jourerna är organiserade i två nationella paraplyorganisationer. Paraplyorganisationerna mottar årligt organisationsstöd via statsbudgeten. De lokala jourerna får bidrag från den kommun där de är belägna, men detta stöd varierar från kommun till kommun. De kan även ansöka om statligt stöd för utvecklingsarbete.

Barnens Hjälptelefon

Föreningen Barnets Rätt I Samhället (BRIS) etablerade i slutet av 1970-talet en särskild hjälptelefon för barn. De tre första åren utgick medel från Allmänna Arvsfonden till verksamheten som därefter finansieras på annat sätt. Visst statsbidrag utgår till BRIS. Barnens Hjälptelefon når barn och ungdomar upp till 18 år via ett rikstäckande nummer och är gratis för den som ringer upp. Telefonen är bemannad av "jourare" som inte är professionella, men som får utbildning, fortbildning och handledning för att klara av sina uppgifter. Samtalen registreras och analyseras regelbundet av BRIS. Samtalen ökar kontinuerligt och många samtal kommer inte fram direkt. Under år 2001 inkom 17 150 statistikförda samtal. Många samtal (9 av 10) hamnar utanför statistiken då de innehåller otillräckliga uppgifter. Majoriteten av samtalen handlar om barn i högstadieåldern och genomsnittsåldern är 13 år. Oftast handlar de om mobbning, familjekonflikter, kärleksproblem och relationer. Även tunga problem som fysisk misshandel och sexuella övergrepp/ofredanden förekommer regelbundet.

BRIS har numera också en webbplats, www.bris.se, där den så kallade BRIS-mejlen under år 2001 tog emot cirka 4 000 e-postbrev från barn och ungdomar.

7 Grundläggande hälsa och välfärd

(art. 6, 18 par. 3, 23, 24, 26, 27 par. 1-3)

Barn med funktionshinder (art. 23)

En nationell handlingsplan för handikappolitiken

I maj 2000 antog riksdagen en handlingsplan för den nationella handikappolitiken. De nationella målen är

- en samhällsgemenskap med mångfald som grund
- att samhället utformas så att människor med funktionshinder i alla åldrar blir fullt delaktiga i samhällslivet
- jämlikhet i levnadsvillkor för flickor och pojkar, kvinnor och män med funktionshinder.

Det handikappolitiska arbetet skall särskilt inriktas på:

- att identifiera och undanröja hinder för full delaktighet i samhället för människor med funktionshinder
- att förebygga och bekämpa diskriminering mot personer med funktionshinder
- att ge barn, ungdomar och vuxna med funktionshinder förutsättningar för självständighet och självbestämmande.

Samtliga mål och inriktningar avser såväl barn och ungdomar som vuxna med funktionshinder. Statliga myndigheter skall verka som ett föredöme och integrera handikapperspektivet i den ordinarie verksamheten. Utgångspunkten bör vara FN:s standardregler.

Satsningar görs i dag både genom Arvsfonden och genom det regeringsuppdrag som Sibus (Statens institut för särskilt utbildningsstöd) har sedan 1 juli 2000 att verka för ökad kompetens om bemötandet av personer (även barn) med funktionshinder. Sibus skall bland annat ta fram ett nationellt program för kompetensutveckling. Programmet, som riktar sig till alla offentliganställda i Sverige, skall utgöra utgångspunkt för huvudmännens kompetensutveckling för förtroendevalda, chefer och annan personal som i sitt arbete möter personer med funktionshinder.

Socialstyrelsen har på regeringens uppdrag arbetat för att öka nyttjandet av individuella planer i samband med insatser enligt lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade (LSS) såväl som habilitering och rehabilitering enligt hälso- och sjukvårdslagen.

Socialstyrelsen har också fått i uppdrag att kartlägga barns och ungdomars tillgång till habilitering och rehabilitering. Tillgången till hjälpmedel utreds av en särskild utredare som skall lämna sin rapport till regeringen den 15 september 2003. Handikappombudsmannens uppdrag att ta fram en informationsskrift om stöd och service till barn och ungdomar med funktionshinder ingår också i genomförandet av handlingsplanen.

Den 1 juli 2001 gjordes tillägg i socialtjänstlagen (2001:453) och LSS som ger länsstyrelserna en möjlighet förelägga en kommun eller ett landsting vid vite att följa en lagakraftvunnen dom som ger en enskild rätt till vissa insatser enligt respektive lag. Denna möjlighet till vitesföreläggande kommer dock att ersättas av ett system med sanktionsavgifter.

Tabell 7. Antal personer med insats enligt LSS per 10 000 av befolkningen

	1 nov 1998		1 juni 1999		1 juni 2000		1 sept 2001	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
0-6 år	35	23	25	18	24	16	23	15
7-12 år	82	50	75	45	77	44	81	47
13-22 år	83	65	82	62	89	65	96	69

Källa: Socialstyrelsen. Personer med enbart råd och stöd som insats ingår inte.

Hjälpmiddelsinstitutet har tillsammans med fem handikapporganisationer under tre år genomfört projektet Ungaifocus. Syftet med projektet har varit att förbättra hjälpmedelsverksamheten för barn och ungdomar. De har bland annat utformat nya anvisningar för hjälpmedelsverksamheten för barn och ungdomar samt en ny behovsinriktad förteckning med ett utökat sortiment av hjälpmedel med färre regler. Hjälpmedel som ger ökade möjligheter för lek och fritidsaktiviteter har särskilt lyfts fram.

Barn som av fysiska, psykiska eller andra skäl behöver särskilt stöd i sin utveckling skall anvisas plats i förskola eller fritidshem, om inte barnets behov av sådant stöd tillgodoses på något annat sätt. Kommunen skall genom uppsökande verksamhet ta reda på vilka barn som behöver anvisas plats samt verka för att barnen utnyttjar den anvisade platsen och informera föräldrarna om verksamheten och syftet med denna. Förskolan är avgiftsfri tre timmar om dagen för dessa barn. Andelen barn med olika typer av funktionshinder var därför länge betydligt högre än andelen andra barn i barnomsorgen. Se även tabellerna 16-19 i bilaga 1.

Specialpedagogiska institutet

Specialpedagogiska institutet bildades den 1 juli 2001 av de olika statliga resurser som redan tidigare fanns för stöd i specialpedagogiska frågor inom till exempel Statens institut för handikappfrågor i skolan och ett antal statliga resurscenter. Syftet med samordningen var att på ett kraftfullt sätt kunna stödja skolhuvudmännen, i de flesta fall kommunerna, att fullt ut ta sitt ansvar för att erbjuda utbildning av god kvalitet anpassad efter elevernas behov.

Regeringen har även satsat medel för riktad kompetensutveckling av personal som arbetar med dels gravt tal- och språkstörda elever, dels elever med synskada och ytterligare funktionshinder. Dessutom har Skolverket fått medel för att stimulera och stödja pedagogisk forskning inom området elever med funktionshinder.

Regeringen har år 2001 tillsatt en särskild utredare med uppgift att göra en översyn av statens engagemang för framställning och anpassning av läromedel och studiematerial för barn, elever och vuxna med funktionshinder i förskola, skola och vuxenutbildning.

Dessutom har regeringen tillsatt en särskild utredare med uppgift att tydliggöra formerna för så kallade visstidsplaceringar vid vissa resurscenter. Uppdraget omfattar elever som är gravt språkstörda eller synskadade med ytterligare funktionshinder och hur dessa elevers behov bäst kan tillgodoses.

Specialskolan

Speciaskolemyndigheten ansvarar för undervisningen av döva och hörselskadade, döva och hörselskadade med utvecklingsstörning samt dövblindfödda barn och ungdomar i åldrarna 7-17 år. Myndigheten inrättades den 1 juli 2000 och består av sex skolenheter, varav fem är regionala specialskolor för elever med dövhet eller hörselskada och en är nationell specialskola för elever med dövhet eller hörselskada och utvecklingsstörning samt för dövblindfödda barn.

Myndigheten skall vid de tvåspråkiga (teckenspråk och svenska) specialskolorna erbjuda undervisning som så långt möjligt motsvarar den som erbjuds i grundskola och grundsärskola. Utbildningarna skall också anpassas efter förutsättningarna hos varje elev. Myndigheten skall dessutom förstärka möjligheterna till likvärdighet och kvalitetsutveckling vid de svenska specialskolorna. Myndigheten skall därutöver säkerställa en god teckenspråksmiljö på skolorna.

Särskolan

Barn som inte kan tas emot i grundskolan för att de har en utvecklingsstörning skall tas emot i särskolan. Särskolan består av den obligatoriska särskolan och gymnasiesärskolan. Den obligatoriska särskolan består i sin tur av grundsärskolan och träningskolan. Eleverna i gymnasiesärskolan erbjuds utbildning på nationella, specialutformade och individuella program. Utbildningen i särskolan syftar till att ge utvecklingsstörda barn och ungdomar en till varje elevs förutsättningar anpassad utbildning som så långt det är möjligt motsvarar den som ges i grundskolan och gymnasieskolan.

Läsåret 2001/02 var drygt 14 200 barn och ungdomar inskrivna i den obligatoriska särskolan. Omkring 15 procent av inskrivna elever i grundsärskolan var individ- eller gruppintegrerade i grundskolan. Gymnasiesärskolan hade samma läsår drygt 5 500 elever. Personaltätheten är hög i särskolan. I den obligatoriska särskolan finns det ca 25 lärare per 100 elever.

Regeringen har tillsatt en parlamentarisk kommitté som skall se över utbildningen för barn, ungdomar och vuxna med utvecklingsstörning. Kommitténs övergripande uppdrag är att föreslå hur den framtida utbildningen bör utformas till exempel i fråga om mål, innehåll, organisation och personalens kompetens. Uppdraget skall redovisas senast den 1 oktober 2004.

Gymnasieskolor

Det finns fyra riksgymnasier för rörelsehindrade elever med totalt ca 170 ungdomar. Riksgymnasieeleverna garanteras en anpassad undervisning inom gymnasieskolans nationella, specialutformade eller individuella program och omvårdnadsinsatser i form av elevboende och habilitering. Det finns även ett riksgymnasium för döva och hörselskadade ungdomar där ca 400 elever studerar. Riksgymnasiet erbjuder eleverna anpassad undervisning på samtliga 17 nationella program och även individuellt program. Till verksamheten är också knuten en enhet som ansvarar för elevernas boende och fritid.

Färdtjänst

Frågan om barns tillgång till färdtjänst har aktualiserats i en rapport från Vägverket till regeringen om färdtjänstens tillstånd och utveckling sedan 1998. Ett av förslagen i rapporten är att genom lagstiftning stärka barns rätt och föräldrars möjlighet att utöva föräldraskap. Förslaget får också starkt stöd hos remissinstanserna. En särskild utredare har fått regeringens uppdrag att utveckla förslag till lagändringar utifrån de förslag som Vägverket redovisat och med beaktande av remissinstansernas synpunkter.

Handikappombudsmannen informerar

Det finns en rad lagar, regler och verksamheter som den handikappade och dess familj berörs av. För att göra det lättare att orientera sig har Handikappombudsmannen, på regeringens uppdrag, tagit fram en guide om rättigheter för barn och ungdomar med funktionshinder och deras familjer. Skriften ger enkla beskrivningar av olika verksamheter som ger socialt

och ekonomiskt stöd, till exempel förskolan/skolan och hälso- och sjukvården. I varje avsnitt finns hänvisningar till de lagar som berörs. Dessutom finns avsnitt om hur man ansöker om stöd och överklagar ett beslut samt hur tillsynen fungerar.

Barnombudsmannens årsrapport

I Barnombudsmannens senaste årsrapport presenteras en enkätundersökning som visar att barn och ungdomar med funktionshinder diskrimineras i större utsträckning än andra barn i Sverige (se *Funktionshindrade diskrimineras* under avsnitt 4.1).

Hälso- och sjukvård (art. 24)

Hälsoläget för barn i Sverige är i allmänhet gott. En lång rad sjukdomar som tidigare var ett allvarligt hot mot barnen har försvunnit eller minskat avsevärt i omfattning och farlighet. Barnavårdscentralerna (BVC) spelar en central roll i arbetet med att ge barnen en hälsomässig god start i livet. De är också ett viktigt stöd för många föräldrar i deras föräldraroll. Två områden kräver dock fortsatt arbete: allergi-, astma- och överkänslighetssjukdomar och psykiska problem.

För att säkerställa att det finns en tillräcklig barnkompetens bland dem som inom hälso- och sjukvården arbetar med barn och ungdomar, gav regeringen Socialstyrelsen år 1998 i uppdrag att ta fram underlag i frågan.

NOBAB, Nordisk förening för sjuka barns behov, utvecklade i början av 1990-talet en gemensam Nordisk standard för omsorg om barn och unga på sjukhus, den så kallade NOBAB-standard. Standarden utgår från FN:s konvention om barnets rättigheter. Barn har det generellt sett bra på sjukhus i Sverige och barn läggs heller inte in på sjukhus om det inte är alldeles nödvändigt. Det är viktigt att säkerställa den nivå som redan finns och samtidigt vidareutveckla metoder och rutiner att ta hand om barn och unga i sjukhussituationen. I Socialstyrelsens uppdrag ingick därför även att undersöka möjligheterna att ta fram en gemensam standard för att värna om barns rättigheter när det vistas på sjukhus med utgångspunkt i de kvalitetskrav som NOBAB har formulerat. Socialstyrelsen skulle inom uppdraget även se över ungdomsmottagningarnas förebyggande verksamhet samt belysa det medicinska omhändertagandet av asylsökande barn. Socialstyrelsens uppdragsrapport är för närvarande föremål för beredning inom Regeringskansliet.

Hälso- och sjukvård till barn

Barn- och ungdomsmedicin är en specialitet som handlägger problem hos barn från tiden för befruktningen till tonårsperiodens slut, det vill säga från 0 år till omkring 18 års ålder. I Sverige omfattar dessa åldersgrupper en fjärdedel av befolkningen. Ett folkhälsoperspektiv och ett förebyggande arbetssätt har varit särskilt viktigt inom specialiteten. Den kännetecknas därför mer än annan specialiserad sjukvård av att den också omfattar hälsovård och prevention som en del i praktiskt taget allt arbete.

De senaste decennierna har antalet vårdplatser vid samtliga barnkliniker minskat stegvis, från drygt 2 000 platser på åttiotalet till drygt 1 100 platser år 1998. Utvecklingen blev möjlig genom att allt fler barn tas om hand i öppna vårdformer och hemsjukvård. Parallellt har medelvårdtiden minskat från 4,6 dagar år 1981 till 3,7 dagar år 1998. Neonatalvården ej inräknad, var medelvårdtiden år 1998 2,8 dagar. Vid några länsdelssjukhus har den slutna vården avvecklats de senaste åren.

Principen att alla barn, oavsett sjukdom, skall kunna vårdas på en barnavdelning, kallas "samvård". Det är ett viktigt mål för kvalitetsutvecklingen, men fortfarande vårdas cirka en fjärdedel av alla barn på andra avdelningar. På de större universitetssjukhusen har utvecklingen av samvård lett till etablerandet av "Barncentrum", där alla resurser som krävs för en specialiserad barnsjukvård samlas.

Barnsjukvården är i princip avgiftsfri i hela landet. Landstingen beslutar själva i frågan vilket har inneburit att ett fåtal landsting tar ut en avgift.

Utveckling och framtid

Även om barn och ungdomar generellt sett har blivit friskare, till exempel i fråga om akuta infektionssjukdomar, har det skett en tydlig ökning av hälsoproblem och sjuklighet inom många andra områden. Trots betydande medicinska framsteg och kunskapsutveckling, har fortfarande ett stort antal barn och ungdomar av kroniska sjukdomar och funktionshinder, som kräver avsevärda resurser för omhändertagande, vård och behandling.

För många elever innebär situationen i den svenska skolan en stressfaktor som ofta leder till kroppsliga besvär. Skolverket har låtit undersöka stressituationen hos ungdomar och meddelar att ungdomar allt oftare känner sig stressade. Bland elever på högstadiet och gymnasiet var det år 1997 25 procent som ofta eller alltid kände sig stressade och år 2000 35 procent. Stressen var vanligare bland gymnasieelever än bland högstadieelever, och vanligare bland flickor än bland pojkar. Kommittén Valfärdsbokslut som tillsattes år 1999 har presenterat liknande resultat. Kommittén visar bland annat att könsskillnaden vad gäller det psykiska välbefinnandet återfinns i alla åldersgrupper och tenderar att vara något större i högre åldrar. För barn i splittrade familjer finns också en tendens till lägre välbefinnande men skillnaderna är inte statistiskt säkerställda. Familjens sociala klasstillhörighet och huruvida föräldrarna är födda inom eller utanför Sverige verkar emellertid inte ha någon större betydelse för psykiskt välbefinnande.

Klasskillnader, liksom skillnader i familjetyp och föräldrars födelseland, verkar likafullt vara bestämningsfaktorer för mat-, motions- och rökvanor bland 13-18-åringar. Ohälsosamma vanor är vanligare bland barn i arbetarfamiljer, i familjer där föräldrarna är utrikesfödda och i enförälderhushåll. Det mest genomgripande inflytandet på hälsa tycks dock sammanhånga med kön.

Sammantaget innebär detta att delar av skolhälsovården behöver rustas upp inför 2000-talet. Kontinuerligt och lättillgängligt stöd, och vid behov tidiga och effektiva åtgärder, kan bidra till en bättre skolsituation, och därmed till en bättre hälsa hos barn och ungdom, och på sikt även till att minska behovet av behandling till den vuxna befolkningen.

Primärvård

Förebyggande insatser bedrivs inom de flesta delar av primärvården och av flera yrkesgrupper såsom läkare, distriktssköterskor, undersköterskor, barnmorskor, sjukgymnaster, arbetsterapeuter, kuratorer, psykologer, dietister m.fl.

Primärvårdens insatser på det primärpreventiva området görs inom ramen för barn-, mödra- och skolhälsovården samt ungdomsmottagningarna (vaccination, förebyggande av allergier, tobak-, alkohol- och kostinformation, sex- och samlevnad, förebyggande av abort, förebyggande av olyckor), medan övriga förebyggande insatser inom primärvården framför allt är av sekundärpreventiv karaktär, riktad till enskilda individer eller grupper.

Elevhälsoarbete

Under 1990-talet har det skett en omfattande decentralisering av ansvaret för skolan från staten till kommun- och skolnivå vilket fått till följd att organisationen av elevvård varierar betydligt. I några kommuner är elevvårdsverksamheten knuten till centrala resursenheter medan den i andra kommuner är helt knuten till den lokala skolan.

I Skolverkets årliga redovisning av skolornas elevvårdskostnader ingår kostnader för skolläkare, skolsköterska, skolkurator och skolpsykolog. Mellan åren 1998 och 1999 minskade till exempel kostnaderna i kommunala grundskolor med 4 procent. För år 2000 är kostnaden åter på samma nivå som år 1998, det vill säga 1 100 kr per elev. I dessa kostnader ingår inte kostnaderna för specialpedagog, särskilda undervisningsgrupper m.m. eller tjänster som köps från andra huvudmän. Tjänster som köps av andra huvudmän upphandlas för en viss tidsperiod från landstinget eller en enskild anordnare och avser oftast inte akuta ändamål.

Elevvårdsutredningen har presenterat sitt betänkande *Från dubbla spår till elevhälsa* (SOU 2000:19) och propositionen om *Hälsa, lärande och trygghet* (prop. 2001/02:14) har beslutats av riksdagen våren 2002. Propositionen innehåller ett förslag om att skolhälsovården skall överta ansvaret för sexåringarnas hälsovård från landstinget.

Regeringen uttalar i propositionen sin syn elevhälsoarbetet och elevernas arbetsmiljö. Hälsobegreppet utgår från WHO:s definition att hälsa är ett tillstånd av fysiskt, psykiskt och socialt välbefinnande. Utgångspunkten är att lärande och hälsa påverkas av samma generella faktorer. En god lärandemiljö främjar också hälsan. Arbetet med elevhälsa bör i stor utsträckning vara förebyggande.

Mödradödlighet och perinatal dödlighet

Den perinatale dödligheten (att fostret dör under graviditeten, eller att barnet dör vid förlossningen och upp till en vecka därefter) är liksom mödradödligheten i samband med graviditet och förlossning de äldsta registrerade kvalitetsvariablerna inom medicinen. Den dödlighet som är direkt relaterad till förlossning är mycket låg och går i de flesta fall att undvika. Fosterdöd är numera det som är vanligast och går i många fall inte att förklara. På senare tid har allt fler gravida riskpatienter transporterats till kliniker med stor kompetens att ta hand om nyfödda. På så vis har dödligheten bland extremt omogna barn kunnat minskas. Med nuvarande remitteringsrutiner finns det inte några säkerställda statistiska skillnader mellan olika typer av sjukhus när det gäller perinatal dödlighet. En förklaring till att den perinatale dödligheten fortsätter att sjunka, är att en del grava missbildningar diagnostiseras i början av graviditeten och leder till abort. Tidigare visad trend till högre perinatal dödlighet vid förlossningar i hemlik miljö har bekräftats, varför det behövs fortsatt forskning om den medicinska säkerheten vid alternativa förlossningar och hemförlossningar.

Amning

Amningsfrekvensen är hög i Sverige men andelen barn som ammas ökar inte längre. Andelen barn som lever på enbart bröstmjolk vid sex månaders ålder har gått ner till 36,3 procent för barn födda år 1999, jämfört med 43,1 procent för barn födda år 1996. Om man räknar både dem som enbart ammas och delvis ammas vid sex månaders ålder har däremot ingen förändring skett. I gruppen "enbart ammade" ingår de barn som ges smakportioner av vanlig mat.

Sverige har anslutit sig till Världshälsoförsamlingens resolution (WHA 54.2) som förordar att bröstmjolk skall vara den enda födan t.o.m. sex månaders ålder. Beslutet behöver

följas upp av berörda sektorsmyndigheter så att denna rekommendation når både personal och föräldrar.

Immunisering och vaccination

Den viktigaste samhällsliga åtgärden för att förhindra barnsjukdomar och deras komplikationer är det allmänna barnvaccinationsprogrammet. Sedan Sveriges förra rapportering till FN:s barnrättskommitté har programmet vidgats med vaccination mot kikhosta och Hemofilus influenza typ B. Vaccin mot vattenkoppor, gulsot av typ A och B, rotavirus (ett virus som ger upphov till diarré främst hos barn) har också diskuterats men tills vidare har de hållits utanför. Vaccinationstäckningen är i Sverige mycket hög, drygt 96 procent av barnen vaccineras i Sverige tack vare de omfattande vaccinationer som genomförts. Genom introduktionen av ett effektivt vaccin mot Hæ-mofilus influenzae (en bakterie som ger infektioner i övre luftvägar och öron), har de allvarliga infektioner som denna bakterie kan orsaka minskat till en bråkdel.

Under de senaste åren har en viss osäkerhet spridit sig bland föräldrar om nyttan av vaccinationer. Det finns flera orsaker till detta. Vissa allvarliga sjukdomar har ansetts vara biverkningar till vaccinationer. Samtidigt har det uppstått enstaka antivaccinationsgrupper som fått stort utrymme i media. Diskussionerna har bidragit till en viss osäkerhet hos föräldrar. Under år 1999 kunde en liten minskning av antalet vaccinerade noteras. Ur folkhälsosynpunkt är minskningen obetydlig men som trend ett allvarligt observandum. Ett antal aktiviteter har påbörjats av Socialstyrelsen för att underlätta och förbättra informationen till föräldrar. Se CRC/C/65/Add.3, s. 94-97.

Asylsökandes rätt till hälso- och sjukvård

Landstingen är sedan den 1 januari 1997 ansvariga för att samtliga asylsökande m.fl. erhåller akut sjukvård och tandvård samt sjukvård och tandvård som inte kan anstå. Därutöver ges viss annan vård, exempelvis mödra- och förlossningsvård.

Asylsökande barn har rätt till i princip samma hälso- och sjukvård samt tandvård som andra i Sverige bosatta barn. Asylsökande barn skall även erbjudas hälsoundersökning enligt riktlinjer i allmänna råd från Socialstyrelsen.

För denna vård lämnar staten ersättning per asylsökande till landstingen. I enlighet med en överenskommelse mellan staten och Landstingsförbundet beslutade regeringen i mars 2000 att barn som hålls gömda inför verkställighet av avvisnings- eller utvisningsbeslut skall tillförsäkras hälso- och sjukvård enligt samma grunder som asylsökande barn. Frivilligorganisationerna har, liksom hittills, lovat att medverka till att barnen kan söka sig till lämplig vårdgivare.

Psykiatrisk tvångsvård

Eftersom regeringen anser att det är ytterst angeläget att förbättra omhändertagandet av barn och ungdomar med psykisk ohälsa har regeringen slutit ett avtal med Landstingsförbundet och Svenska Kommunförbundet i vilket parterna enats om insatser inom bland annat psykiatriområdet. Detta avtal om utvecklingsinsatser redovisas i propositionen Nationell handlingsplan för utveckling av hälso- och sjukvården (prop. 1999/2000:149). I avtalet ingår att landsting och kommuner får ett resurstillskott under åren 2002 – 2004. I avtalet har parterna kommit överens om att landstingen skall svara för att barn och ungdomar som visar tecken på psykiska problem erbjuds tidigt och adekvat stöd. Landstingen skall även svara för att tillgodose vårdbehoven hos ungdomar i åldersgruppen 16–25 genom samordnade insatser

mellan barn- och ungdomspsykiatrin och vuxenpsykiatrin. Landstingen skall också utveckla vårdinnehållet för barn och ungdomar med psykiska problem och samtidigt missbruk.

Dödsfall i barn- och ungdomsåren

Dödligheten bland barn och ungdomar i Sverige är bland den lägsta i världen. Den högsta dödligheten inträffar under spädbarnsåret. Se vidare *Dödsorsaksstatistik för barn och unga* avsnitt 4.3.

Sexualitet och samlevnad

Såväl stat som kommun har en begränsad men viktig roll i formandet av samhällets syn på sexualitet. Genom sex- och samlevnadsundervisningen i grund- och gymnasieskolan och genom informationsspridning på ungdomsmottagningar kan och bör barn och ungdomar garanteras en saklig och objektiv sexualkunskap.

I dag förmedlas sexuella budskap i stor utsträckning genom kommersiella kanaler och det är viktigt att skolan utgör en balans i detta sammanhang. Undervisningen bör ta hänsyn till barns och ungdomars skilda förutsättningar och villkor, utifrån kön, etnisk, kulturell och religiös tillhörighet, sexuella läggning och/eller eventuella funktionsnedsättning. Det är också viktigt att skolans sex- och samlevnadsundervisning integrerar alla frågor som hör till sexualiteten, förmedlar en öppen syn på människors sexuella läggning och bemöter hetero-, homo- och bisexuella ungdomars frågor och funderingar.

När det gäller gymnasieskolan har rektorn ett särskilt ansvar för att eleverna får kunskaper om sex och samlevnad. Utifrån läroplanernas mål för sex- och samlevnadsundervisningen fick Skolverket år 1999 i uppdrag av regeringen att granska sex- och samlevnadsundervisningen. Skolverket redovisade i december 1999 uppdraget till regeringen. Resultatet från samtliga skolor visar på en stor variation, inte endast mellan skolor utan också inom varje enskild skola. Skolverket ansåg bland annat att en tydligare målformulering i läroplanen var nödvändig. Skolledning och lärare får föga vägledning beträffande vilka mål som skall uppnås och inte heller stimulans att utveckla sexual- och samlevnadsundervisningen.

Flickors och pojkars respektive situation inom området sexualitet och prevention måste synliggöras. Pojkars situation behöver uppmärksammas mera, bland annat via ungdomsmottagningarna, och det finns bland pojkar ett behov av ökad kunskap om samband mellan risktagande levnadsvanor och att ha medverkat till en oönskad graviditet. Det är med andra ord viktigt att pojkar också görs till målgrupp när det gäller att ta ansvar för sexualitet och reproduktion.

Flickor liksom pojkar med invandrarbakgrund är en kategori som är förhållandevis osynlig som målgrupp i samhället i fråga om vad vi vet om deras behov inom området prevention av oönskade graviditeter. Kunskaps- och beteendepåverkande arbete behöver fortsättningsvis ägna särskild omsorg åt den här gruppen. Inte minst unga kvinnor är en viktig målgrupp.

Under 1990-talet minskade antalet aborter bland tonåringar. Under de senaste sju åren har antalet aborter bland tonåringar ökat och aborttalet, det vill säga antalet aborter per 1000 kvinnor, har stigit i denna grupp. År 1995 var aborttalet bland tonåringar 17; år 2002 hade siffran stigit till 25. Under det första halvåret 2002 ökade tonårsaborterna med 25 procent jämfört med samma period förra året. Aborttalen i hela befolkningen är högst i de tre största städerna men ökningen av tonårsaborter är störst i vissa regioner utanför storstäderna. Abortfrekvensen är högst bland dem som bor i socioekonomiskt svaga områden. Samhället bedriver ett kontinuerligt och intensivt arbete för att minska antalet aborter bland tonåringar. I juni 2001 överlämnade Folkhälsoinstitutet ett förslag till handlingsplan i syfte att förebygga

önskade graviditeter (dnr S2001/5826/FH). Handlingsplanen bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

Hälsorelaterade vanor

Levnadsvanor av typen matvanor, motionsvanor, tobaksvanor och alkoholvanor anses vara av stor betydelse för folkhälsan. Kommittén Vårldsbokslut finner i sin rapport *Barn och ungdomars välfärd* (SOU 2001:55) bland annat att det finns flera skillnader i vanor mellan flickor och pojkar. Flickor äter mer sällan frukost, tränar i mindre utsträckning och röker oftare. Att dricka alkohol så ofta som varje vecka är dock vanligare bland pojkar.

I hälsorelaterade vanor finns även skillnader efter familjetyp, social klass och föräldrars födelseland. Det är vanligare att barn som bor med en ensamstående förälder hoppar över frukosten och inte sysslar med fysisk träning i lika stor utsträckning som andra barn. När det gäller skillnader mellan barn i olika sociala klasser, avviker barn i högre tjänstemannafamiljer genom att ha mer hälsosamma vanor. Barn till högre tjänstemän äter oftare frukost och lunch dagligen, sysslar oftare med fysisk träning och röker mer sällan än barn i andra samhällsklasser. Det är endast när det gäller hur ofta man dricker alkohol, som det inte återfinns några klasskillnader.

Den högsta frekvensen av ohälsosamma vanor finns bland barn i arbetarfamiljer. En skillnad finns också mellan barn till svenskfödda och utrikesfödda föräldrar, där den sistnämnda gruppen har mer hälsofarliga vanor. Barn med utrikesfödda föräldrar hoppar oftare över frukost och lunch. De sysslar också mindre ofta med fysisk träning. Just när det gäller fysisk träning, men även när det gäller rökning och alkohol, blir dock bilden annorlunda om fler grupper av barn urskiljs. Att träna sällan gäller enbart för de barn vars föräldrar är födda utanför Europa.

Övervikt och fetma – ett växande hälsoproblem

Övervikt och fetma ökar bland yngre och har blivit till ett snabbt ökande hälsoproblem i Sverige och övriga västvärlden. Regeringen gav därför i juli 2001 i uppdrag åt Statens beredning för utvärdering av medicinsk metodik (SBU) att i samråd med Statens folkhälsoinstitut, Socialstyrelsen och Läke medelsverket kartlägga och redovisa de behandlingsmöjligheter som finns avseende fetma. Kartläggningen som presenterades våren 2002 i SBU-rapporten *Fetma – problem och åtgärder* omfattar både primärvård och sjukhusvård i Sverige och redovisar effekter av olika behandlingsmetoder mot fetma samt samhällets och individernas kostnader för dessa. I rapporten konstateras att det finns få verksamma metoder att förebygga och behandla fetma och att det är synnerligen angeläget att utforma nya strategier för att bland annat grundlägga goda matvanor i småbarns- och skolåldern och öka intresset för fysisk aktivitet bland både barn och vuxna.

Anorexia nervosa och bulimi

Anorexia nervosa och bulimi är sjukdomar som drabbar mer än en av hundra tonårsflickor och mer än en av tusen pojkar i Sverige. Anorexi varar i genomsnitt tre och ett halvt år och är därmed en av de vanligaste sjukdomarna hos tonårsflickor. Bakgrunden till tillståndet är inte känd. Långvariga behandlingsinsatser krävs. Sjukdomen kan vara mycket allvarlig och det är vanligt med kroppsliga komplikationer. Världshälsoorganisationens undersökning från år 1997/98 om europeiska skolbarns hälsovanor i klasserna 5, 7 och 9 visar att under 1990-talet i Sverige har båda könen i årskurs 5 och pojkar i alla årskurser blivit mer medvetna om sin vikt. I årskurs 5 finns knappt några könsskillnader i kroppsuppfattning men i årskurserna 7 och 9 anser en stor andel av flickorna att de är för tjocka medan pojkarna anser att de är

för smala. Av flickorna i årskurs 9 bantar 8 procent medan 57 procent anser att de är lite eller mycket för tjocka och 27 procent anser att de är lagom. I en liknande undersökning från 1971 framgår det att 26 procent av flickorna i årskurs nio ansåg sig vara för tjocka.

Regeringen gav i regleringsbrevet för år 1997 Folkhälsoinstitutet i uppdrag att i samverkan med Socialstyrelsen följa utvecklingen av anorexi och andra ätstörningar samt samordna och i samverkan med landsting, kommuner och berörda frivilligorganisationer vidareutveckla det förebyggande arbetet. I slutrapporten konstaterades att flera teorier har formulerats genom åren om de bakomliggande orsakerna till anorexi. Flera av dessa teorier har delvis övergivits. Bland de forskare och praktiker som fördjupat sig i frågor om ätstörningar, råder i dag mycket stor samstämmighet om att orsakerna till att ätstörningar uppstår är komplexa och olika för varje individ. Några grundläggande förutsättningar som det inom forskarkretsar råder konsensus kring är att det är viktigt att i förebyggande arbete generellt verka för att stärka ungdomars självkänsla och självförtroende samt att information till barn och ungdomar i syfte att förebygga ätstörningar bör fokusera på den friska kroppen.

Miljöföroreningar

Socialstyrelsen har (tillsammans med Institutet för miljömedicin och Miljömedicin inom Stockholms läns landsting) tagit fram Miljöhälsorapport 2001 som är den första rapporten med en beskrivning av det nationella läget när det gäller hälsorisker i miljön och miljörelaterad ohälsa. Rapporten överlämnades till regeringen våren 2001. Socialstyrelsen kommer att ta fram en nästa miljöhälsorapport år 2004 och den kommer att vara inriktad på barn, en barnmiljöhälsorapport. Allmänt kan sägas att luftföroreningar (i synnerhet miljötobaksrök), är viktiga barnrelaterade miljöhälsofaktorer.

Sveriges övergripande miljöpolitiska mål är att till nästa generation lämna över ett samhälle där de stora miljöproblemen i Sverige är lösta. Några exempel på miljömålen som är kopplade till barns hälsa är: Frisk luft, Giftfri miljö och God bebyggd miljö. För miljö kvalitetsmålet frisk luft innebär målet bl.a. att halterna av luftföroreningar inte ska överskrida lågrisknivåer för cancer eller riktvärden för skydd mot sjukdomar. Rikvärdena sätts med hänsyn till personer med överkänslighet och astma. Vad gäller målet en giftfri miljö så innefattar målet att den sammanlagda exponeringen i arbetsmiljön, yttre miljön och inomhusmiljön för särskilt farliga ämnen ska vara nära noll. Exponering för övriga kemiska ämnen ska inte vara skadlig för människor. En god bebyggd miljö innebär bl.a. att människor inte ska utsättas för skadliga luftföroreningar, skadliga radonhalter eller andra oacceptabla hälso- eller säkerhetsrisker

Kvinnlig könsstympning

Sedan Sverige senast rapporterade till kommittén har lagen (1982:316) om kvinnlig könsstympning skärpts vid två tillfällen (jfr s. 104 i CRC/C/65/Add.3).

Den 1 juli 1998 ändrade lagen namn till lagen med förbud mot könsstympning av kvinnor. Samtidigt skärptes straffet för brott mot förbudet. Den som bryter mot lagen kan dömas till fängelse i högst 4 år. Om brottet har medfört livsfara, allvarlig sjukdom eller i annat fall inneburit ett synnerligen hänsynslöst beteende skall det bedömas som grovt. Straffet är fängelse i lägst 2 år och högst 10 år. Även försök, förberedelse och stämpling till brott samt underlåtenhet att avslöja brott är straffbart enligt 23 kap. i brottsbalken.

Den 1 juli 1999 infördes en ny paragraf, 3 §, i lagen. Den nya bestämmelsen innebär att en person kan dömas i Sverige för brott mot lagen även om brottet begåtts utomlands. Före

den 1 juli 1999 krävdes för straffbarhet i Sverige att brottet även var straffbelagt i det land där det utfördes.

Regeringen gav år 1998 Socialstyrelsen i uppdrag att vidareutveckla och sprida metoder samt initiera projekt i syfte att förebygga könsstympning med mera. Uppdragstiden var på tre år och en budget på 2,7 miljoner kronor stod Socialstyrelsen till förfogande. Socialstyrelsen har inom ramen för uppdraget bland annat genomfört ett projekt om ungdomar och könsstympning för att kartlägga till exempel kunskapsnivå och behov. Ett särskilt projekt rörande ungdomsmottagningars och skolsköterskors kunskap, erfarenhet och behov har även ingått. Stöd har vidare bland annat givits till det s.k. Idil-projektet, ett projekt där afrikanska kvinnor, men även män, utbildas till informatörer med syfte att motverka könsstympning i den egna gruppen i Sverige. Ett antal somaliska och eritreanska föreningar har vidare givits medel för projekt med syfte att förebygga könsstympning. Inom ramen för uppdraget har en satsning på informationsspridning och kompetenshöjning genom olika utbildningar, nätverksbygge och skriftligt informationsmaterial genomförts. Socialstyrelsen har även följt den internationella utvecklingen i frågan och knutit många internationella kontakter.

Som ett led i arbetet inbjöd den ansvariga ministern en nationell konferens om könsstympning i maj 2002. Intresset var stort och deltagarna bestod av en bred krets ur samhället så som invandrar- och intressegrupper, vård- och skolpersonal, socialtjänst, riksdagsledamöter och representanter för polisen. Den norska ansvariga ministern för könsstympningsfrågor samt regeringsrepresentanter från Senegal deltog även i programmet. Ministern har vidare bildat ett parlamentariskt råd som skall följa frågan om kvinnlig könsstympning och ge bidrag till vidare arbete. Mot bakgrund av de erfarenheter som har vunnits håller regeringen på att utarbeta en nationell handlingsplan mot kvinnlig könsstympning. En sådan handlingsplan har även efterlysts av Barnombudsmannen.

Inga polisanmälda fall av kvinnlig könsstympning i Sverige har hittills lett till domstolsprövning, vilket till stor del hänger samman med att lagen om borttagande av dubbel straffbarhet från år 1999 är relativt ny och att det har varit svårt att bevisa huruvida stympningen har utförts före eller efter det att lagen har trätt i kraft. Det har emellertid inte heller skett många polisanmälningar. I de flesta fall är det endast en familjemedlem, någon som står familjen nära eller flickan själv som har kännedom om brottet. Viljan att anmäla en närstående är av naturliga skäl inte stor.

Regeringen är av den uppfattningen att lagstiftningen i sin nuvarande form är tillfredsställande. Vad som i detta läge är avgörande är ett fortsatt förebyggande arbete i form av ett brett samhälleligt opinionsarbete samt informationsspridning för att långsiktigt förändra attityder. På så vis ökar även möjligheterna till polisanmälningar och lagföring av brottet.

Omskärelse av pojkar

Sedan den 1 oktober 2001 finns en särskild lag som reglerar omskärelse av pojkar. Det har tidigare inte funnits någon lagstiftning som reglerar sådana ingrepp som inte är medicinskt betingade. Cirka 3000 omskärelser utförs varje år, främst på pojkar i muslimska och judiska familjer. I lagen anges under vilka förutsättningar en omskärelse får utföras, vem som får utföra omskärelse samt straffbestämmelser för den som utför omskärelse utan att vara behörig. Smärtlindring blir obligatorisk och ingreppet får endast utföras av legitimerad läkare eller av person som fått särskilt tillstånd av Socialstyrelsen. Sådant tillstånd kan ges till en person som är knuten till ett trossamfund där omskärelse ingår som ett led i en religiös tradition. Ingreppet skall föregås av information till föräldrarna och pojken och båda vårdnadshavarna måste ge sitt medgivande till ingreppet. Pojkens inställning skall så långt det är möjligt klar-

läggas och ett ingrepp får inte ske mot pojkens vilja. Effekterna av lagen skall utvärderas inom fyra år efter ikraftträdandet. Se bilaga 3.

Sveriges internationella utvecklingssamarbete – hälsa

Stöd till hälsa är en viktig del av Sveriges internationella utvecklingssamarbete. Syftet med svenskt stöd till hälsa är att i partnerskap med samarbetsländer stödja dem i deras strävan att förbättra hälsosituationen hos ländernas medborgare. Detta görs genom att:

- A. påverka sociala, ekonomiska och miljöfaktorer som har inflytande på den enskilda människans hälsa genom att stärka hälsosektorernas roll och genom att påverka hälso-relaterade policys och hälsoresultat inom andra sektorer. Grundläggande basutbildning är viktig för att kunna tillvarata sina rättigheter och granska hur rättigheter tillgodoses.
- B. stödja utvecklingen av bärkraftiga och effektiva hälsosystem som når ut till alla medborgare oavsett ålder, kön eller ekonomisk status med hälsoservice av acceptabel kvalitet.

Sverige ger prioritet till följande områden inom arbetet för barnets rätt till hälsa:

1) Att förändra faktorer utanför hälsosystemet

De viktigaste faktorerna som påverkar individers hälsa ligger utanför hälsosystemet. Sådana faktorer är människors sociala och ekonomiska situation, miljön, tillgång till mat, utbildning, vatten och kunskap om hygienfrågor. Andra faktorer är den individuella livsstilen och risk-beteende i trafik, sexualitet, matvanor, användning av alkohol, tobak och droger. Hygien och vatten och familjens omvårdnad och stöd, såsom till exempel amning, är viktigast för små barn. Spridning av HIV/ AIDS och andra sexuellt överförda sjukdomar, liksom den höga dödligheten i tonårsgraviteter, gör tonåren till en fas i livet som innehåller stora risker. Den här perioden är också en viktig tid i ungdomars liv och deras åsikter och deltagande är viktigt. Tillgång till information om olika preventivmedel, samlevnadsundervisning tillsammans med vård och behandling vid sexuellt överförda infektioner, graviditet och aborter är av hög prioritet för tonåringar.

2) Att utveckla effektiva hälsosystem för alla

Fungerande hälsosystem kräver stora resurser, mer än vad som finns i läginkomstländer i dag och en tillfredsställande utveckling av hälsosystem kan bara åstadkommas genom en kombination av ökade nationella resurser och ökat bistånd till hälsovård. Barnhälsan utgör den största andelen av hälsosektorstödet. Medan barnhälsovård fått genomslag i både policy och genomförande har mödrhälsovård främst slagit igenom i policy. Ett begränsat antal sjukdomar som till exempel HIV/AIDS, TBC, malaria, barnsjukdomar, mödrasjukdomar och undernäring är av största prioritet för att påverka människors överlevnad. Det handlar om att erbjuda god kvalitet på mödravård och förlossningsvård och att utbilda personal såsom barnmorskor för att ge barnet bästa möjliga start i livet. Mödra- och barnhälsovården skall vara tillgänglig för alla oberoende av bakgrund, ålder, social situation eller liknande. Den skall visa respekt för och acceptans för social, etniska och kulturella olikheter och särskilt flickor. Det innebär också vaccinationsprogram och barnsjukvård för barn under fem år och hälso-upplysning. Nödvändiga ekonomiska resurser skall säkerställas för att garantera alla tillgång till den vård de behöver. Behandling, vård och rehabilitering av barn med funktionshinder och för barn med psykisk ohälsa är viktigt.

Ungdomar kräver ungdomsvänlig hälsoservice där de kan få hjälp med rådgivnings-service om sexuellt överförda sjukdomar och diskutera livsstils- och samlevnadsfrågor med varandra och vuxna. Skolhälsovård är också viktigt.

Sverige arbetar med att utveckla partnerskap med statliga aktörer och det civila samhället för att bättre främja ungdomars hälsa och utveckling. Innovativa sätt att nå ungdomar och

arbeta tillsammans med dem är viktiga. Att stärka ungdomars självförtroende, medvetenhet om kön och jämställdhet och kraft att säga "nej" är viktigt. Ungdomars egna organisationer och skolan är särskilt viktiga i detta arbete. Övergången från beroendet i barndomen till oberoende i vuxenlivet innehåller sökande efter identitet och livsstil i en snabbt föränderlig värld. Svensk utvecklingsamarbete prioriterar att barn och tonåring har rätt att utveckla självständighet och ansvar, sunda levnadsvanor, att lära om reproduktiv hälsa, HIV/AIDS och droger. De har också rätt att delta i informationsspridning, påverkansarbete och mobilisering för sina rättigheter. Ungdomar behöver få utveckla färdigheter som gör dem bättre rustade att möta de svårigheter de möter. De behöver få ökat inflytande över beslut som rör dem. Barn och deras föräldrar har rätt att påverka utbildnings- och hälsosystemens utformning genom brukarinflytande och politiska processer.

I det internationella utvecklingsarbetet är kampen mot HIV/AIDS prioriterad och innehåller ett uttalat barnperspektiv. I enlighet med den deklaration som FN:s generalförsamling antog vid sin specialsession om HIV/AIDS i juni 2001 kommer regeringen att lägga vikt vid insatser, bl. a. opinionsbildning, som medverkar till att motverka förnekande och tystnad kring HIV/AIDS. Öppenhet kring sexuellt överförda sjukdomar, inkl. HIV/AIDS, bidrar till att människor, inte minst ungdomar, kan få kunskap om hur HIV/AIDS sprids och om hur man skyddar sig mot att bli infekterad. Därmed kan öppenheten medverka till att förebygga spridning av HIV/AIDS. Regeringen kommer också att ge ökat stöd till FN:s befolkningsprogram (UNFPA) och har tidigare uttalat ambitionen att ge ett stöd till fonden på sammanlagt 600 miljoner kronor, varav 60 miljoner kronor innevarande budgetår, till den nybildade fonden mot bl. a. HIV/AIDS ("Globala fonden mot aids, tbc och malaria").

Social trygghet och barnomsorg (art. 26 och 18 par. 3)

De familjeekonomiska stödsystemen förbättras

Den 1 januari 1998 kompletterades socialtjänstlagen lagen (2001:453) om stöd och service till vissa funktionshindrade med ett generellt barnperspektiv. Enligt den nya bestämmelsen skall, när åtgärder rör barn, särskilt beaktas vad hänsynen till barnets bästa kräver. Resultatet av länsstyrelsernas tillsyn år 2000 visar att barnen och barnets bästa har fått en starkare ställning i socialtjänstens arbete efter att barnperspektivet har förtydligats. Fler kommuner än tidigare har riktlinjer för hur barnets bästa skall tillgodoses. Flera kommuner tar till exempel särskild hänsyn till barn när krav ställs på byte till billigare bostad och när socialbidrag till hyreskulder prövas. I flera kommuner är barnhushåll med långvarigt behov av socialbidrag en grupp som beviljas bistånd till möbler/utrustning, umgängesresor, semesterresor, fritidsaktiviteter och lägervistelser.

Det anses dock alltför vanligt att barn, som lever i familjer som långvarigt uppbär ekonomiskt bistånd, inte omnämns i beslutsunderlaget eller att man inte uppger hur barnets behov har tillgodosetts. Det beror delvis på att det i stor utsträckning saknas en samsyn om innebörden av begreppen barnets bästa och barnperspektiv. Länsstyrelserna och Socialstyrelsen utvecklar därför gemensamma begrepp kring barnets bästa och barnperspektiv i ärenden som avser barnfamiljer som har ett långvarigt behov av ekonomiskt bistånd. Regeringen har år 2002 beslutat att riksnormen skall innehålla vissa standardförbättringar för biståndshushåll med barn. Højningen följer Konsumentverkets underlag för samma år.

I samband med saneringen av statens finanser under 1990-talet begränsades statens utgifter för barnbidrag genom att bidragsbeloppet sänktes. Vidare slopades flerbarnstillägget för nytillkommande barn. Även ersättningsnivån inom föräldraförsäkringen sänktes, vilket påverkade havandeskapspenningen, föräldrapenningen och den tillfälliga föräldrapenningen. Barnbidraget höjdes den 1 januari 1998 till det tidigare gällande 750 kronor per barn och månad. Vidare har beslutet att slopa flerbarnstilläggen upphävts. Den möjlighet till viss kompensation för det slopade bidraget som infördes i bostadsbidragssystemet har därför justerats. Från den 1 januari 1998 lämnas det särskilda bidraget i bostadsbidragssystemet åter med mellan 600 och 1 200 kronor beroende på antalet barn. Ersättningsnivån inom föräldraförsäkringen höjdes år 1998 till 80 procent av den förmånsgrundande inkomsten.

Ett antal förändringar har sedan år 1999 gjorts för att förbättra situationen för barnen och deras familjer. Bland annat har det allmänna barnbidraget, förlängt barnbidrag och studiebidrag höjts vid två tillfällen till en nuvarande nivå på 950 kronor per barn och månad. Även flerbarnstillägget har höjts vid två tillfällen.

Från år 2002 har föräldrapenningen förlängts med 30 dagar till nuvarande totalt 480 dagar. Sammanlagt 60 dagar reserveras numera till pappan respektive mamman. I praktiken innebär detta att det i försäkringen finns två s.k. pappamånader med syfte att öka pappornas nyttjande av försäkringen och deltagande i vården av barnet. Vidare har grundnivån i föräldraförsäkringen höjts från 60 till 120 kronor per dag. Föräldrapenning enligt grundnivån utges till föräldrar som saknar inkomst, har låg inkomst eller inte uppfyller kvalifikationskraven inom föräldraförsäkringen. Från år 2003 höjs grundnivån till 150 kronor per dag. Regeringen avser att höja inkomsttaket inom föräldraförsäkringen från 7,5 prisbasbelopp till 10 prisbasbelopp den 1 juli 2003. Detta kommer att innebära bättre överensstämmelse mellan inkomstförlust och föräldraförmån.

Regeringen tillsatte under år 2000 en utredning för att se över den ekonomiska familjepolitiken. Familjeutredningen lämnade sitt slutbetänkande *Ur fattigdomsfällan* (SOU 2001:24) i februari 2001. Utredningen hade till uppgift att analysera barnbidrag, underhållsstöd och bostadsbidrag till barnfamiljer. Utredningen skulle förutsättningslöst pröva om det är möjligt att inom ramen för den generella välfärdspolitiken förändra och modernisera de familjeekonomiska stödsystemen. Syftet var också att pröva möjligheten att förändra bidragsgivningen i en riktning som innebär att marginaleffekterna minskar samtidigt som den fördelningspolitiska träffsäkerheten ökar. Utredningen har ägnat särskild uppmärksamhet åt bostadsbidragen då de står för en stor del av marginaleffekterna för barnfamiljer. Utredningens betänkande har remissbehandlats och bereds inom Regeringskansliet.

Från och med år 2003 kommer nya regler att gälla för barnpension. Barnpension från folkpension och ATP ersätts med inkomstgrundad barnpension och efterlevandestöd till barn. De barnpensioner som har beviljats till och med år 2002 omfattas av övergångsregler som överensstämmer med de gamla reglerna. Den övre åldersgränsen för rätt till vårdbidrag höjs den 1 januari 2003 från 16 år till det halvårsskifte då barnet fyller 19 år. På övriga punkter hänvisas till CRC/C/65/Add.3: *Social security and child care* s. 105–110.

Ansökan om ekonomiskt bistånd

I princip kan barn från och med 15 år ansöka om ekonomiskt bistånd på egen hand. I socialtjänstlagen framgår att "barn som har fyllt 15 år har rätt att själva föra sin talan i mål och ärenden enligt denna lag". Om den underårige har fyllt 15 år men ännu inte uppnått myndig ålder, det vill säga 18 år, kommer i allmänhet både vårdnadshavare och den underårige att ha ställning av part, vilket innebär att föräldrarna såsom part i målet skall ha lämnat sitt medgivande. Cirka 0,3 procent (769 st.) av alla biståndshushåll är under 18 år.

JO har uttalat att det ligger i socialtjänstens ansvar att ge det stöd den enskilde behöver. Finns det inga andra möjligheter måste därför en socialnämnd kunna ingripa med ekonomisk hjälp även till unga som ansöker om ekonomiskt bistånd på egen hand. Att utan vårdnadshavarens medgivande bistå barnet ekonomiskt måste emellertid alltid vara en lösning som inte får tillgripas förrän i sista hand när inga andra möjligheter står till buds.

Barnomsorgen byggs ut

Under perioden 1997-2001 har antalet inskrivna barn inom barnomsorgen minskat på grund av sjunkande födelsetal. Andelen barn av befolkningen i barnomsorgen har dock fortsatt att öka varje år. I dag har de flesta barnfamiljer tillgång till och utnyttjar barnomsorgen. 90 procent av de förvärvsarbetande föräldrarna har barn i barnomsorgen och även inom andra grupper ökar andelen. Utbyggnaden har gjort att i stort sett alla kommuner i dag uppfyller sina skyldigheter att tillhandahålla plats till barn till förvärvsarbetande eller studerande föräldrar, utan långa väntetider. Ett mindre antal kommuner har dock fortfarande vissa svårigheter att uppfylla lagstiftningens intentioner.

Högst andel inskrivna barn finns i storstadsområdena och förortskommunerna, det vill säga i regioner där den kvinnliga förvärvsfrekvensen är hög. Familjedaghem är vanligare i landsbygds- och glesbygdskommuner medan förskolor och fritidshem är vanligast i storstäder och förortskommuner. Barn i tjänstemannafamiljer, särskilt i familjer som tillhör gruppen högre tjänstemän, var länge överrepresenterade i barnomsorgen. I takt med utbyggnaden har dock denna överrepresentation minskat.

Barn med utländsk bakgrund har inte barnomsorgsplatser lika ofta som andra barn. Skillnaderna är dock ganska små och gäller barn vars föräldrar förvärvsarbetar eller studerar. Bland arbetslösa föräldrar har barn med utlandsfödda föräldrar i stället något oftare plats än andra barn. Se även tabellerna 22-23 i bilaga 1.

De grundläggande bestämmelserna om föräldrars rätt att få plats i förskolan för sina barn är desamma som de som gällde år 1997. Skollagskommittén ser över hur lagstiftningen om förskola och skolbarnsomsorg skall integreras i skollagen.

Barn till arbetslösa och föräldralediga föräldrar – allmän förskola

Den 1 juli 2001 infördes en rätt till förskoleverksamhet för barn i åldern 1-5 år vars föräldrar är arbetslösa, i likhet med vad som gäller för barn till förvärvsarbetande eller studerande föräldrar. Barnen skall garanteras en vistelse om minst tre timmar per dag eller 15 timmar i veckan. Rätten till förskoleverksamhet för dessa barn gäller både att behålla och att få en plats. Den 1 januari 2002 infördes en motsvarande rätt till förskoleverksamhet för barn i åldern 1-5 år vars föräldrar är föräldralediga för vård av annat barn. Den 1 januari 2003 införs en allmän förskola för alla barn i åldern 4-5 år. Den allmänna förskolan skall vara avgiftsfri minst 525 timmar om året.

I finansieringsunderlaget för dessa reformer har 45 000 fler barn beräknats få del av förskolan. Många av dessa barn kommer att ha utländsk bakgrund eller bo på landsbygd och i glesbygd, där förskolan hittills inte har byggts ut i samma utsträckning som i storstäderna. Alla barn skall kunna få del av förskolan oavsett sociala, ekonomiska och geografiska förhållanden och inga barn skall stängas ute. Förskolan måste bli barnens rättighet och föräldrarnas eget val för sina barn. Ingen skall behöva avstå för att det kostar för mycket eller på grund av ett hindrande regelsystem.

Maxtaxa

Den 1 januari 2002 infördes en maxtaxa i förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen. Maxtaxan är frivillig för kommunerna att införa. Ett särskilt statsbidrag lämnas till kommunerna för att fullt ut kompensera det intäktsbortfall för kommunerna som maxtaxan innebär.

För att kommunen skall få ta del av det särskilda statsbidraget skall avgiften för förskoleverksamheten vara högst tre, två och en procent av hushållets inkomst före skatt, för första, andra och tredje barnet i familjen. Avgiften får dock inte överstiga 1 140 kronor i månaden för det första barnet, 760 kronor för det andra och 380 kronor för det tredje barnet i förskoleverksamheten.

I skolbarnsomsorgen skall avgifterna vara högst två, en respektive en procent av hushållets inkomst före skatt för det första, andra och tredje barnet i familjen. Avgifterna får dock inte överstiga 760 kronor i månaden för det första barnet och 380 kronor i månaden för det andra respektive det tredje barnet i skolbarnsomsorgen. Från det fjärde barnet betalas ingen avgift.

Maxtaxan innebär att de flesta barnfamiljer får en avgiftssänkning med mellan 500 och 1000 kronor i månaden. Samtliga kommuner, utom två valde att införa maxtaxan vid årskiftet 2002. Resterande två kommuner avser att införa maxtaxan ett år senare.

Utöver det särskilda statsbidraget för maxtaxan får kommunerna del av ett statsbidrag för kvalitetssäkrande åtgärder. Detta statsbidrag skall användas för personalförstärkningar och kompetensutveckling av personal.

Kostnader för reformerna

Den totala kostnaden för reformerna inom förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen är 5,6 miljarder kronor per år i en varaktig höjning av kommunernas statsbidrag. Förskoleverksamhet för arbetslösa och föräldraledigas barn, liksom den allmänna förskolan finansieras genom en ökning av det generella statsbidraget till kommunerna. Maxtaxan och kvalitetssäkringsmedlen finansieras genom särskilda statsbidrag, som kommunerna rekviderar från Skolverket.

Tabell 8 Reformernas kostnadsfördelning

Reform	Kostnad fr.o.m. år 2003
Förskoleverksamhet för arbetslösa barn	MSEK 200
Förskoleverksamhet för föräldraledigas barn	MSEK 200
Maxtaxa	MSEK 3,400
Kvalitetssäkringsmedel	MSEK 500
Allmän förskola för fyra- och femåringar	MSEK 1,200
Totalt	MSEK 5,600

Kvalitet i förskolan

Förskolan står inför nya stora utmaningar, som måste mötas med respekt, både på nationell och på kommunal nivå. Förskolan har föräldrarnas förtroende och en hög samhälllegitimitet, men verksamheten har under hela 1990-talet varit utsatt för ekonomiska åtstramningar, som inte har undgått att drabba förutsättningarna för verksamheten. Sedan tre år tillbaka har resurserna per plats i förskolan ökat. Personaltätheten är 5,4 barn per årsarbetare,

vilket är en liten förbättring jämfört med tidigare år. Skillnaderna mellan kommunerna är dock stora. Regeringen har gett Statens skolverk i uppdrag att göra en fördjupad studie av barngruppernas storlek och personaltätheten samt en genomgripande analys av resultaten utifrån forskning och erfarenhet. Tillräckligt med resurser måste garanteras förskolan, så att den med goda förutsättningar kan genomföra sitt uppdrag. Statens satsningar på förskolan måste motsvaras av kommunala prioriteringar och satsningar på verksamheten. Det är kommunernas ansvar att organisera och driva förskola och övrig barnomsorg så att läroplanens mål kan nås.

I finansieringen av maxtaxan ligger dels den årliga ekonomiska kompensationen på 3,4 miljarder kronor, som täcker det totala kommunala intäktsbortfallet, dels de årliga medel på 500 miljoner kronor för kvalitetssäkring, som skall användas för personalförstärkningar och kompetensutveckling av personal. Den första utbetalningen till kommunerna av det särskilda statsbidraget för maxtaxan och kvalitetssäkringsmedlen gjordes i mars månad 2002.

Enligt de rekvisitioner som kommunerna har lämnat till skolverket avses 85 procent av kvalitetssäkringsmedlen användas för anställning av personal och 15 procent för kompetensutveckling. Totalt avser man att anställa 1 650 förskollärare, barnskötare och fritidspedagoger första året med maxtaxan, som en följd av statens kvalitetssatsning. Förutsatt att samma antal examineras i år som förra året, kommer cirka 1 700 förskollärare och fritidspedagoger att söka sig ut på arbetsmarknaden i vår.

Vilka effekter maxtaxan har haft är ännu för tidigt att säga. Den 1 mars 2003 kommer uppföljningen av maxtaxan och de övriga reformerna, förskoleverksamhet för arbetslösa och föräldraledigas barn samt den allmänna förskolan att avrapporteras för första gången i kvantitativa, kvalitativa och ekonomiska avseenden. Volymförändringar under året, både vad gäller antalet barn i barnomsorgen och vistelsetider kommer att noggrant belysas. Med tanke på det stora intresse som maxtaxan har rönt bland föräldrar och kommuner kommer en första preliminär utvärdering i form av en lägesrapport att presenteras redan under hösten, med det underlag som då finns tillgängligt.

År 2001 var 68 procent av 1-5-åringarna inskrivna i förskola (60 procent 1-3-åringar och 79 procent 4-5-åringar) och knappt 9 procent i familjedaghem. I fritidshemmet var drygt 66 procent av 6-9-åringarna inskrivna. Totalt omfattade barnomsorgen drygt 700 000 barn att jämföra med 70 000 barn i början av 1970-talet.

Regeringens storstadspolitik

I propositionen *Utveckling och rättvisa – en politik för storstaden på 2000-talet* (prop.1997/98:165) presenterades för första gången en nationell storstadspolitik. Riksdagen beslutade i december 1998 om två övergripande mål för storstadspolitiken; att ge storstadsregionerna goda förutsättningar för tillväxt och därmed kunna bidra till att nya arbetstillfällen skapas såväl inom regionerna som i övriga delar av landet, och att bryta den sociala, etniska och diskriminerande segregationen i storstadsregionerna och att verka för jämlika och jämställda levnadsvillkor för storstädernas invånare. I propositionen angavs också ett antal målområden under respektive övergripande mål. Regeringen har sedan år 1999, i dialog med sju kommuner i våra storstadsregioner, börjat genomföra en storstadspolitik.

Sammanlagt har över två miljarder kronor anvisats för perioden 1999 – 2003. Dessutom förutsätts kommunerna bidra med motsvarande belopp. Alla medel fördelas direkt till kommunerna via de lokala utvecklingsavtalen.

För att nå ett av de övergripande målen för storstadspolitiken, att bryta den sociala, etniska och diskriminerande segregationen, krävs långsiktiga och samordnade insatser. De statliga och kommunala storstadspolitiska insatserna har därför samlats i lokala utvecklings-

avtal för de mest utsatta stadsdelarna. Utvecklingsavtalen innehåller lokalt framtagna mål, en åtgärdsplan för vart och ett av de bostadsområden som ingår i de lokala utvecklingsavtalen, en reglering av de statliga och kommunala åtagandena i respektive område samt en plan för uppföljning och utvärdering. I avtalen framgår också hur kostnaderna för överenskomna åtgärder skall finansieras.

Parterna i de lokala utvecklingsavtalen skall omsätta de nationella målen till gemensamma mål för det lokala utvecklingsarbetet. Innan avtalsperioden är slut skall en samlad avstämning och utvärdering göras. Därefter får ställning tas till formerna för det fortsatta arbetet med storstadsfrågor och en eventuell fortsättning av utvecklingsarbetet.

Inom ramen för storstadspolitiken har regering och berörda kommuner lagt stor vikt vid skolan och på att förstärka utbildningen i storstadsregionerna. I första hand handlar det om att göra stora satsningar på elevernas språkliga utveckling. Goda kunskaper i svenska språket är en förutsättning för att eleverna på ett bra sätt skall tillgodogöra sig skolans undervisning i alla ämnen.

Satsningen omfattar förskola i socialt utsatta områden, medel för språkutveckling i skolan samt en satsning på praktikanskaffning för vuxna invandrare.

Förskolesatsningen innebär att i alla de bostadsområden som ingår i avtalet erbjuds nu samtliga barn i åldern 3-5 år, som i dag står utanför förskoleverksamheten, förskola på deltid. Ansträngningar görs för att höja antalet barn i förskoleverksamheten, vilket bland annat sker genom olika kanaler för kontakter med föräldrar med invandrarbakgrund. I samtliga förskolor i områdena görs personalförstärkningar samtidigt som den språkliga kompetensen hos personalen höjs genom utbildning och genom metodutveckling. I ett stort antal bostadsområden förekommer också verksamheter som syftar till att öka föräldrarnas engagemang i förskolans verksamhet. Se även avsnitt 8.1.

Medlen för språkutveckling i skolan syftar till att ge barnen bättre förutsättningar för att nå målen i grundskolan genom förbättrade språkkunskaper. Ett utvecklingsarbete sker när det gäller språkutveckling, att utnyttja skolan som en samlingsplats för både elever, föräldrar och andra delar av samhället. Insatserna omfattar metodutveckling samt vidareutbildning av personal men också satsningar på kultur i skolan. I flera bostadsområden har särskilda verksamheter till stöd för skolarbetet utvecklats, såsom språk- och studieverkstäder i vilka eleverna kan få hjälp med läsläsning och hjälp med att på sitt eget modersmål få hjälp med att till exempel förstå innebörden i svenska ord och uttryck och därmed få bättre förutsättningar att följa undervisningen. Erfarenheterna är goda och alla dessa utvecklingsprojekt visar att det går att förändra skolan och ge elever en bra start.

Levnadsstandard (art. 27 par. 1-3)

Utredning av underhållsstödet

Regeringen har under våren 2002 beslutat att utse en utredare för att göra en översyn av reglerna om underhållsstöd. Utgångspunkten för utredningen är att de grundläggande principerna för systemet skall behållas. Kritik har dock framförts på vissa punkter. Utredaren skall därför analysera underhållsstödssystemet och undersöka hur det skulle kunna förändras i en riktning som bättre överensstämmer med det faktiska behov av stöd som särlevande föräldrars barn kan ha. Det finns också skäl för en större samsyn mellan de andra system som på olika sätt garanterar försörjningen för barn som lever med endast en förälder, det vill säga underhållsbidrag, underhållsstöd och barnpension. Utredaren skall också överväga om och i vilken omfattning underhållsstöd i framtiden bör lämnas till boföräldrar som själva eller till-

sammans med den andra föräldern kan stå för barnets försörjning. I uppdraget ingår också att pröva om stödet och återbetalningsskyldigheten bör anpassas eller differentieras efter olika familjeförhållanden och om återbetalningskraven för bidragsskyldiga föräldrar är rimliga, särskilt för sådana med många barn. Uppdraget skall redovisas senast den 31 mars 2003.

Vårdbidrag

Riksdagen har beslutat att höja den övre åldersgränsen för rätt till vårdbidrag för funktionshindrade barn från 16 år till halvårsåldern det år då barnet fyller 19 år. Den höjda åldersgränsen träder ikraft den 1 januari 2003. Samhällsutvecklingen har inneburit att åldersgränsen 16 år för rätt till vårdbidrag har blivit föråldrad. En höjning av den övre åldersgränsen anknyter bättre till det särskilda vårdansvar som åvilar föräldrarna.

Antalet beviljade vårdbidrag ökar. Riksförsäkringsverket (RFV) fick därför i regleringsbrevet för 2002 ett uppdrag att kartlägga orsakerna till detta. RFV konstaterar i sin rapport att antalet vårdbidrag ökat sedan 1990. Orsakerna till det ökade antalet beviljade vårdbidrag kan förklaras med en rad faktorer. En mindre del av ökningen kan till exempel förklaras av att antalet barn ökar i befolkningen.

Regeringen anser det angeläget att få frågan om varför antalet beviljade vårdbidrag ökar ytterligare belyst. Därför avser regeringen att under hösten ge RFV och Socialstyrelsen uppdrag att i samråd med andra myndigheter fördjupa kunskaperna om de olika faktorer som kan vara bidragande orsaker till ökningen av antalet vårdbidragsärenden.

Levnadsstandard och barnfattigdom

Barnets bästa är utgångspunkt för familjepolitikens utformning. En grundläggande strävan är att skapa förutsättningar för jämlika uppväxtvillkor för alla barn. Det kan åstadkommas dels genom att stödja föräldrarna att klara de ekonomiska åtaganden som är viktiga för barnens välfärd under deras uppväxttid, dels genom att erbjuda möjligheter att kombinera föräldraskap med förvärvsarbete eller studier.

I föregående rapport ges en beskrivning av de ekonomiska stöd som finns för barnfamiljer, inklusive socialbidrag (se CRC/C/65/Add.3, s. 111-113). De ekonomiska familjepolitiska stöden är utformade så att de ger ekonomisk trygghet vid stor försörjningsbörda. Målet för den ekonomiska familjepolitiken är att skillnaderna i de ekonomiska villkoren mellan familjer med och utan barn skall minska inom ramen för den generella välfärden.

Den 1 januari 2001 höjdes barnbidraget med 1 200 kronor till 11 400 kronor per barn och år. Även flerbarnstilläggen höjdes. Flerbarnstillägg lämnas med 3 048 kronor per år för det tredje barnet, 9 120 kronor per år för det fjärde barnet och 11 400 kronor per år för det femte och därefter varje ytterligare barn. Regeringen har även aviserat en ytterligare höjning av barnbidraget under nuvarande mandatperiod. Från den 1 januari 2002 har barndelen i riksnormen för försörjningsstöd höjts för att bättre tillgodose barnens behov.

Även om de flesta barn i Sverige har en hög materiell standard så finns det fortfarande barn som lever i familjer med knappa ekonomiska resurser. Omkring 180 000 barn lever i familjer som kontinuerligt uppbär socialbidrag. Gruppen domineras av ensamföräldrar och familjer där föräldrarna är födda utomlands. Det pågår ett arbete med att minska antalet biståndsmottagare genom att förbättra tillgången på arbete och genom ett långsiktigt socialt arbete. Detta är viktigt också för barnen i dessa familjer. Kunskaperna om konsekvenserna för barn av att under lång tid leva i familjer med knappa ekonomiska omständigheter är begränsade. Det är oklart hur det påverkar barnets självbild, framtidsförhoppningar, skolprestationer, hälsotillstånd, möjlighet att delta i fritidsaktiviteter, olycksfall med mera. Reger-

ingen har påbörjat ett arbete med kunskapsinventering för att därifrån ha ett underlag för att videra nödvändiga åtgärder.

Studiebidraget för gymnasieelever höjs

För att förbättra det ekonomiska stödet till de ungdomar som går i gymnasieskolan och deras föräldrar föreslår regeringen att studiestödslagen (1999:1395) ändras så att studiebidrag från och med den 1 januari 2003 utbetalas för tio i stället för nio månader. Regeringen har också tillsatt en utredning som skall göra en översyn av studiestödssystemet.

8 Utbildning, fritid och kulturverksamhet

(art. 28, 29 och 31)

Utbildning, inklusive yrkesutbildning och yrkesorientering (art. 28)

Regeringens utvecklingsplan

I maj 2002 presenterades regeringens utvecklingsplan för förskola, skola och vuxenutbildning – Kunskap, kvalitet och samverkan i utbildningssystemet. Där framläggs regeringens syn på mål, resultat och visioner för de närmaste årens utbildningspolitik. Fokus ligger på utveckling av kvalitetssystemen för att tillförsäkra alla rätt till kunskap och utbildning.

Lämplighetsprövning av personal

Den 1 januari 2001 trädde lagen (2000:873) om registerkontroll av personal i förskoleverksamhet, skola och skolbarnsomsorg i kraft. Arbetsgivaren är skyldig att kontrollera arbetsökande inom alla personalkategorier innan de anställs. Den arbetsökande skall själv uppvisa ett utdrag ur kriminalvårdsregistret. Syftet med lagen är att avhålla personer som begått grova brott, såsom sexualbrott och barnpornografibrott samt brott som innebär allvarliga kränkningar av andra människor från att söka anställningar i verksamheter som innefattar kontakt med barn.

Allmän förskola

Den 1 januari 2003 införs den allmänna förskolan. Alla barn skall erbjudas plats i förskola från och med höstterminen det år då de fyller fyra år. Den allmänna förskolan skall vara avgiftsfri och omfatta minst 525 timmar om året. Det motsvarar i princip tre timmar om dagen under skolans terminer. Kommunen skall informera föräldrarna om verksamhetens syfte. De flesta fyra- och femåringar har föräldrar som förvärvsarbetar eller studerar. För dem gäller liksom tidigare att förskoleverksamheten skall tillhandahållas i den omfattning som behövs med hänsyn till föräldrarnas förvärvsarbete eller studier eller utifrån barnets eget behov. Den allmänna förskolan kommer att innebära att ett ökat antal barn med utländsk bakgrund, samt barn i glesbygd och på landsbygd, där förskolan ännu inte är lika utbyggd som i städerna, kommer att få del av förskolan.

Förskoleklassen

Den 1 januari 1998 infördes förskoleklassen för sexåringar som ett första frivilligt skolar. Förskoleklassen omfattar minst 525 timmar om året och är avgiftsfri. Verksamheten syftar till att ge alla sexåringar likvärdiga förutsättningar inför den obligatoriska skolstarten i grundskolan vid sju års ålder. Ett viktigt mål är att förskolan, skolan och fritidshemmet skall knytas närmare varandra och att verksamheterna skall utvecklas i mötet mellan olika pedagogiska traditioner. Därför har läroplanen för grundskolan reviderats så att den också omfattar förskoleklassen och fritidshemmet i tillämpliga delar.

Regeringen har gett Skolverket ett treårigt uppdrag att följa utvecklingen av förskoleklassen och integrationen med skolan och fritidshemmet. Slutrapporten visar att förskoleklasserna än så länge i alltför hög grad riktas mot traditionell skolverksamhet även om också positiva utvecklingstendenser finns. Intentionerna med reformen behöver stärkas och vidareutvecklas.

Grundskolan – varierande måluppfyllelse

Regeringen har varit uppmärksam på problemet med varierande och otillräcklig måluppfyllelse, sedan det nya betygssystemet började gälla våren 1998. Skolverket har haft ett uppdrag att "gå bakom siffrorna" och analysera orsaker till varför vissa elever inte når målen.

Processrelaterade orsaker (som skolan själv kan påverka) till att elever inte når målen är enligt Skolverkets rapport (*Utan fullständiga betyg - varför når inte alla elever målen?* Rapport 202: 2001) brister i relationer mellan elever, personal och föräldrar, dålig anpassning av arbetssätt till elevers förutsättningar och behov och ambitioner och låg resultatförväntan. Även brister i kompetensutveckling av lärare kan vara en orsak. För elever med utländsk bakgrund tillkommer dessutom att modersmålsundervisning och studiehandledning på modersmålet ofta lägprioriteras. För elever med funktionshinder ställs ofta kravet på en diagnos för att stödinsatser skall sättas in.

Individrelaterade faktorer, som skolan har svårare att påverka, är elevernas sociala situation och föräldrarnas utbildningsbakgrund. För elever med utländsk bakgrund kan det tillkomma kulturella svårigheter, kort vistelsetid samt bristfällig skolbakgrund sedan tidigare.

Det är varje kommuns ansvar att analysera sina egna resultat och vidta åtgärder. Resultaten varierar dock stort mellan skolor och mellan kommuner och inom kommuner. Skillnaderna tenderar att växa. Trots detta har Sverige en ur internationell jämförelse liten variation mellan skolor, enligt den senaste stora PISA-undersökningen¹¹.

Ett antal skolor har problem, som inte enbart är skolans problem utan generella samhällsproblem, till exempel bostadssegregation och sociala problem. Här gör regeringen långsiktiga insatser, till exempel satsningen på allmän förskola och en ny lärarutbildning, förutom allmänpolitiska åtgärder inom närings-, bostads- och integrationspolitiken.

Regeringen bidrar till ökad måluppfyllelse genom ökade statsbidrag, medel till kompetensutveckling av lärare, översyn av styrdokumentet och lärarutbildningen, utvärderingsinsatser samt skärpta krav på kommunernas kvalitetsredovisning. Skolverket stöder kommunerna i sina utvecklingsdialoger. Insatser på alla dessa områden har gjorts under mandatperioden, men resultaten kommer inte att synas förrän längre fram.

Regeringen har tagit initiativ till en omfattande statlig satsning för att öka personaltäteten i skolan och fritidshemmen. Under en femårsperiod tillförs kommunerna 17,5 miljarder kronor för att förbättra situationen för barn och ungdomar i skola och fritidshem. När satsningen nått sin fulla omfattning kommer personalen i skolor och fritidshem att ha ökat med cirka 15 000 anställda.

Riksdagen har förstärkt kommunernas möjlighet att erbjuda lärarna riktad kompetensutveckling och utvecklingsprojekt inom prioriterade områden, till exempel basfärdigheterna att läsa, skriva och räkna, specialpedagogik samt arbete i miljöer med barn och ungdomar med många nationaliteter och språk.

Nationella minoriteter

De fem nationella minoritetsspråken samiska, finska, meänkieli, romani chib och jiddisch förekommer i olika utsträckning i undervisningen och under olika organisatoriska villkor. För samiska, tornedalsfinska och romska elever gäller att de har rätt att få undervisning i modersmålet även om det inte är dagligt umgängesspråk och även om elevantalet understiger fem.

¹¹ PISA: Program for International Student Assessment. PISA-undersökningen är OECD:s stora studie över 15-åringars skolresultat i över 30 länder i hela världen.

Under läsåret 2001/02 var ca 180 elever inskrivna i någon av de sex sameskolorna. Utöver detta deltog 187 elever i integrerad samisk undervisning. Kostnaden för Sameskolstyrelsens verksamhet – som är huvudman för utbildningsverksamheten - för år 2001 uppgick till 31,4 miljoner kronor.

Den 1 april 2000 trädde nya lagar i kraft som stärker minoritetsspråken i Sverige. Lagstiftningen innebär, för utbildningsområdet, rätt att få förskoleverksamhet helt eller delvis på samiska, meänkieli eller finska i sju kommuner i Norrbotten.

Skolverket redovisade i mars 2001 ett uppdrag om modersmålsundervisning och tvåspråkig undervisning för de nationella minoriteterna. I rapporten redogör Skolverket för behovet av läromedel för de berörda språken samt om behovet av kompetensutveckling för lärare då det gäller samtliga minoritetsspråk. Förslagen bereds nu inom Regeringskansliet.

Modersmålsundervisning

I läroplanens inledande avsnitt om förskolans värdegrund och uppdrag uppmärksammas att den växande rörligheten över nationsgränserna skapar en kulturell mångfald i förskolan, som ger barnen möjligheter att grundlägga respekt och aktning för varje människa oavsett bakgrund. Förskolan skall bidra till att barn med annat modersmål än svenska får möjlighet att både utveckla det svenska språket och sitt modersmål.

Under lång tid har resurserna till modersmålsundervisning krympt. Det riktade statsbidrag till skolsektorn, som införs i syfte att öka personaltätheten i skola och fritidshem kan få betydelse om det används för att anställa fler modersmåls lärare eller lärare i svenska som andra språk.

Cirka 12 procent av samtliga grundskoleelever är berättigade till modersmålsundervisning, medan bara ca 6 procent utnyttjar detta erbjudande. Modersmålsundervisning sker på arabiska, finska och bosniska/kroatiska/serbiska samt 119 andra språk. Motivationen hos eleverna och deras föräldrar att efterfråga modersmålsundervisning kan ha påverkats av att över 60 procent av undervisningen sker utanför timplanebunden tid, ofta i dåliga lokaler och att tillgången på utbildade modersmåls lärare varit dålig.

Ofta har samma elever undervisning i modersmål och svenska som andra språk. Även där har det funnits brister i tillgång på kvalificerade lärare, lokaler och utrustning. 5,7 procent av antalet elever i grundskolan fick undervisning i svenska som andra språk.

Skolverket redovisade den 15 maj 2002 ett regeringsuppdrag att bland annat kartlägga organisationen och omfattningen av modersmålsundervisningen samt studiehandledning på modersmål i grundskolan och gymnasieskolan. I uppdraget innefattades även modersmålsstöd i förskolan. Verket har belyst attityder till modersmålet, behovet av studiehandledning på modersmålet och modersmålsundervisning samt lämnat förslag på stimulansåtgärder samt förordningsändringar.

Ett av förslagen är att rätten till modersmålsstöd i förskolan regleras i författning. Skolverket föreslår också att åtgärder för att stärka undervisningen i modersmål i möjligaste mån skall ske inom samma organisatoriska ramar som finns för det statliga stödet till skolutveckling i kommuner, de s.k. utvecklingsdialogerna. Regeringen kommer nu att överväga vilka insatser som behöver vidtas för att förbättra situationen för elever med utländsk bakgrund bland annat mot bakgrund av Skolverkets rapport.

I Utvecklingsplanen (maj 2002) föreslår regeringen att den nyinrättade skolutvecklingsmyndigheten som sitt första stora uppdrag skall se över situationen i förskola och skola i segregerade områden. Behovet av förstärkningar av modersmålsundervisning och svenska som andraspråk skall ytterligare utredas liksom orsakerna till att ungdomar med utländsk bakgrund har sämre skolresultat än svenska ungdomar. Se även tabellerna 24 a) och b) i bilaga 1.

Asylsökandes rätt till skola

Sedan den 1 januari 2002 har asylsökande barn och barn som beviljats tidsbegränsat uppehållstillstånd med stöd av 2 kap. 4 a § utlänningslagen (1989:529) (s.k. massflyktingar) tillgång till utbildning inom det offentliga skolväsendet, förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg på i huvudsak samma villkor som gäller för barn bosatta i Sverige. Detsamma gäller för barn som av andra skäl har sökt uppehållstillstånd i Sverige och getts rätt att vistas här medan ansökan prövas. Statlig ersättning lämnas till kommunerna.

Utökad undervisningstid

För att ge eleverna bättre förutsättningar att nå målen utökades år 2001 den garanterade undervisningstiden i gymnasieskolan, det vill säga den undervisningstid skolan minst måste erbjuda en elev. Antalet undervisningstimmar utökades, dels generellt för samtliga nationella och specialutformade program med 30 timmar, dels med ytterligare 30 timmar för program med yrkesämnen.

Individuella utvecklingsplaner och särskilt stöd

Enligt regeringens utvecklingsplan för kvalitetsarbetet i förskola, skola och vuxenutbildning – *Utbildning för kunskap och jämlikhet* (skr. 2001/02:188) – anser regeringen att skolan bör ges en tydligare skyldighet att informera föräldrar och elever om elevens studieutveckling. Utvecklingssamtalen har här en viktig roll och kompetensutvecklingsinsatser bör genomföras för att förbättra informationen. Detta bör regelmässigt leda fram till en framåtsyftande individuell utvecklingsplan.

År 1999 gjordes en ändring i gymnasieförordningen som innebär att elever ges rätt till stödundervisning om det kan befaras att eleven inte kommer att nå kunskapsmålen eller om eleven av andra skäl behöver särskilt stöd. Ytterligare en ändring gjordes år 2000 som innebär att om en elev behöver särskilda stödåtgärder skall rektor se till att ett åtgärdsprogram utarbetas. Eleven har på så sätt samma rätt till stöd som i grundskolan. Se även tabell 25 i bilaga 1.

Studie- och yrkesvägledning

En särskild utredare har under år 2001 lämnat förslag till regeringen om den framtida studie- och yrkesvägledningen i utbildningssystemet. I uppdraget ingick att föreslå mål för studie- och yrkesorienteringen utifrån de förändrade krav som arbetsliv, utbildning och samhällsutveckling ställer. Förslagen bereds nu inom Regeringskansliet.

Samverkan mellan skola och arbetsliv

I syfte att utveckla gymnasieskolans individuella program och ge förutsättningar för fler elever att gå över till samt fullfölja studier på ett nationellt eller specialutformat program, föreslog regeringen i propositionen *Vissa skolfrågor m.m.* (prop. 1998/99:110) att utbildning som särskilt inriktas mot ett nationellt eller specialutformat program bör erbjudas eleverna inom det individuella programmet.

Regeringen gav år 1999 Statens skolverk ett uppdrag angående kvalitetsförbättrande insatser för gymnasieskolans yrkesutbildningar med mera. Medlen skulle fördelas inom följande områden:

- Utveckling av yrkesutbildning och av samverkansformerna mellan skolan och arbetslivet.

- Kompetensutveckling av lärare i yrkesämnena med inriktning på yrkesrollen.
- Utveckling av modeller för programinriktat individuellt program.

En försöksverksamhet med lärande i arbetslivet inom gymnasieskolan infördes hösten 2000. Lärande i arbetslivet utgör en alternativ väg att uppnå de mål som gäller för ett nationellt eller specialutformat program och innebär att minst 30 veckor av en treårig gymnasieutbildning med yrkesämnena genomförs på en arbetsplats.

Skollagskommittén

För att skapa en modern skollagstiftning, som passar ett mål- och resultatstyrt system tillsattes år 1999 Skollagskommittén, en parlamentarisk statlig utredning. Skollagskommittén gör en översyn av hela skollagstiftningen, bland annat med anledning av den decentralisering av besluten inom skolan som genomfördes i början av 1990-talet. Andra orsaker är en överflyttning av ansvaret för förskoleverksamheten och skolbarnsomsorgen från Social- till Utbildningsdepartementet.

Utredningen har i sina direktiv ett tydligt uppdrag att se över elevernas rättssäkerhet. Exempel på sådana områden som kommittén diskuterar är omprövning av betyg, åtgärder för att skydda elever mot våld och mobbning och elevernas möjlighet till inflytande och påverkan i skolan. En annan central fråga är integreringen av förskola och fritidshem i utbildningssystemet.

Gymnasiekommittén

Gymnasieskolans framtida struktur utreds av en parlamentarisk kommitté, som i vissa delar skall samordna sina förslag med Skollagskommittén. Kommittén, som tillsattes år 2000, skall utifrån en analys av samhällets och arbetsmarknadens förändring samt behovet av en bredad rekrytering till högskolan överväga hur gymnasiala utbildningar bör organiseras i framtiden. Kommittén skall också överväga formerna för hur alla studievägar kan göras tillgängliga för elever i hela landet och de ekonomiska konsekvenserna av detta. Kommittén skall vidare analysera effekterna av skolornas storlek vad gäller kvalitet och studievägsutbud.

Gymnasiekommittén skall även överväga vad som kan göras för att minska snedrekryteringen och avhoppsfrekvensen bland elever med utländsk bakgrund. Kommittén kommer också att se över behörighetsvillkoren för intagning till gymnasieskolan. Kommittén skall lämna sitt betänkande till regeringen senast den 16 december 2002.

Matematikdelegation

Det är enligt regeringens uppfattning av vitalt intresse att matematikundervisningen utvecklas så att elevernas intresse för och kunskaper i matematik ökar. Inte minst gäller det flickor som i högre utsträckning väljer bort både matematiken och det naturvetenskapliga fältet. Regeringen har för avsikt att under hösten 2002 tillsätta en delegation med uppgift att utarbeta en handlingsplan med åtgärder och insatser för att öka intresset för och kunskaperna i matematik i alla skolformer.

Yrkesutbildningsdelegation

Regeringen planerar att ta initiativ till skapandet av en särskild yrkesutbildningsdelegation med personer från näringsliv, fackliga organisationer och offentlig verksamhet. Delegationen skall tillsammans med berörda myndigheter verka för att ett fortsatt utvecklingsarbete för att finna nya former för samverkan mellan gymnasieskolans yrkesutbildningar och arbetslivet kommer till stånd.

Statens skolverk

För att få kunskap om skolverksamheten och bidra till utvecklingen arbetar Statens skolverk med uppföljning, utvärdering, utveckling och tillsyn. Knuten till Skolverket finns Kvalitetsgranskningsnämnden som inrättades år 1998. Kvalitetsgranskningsnämnden har regeringens uppdrag att utföra tematiska kvalitetsgranskningar. Hittills har granskningarna bland annat gällt skolledarrollen i ett decentraliserat styrsystem, undervisningen av elever i behov av särskilt stöd samt skolors arbete mot mobbning och annan kränkande behandling.

Valet av teman speglar områden där regeringen har sett problem och vill bidra till en förbättring. Resultaten av granskningarna har spritts till alla landets kommuner och skolor. Rapporterna har även utgjort underlag för regeringens fortsatta reformarbete.

Från och med år 2001 arbetar Skolverket med riktade insatser till kommuner där många elever inte når målen. I s.k. utvecklingsdialoger diskuterar Skolverket med kommunen om vilka åtgärder som behövs för att måluppfyllelsen skall öka. Skolverkets resurser för kompetensutveckling för lärare har också i viss mån omdirigerats för att förstärka insatserna i dessa kommuner. Effekterna av denna omDispositionering av verkets resurser kommer enligt regeringens uppfattning att visa sig de närmaste åren.

I regeringens utvecklingsplan aviseras en delning i Skolverket i två myndigheter under våren 2003¹². Den ena myndigheten skall ha ansvar för granskning, tillsyn, uppföljning och utvärdering medan den andra skall svara för stöd till skolutveckling.

Internationellt samarbete

Den svenska skolan blir alltmer internationaliserad. En kartläggning som har gjorts av Internationella Programkontoret för utbildningsområdet visar att sju av tio skolor har någon form av etablerad internationell kontakt. De viktigaste samsarbetsorganen på utbildningsområdet är EU, OECD, Europarådet och Nordiska ministerrådet.

Under år 2001 fördelade Internationella programkontoret 13,8 miljoner kronor i statliga bidrag till drygt 500 skolor för att främja deras internationella kontakter. Pengarna användes bland annat för utbyten av lärare och elever och till lärares aktiva deltagande i internationella konferenser.

Utbildningssamarbetet inom OECD gäller i huvudsak analys och diskussioner av utbildningspolitiska frågeställningar genom olika typer av projekt. Översyner av de nationella utbildningssystemen och tematiska översyner av vissa frågor i medlemsländerna utgör återkommande aktiviteter. Aktuella OECD-projekt gäller bland annat rekryteringen till läraryrket och de nationella utbildningssystemens roll i främjandet av det livslånga lärandet.

Europarådets aktiviteter inom utbildningsområdet är till stor del riktade mot de nya medlemsländerna i central- och Östeuropa. Sverige har en aktiv roll i Europarådets utbildningskommitté. Under år 2001 genomförde Europarådet det europeiska året för språk tillsammans med EU-kommissionen.

Sveriges internationella utvecklingssamarbete utbildning

Sidas policy för utbildning understryker att utbildning är en mänsklig rättighet och en viktig del av arbetet mot fattigdomen och främjande av demokrati. Utbildning är ett viktigt redskap i kampen mot utnyttjandet av barn i skadligt arbete och i arbetet för den demokratiska kultu-

¹² *Utbildning för kunskap och jämlikhet (skr. 2001/02:188) Regeringens utvecklingsplan för kvalitetsarbetet i förskola, skola och vuxenutbildning*

ren, fred, tolerans och utveckling. Kvinnors och flickors utbildning har visat sig ha en påtaglig hävstångseffekt för hela familjens välmående och för ekonomins utveckling.

I enlighet med världskonferensen om utbildning "Dakar 2000" prioriterar Sidas policy för utbildning stöd till grundutbildning för barn, ungdomar och vuxna. Särskilda prioriteringar är stöd till:

1. Förändrade planerings- och undervisningsmetoder som reflekterar ett deltagande, rättighetsperspektiv, gendermedvetenhet och sätter barnet i centrum.
2. Ansvarigt och öppet ledarskap för utbildning särskilt i budget och finansiella system.
3. Lagstiftning och program för obligatorisk utbildning som reflekterar ett rättighetsperspektiv och EFA mål.
4. Motverka gender, språk och etniska barriärer i undervisningen och främja undervisning på flera språk.
5. Verka för tillgång till utbildning i kombination med kvalitet.
6. Öka läskunnighet bland barn, ungdomar och vuxna genom både formella och informella aktiviteter och ökad tillgång på böcker, bibliotek och tidningar.
7. Främja ett livslångt lärande för ungdomar och vuxna, särskilt lärare.

Lärare ses som nyckelpersoner i utveckling av god utbildning.

Utbildningsmål (art. 29)

Barnkonventionen i utbildning och undervisning

Målbeskrivningen för lärarutbildningen tar bland annat upp frågor om demokrati, mänskliga rättigheter och respekt för barnet. Högskoleverket har fått regeringens uppdrag att definiera en krets av utbildningsprogram som i första hand bör behandla barnkonventionen. Verket bör också stimulera lärosätena att finna former för hur barnkonventionen kan integreras i undervisningen. Högskoleverket skall vidare kartlägga lärosätenas arbete med att bibringa berörda studenter kunskaper om innehållet i konventionen. Vidare skall Högskoleverket också informera lärosätena om vikten av konventionen genom seminarier eller skriftligt material och verket bör också direkt till studenterna sprida kunskap om konventionens existens. Återrapportering skall ske senast den 15 juni 2003. Se även CRC/C/65/Add.3, s 15f.

Värdegrundsprojektet

Företvarande skolminister proklamerade år 1999 som ett värdegrundsår för att lyfta fram värdegrundsfrågorna i förskolans, skolans och vuxenutbildningens arbete samt för att få igång debatt och diskussion om skolans uppdrag.

Ett värdegrundsprojekt skapades inom Utbildningsdepartementet. Projektet pågick under perioden februari 1999 – mars 2000 och hade i uppdrag att stödja och stimulera det lokala arbetet att omsätta värdegrunden i förskola, skola och vuxenutbildning i praktisk handling. En viktig målgrupp för projektets arbete var barn och ungdomar. Olika former av material för barn och ungdomar och fördjupningsrapporter för vuxna, verksamma i skolan, togs fram.

Regeringen har satsat 12 miljoner för att under perioden juli 2000 – juni 2003 stödja och fördjupa skolornas arbete med värdegrundsfrågor genom att göra kunskap och erfarenheter tillgängligare. Två nationella centrum arbetar för detta ändamål.

Skolverket fick i regleringsbrevet för år 2000 i uppdrag att ta fram en långsiktig, strategisk plan för sitt arbete med de grundläggande demokratiska värdena. Regeringen anser att Skolverkets samverkan med ombudsmännen, till exempel Barnombudsmannen och Diskrimineringsombudsmannen, skall intensifieras i arbetet med att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling.

Fristående skolor

Antalet grundskoleelever som läsåret 2001/02 fick sin undervisning i fristående skolor var 42 600, vilket är en ökning med 21 procent jämfört med föregående läsår. Detta innebär att 4,9 procent av alla grundskoleelever undervisades i fristående skolor. Lärartätheten i de fristående skolorna var 7,9. 17 887 elever eller 5,7 procent av alla elever fanns läsåret 2001/02 i fristående gymnasieskolor.

På grundskolenivå fanns det läsåret 2001/02 475 fristående skolor, en ökning med 57 skolor jämfört med föregående läsår. Antalet elever i fristående gymnasieskolor har också ökat. 48 nya fristående gymnasieskolor har startat i landet hösten 2001 av de 114 som har beviljats tillstånd. De flesta fristående gymnasieskolor finns i storstäder och i deras förortskommuner.

I de fristående grundskolorna var den genomsnittliga kostnaden per elev 60 100 kronor. Här uppgår ökningen till 4 procent jämfört med år 2000. De fristående skolorna har i genomsnitt högre kostnader för undervisning, skolmåltider och läromedel/utrustning/skolbibliotek än de kommunala skolorna, medan genomsnittskostnaden är lägre för elevvård och lokaler.

Den totala kostnaden för de fristående skolorna på gymnasienivå var drygt 893 miljoner kronor. Kostnaden per elev var 75 700 kronor. De fristående gymnasieskolorna har en högre kostnad för undervisning än kommunala gymnasieskolor. Lärartätheten i de fristående skolorna är dock lägre än i de kommunala skolorna, vilket kan tyda på en förhållandevis hög lönenivå i de fristående skolorna.

Enligt riksdagens beslut med anledning av propositionen *Fristående skolor* (prop. 2001/02:35) trädde nya bestämmelser i kraft den 1 juli 2002. De bestämmelser som gäller bidrag och avgifter skall tillämpas först fr.o.m. år 2003. Det innebär bland annat att fristående skolor, i likhet med vad som gäller inom kommuner och landsting, skall ha lärare, förskollärare eller fritidspedagoger som har en utbildning avsedd för den undervisning de i huvudsak skall bedriva.

På senare år har flera nya fristående skolor i bolagsform med aktieägare inrättats. Regeringen befarar att det kan uppstå konflikter mellan aktiemarknadens förväntningar och målen i utbildningssystemet. Det finns också risk för att huvudmannen för en vinstdriven skola vill stänga verksamheten om vinsten visar sig understiga förväntningarna. Av ovanstående skäl vill regeringen förändra lagstiftningen för att garantera att de intjänade vinsterna återförs till skolan och används för pedagogisk utveckling, till exempel kompetensutveckling för personalen eller stöd till elever.

Lagstiftningen kring fristående skolor ses över tillsammans med regelverket för det offentliga skolväsendet i Skollagskommittén. Se vidare CRC/C/65/Add.3, s 130f.

Fritid, rekreation och kulturverksamhet (art. 31)

Läroplan för förskolan

Förskoleverksamhetens och skolbarnsomsorgens uppgift är enligt skollagen att stimulera barns utveckling och lärande samt att bidra till goda uppväxtvillkor. I verksamheterna skall det finnas personal med sådan utbildning eller erfarenhet att barnens behov av omsorg och god pedagogisk verksamhet kan tillgodoses. Barngruppen skall ha en lämplig sammansättning och storlek och lokalerna skall vara ändamålsenliga. Verksamheterna skall utgå från varje barns behov och särskild hänsyn tas till barn i behov av särskilt stöd.

I augusti 1998 fick förskolan sin första läroplan, vilket innebär att förskolan numera ingår i och utgör det första steget i det svenska utbildningssystemet för barn och ungdom. Förskolans läroplan är en förordning med bindande föreskrifter som är utfärdad av regeringen. Den uttrycker vilka krav och förväntningar barn och föräldrar kan ha på förskolan.

I läroplanen formuleras förskolans värdegrund och uppdrag samt mål och riktlinjer för verksamheten. Däremot anger inte läroplanen hur målen skall nås. Detta är en fråga främst för de professionella som arbetar i förskolan. I förskolan är det inte det enskilda barnets resultat som skall utvärderas. Betyg eller omdömen utfärdas inte. Förskolan skall erbjuda barnen en trygg och utvecklande miljö som samtidigt utmanar och lockar till lek och aktivitet. Den skall inspirera barnen att utforska omvärlden. Verksamheten skall ge utrymme för barnens egna planer, fantasi och kreativitet i lek och lärande. I övrigt hänvisas till CRC/C/65/Add.3, s 133-137.

Barns och ungdomars fritid

Barn och ungdomar har stort behov av ändamålsenliga mötesplatser. Idrotten ger många unga möjligheter till möten. Men såväl de som inte är aktiva inom idrotten som de som utövar idrott har behov av andra mötesplatser. Utbudet av bra mötesplatser för unga under 18 år har minskat under 1990-talet. År 1990 fanns det 1 567 fritidsgårdar, år 2000 cirka 1 350. Andelen kommunala gårdar har minskat medan antalet föreningsdrivna ökat något. Pojkar är mer frekventa och regelbundna besökare än flickor. Ungdomar från socialt och ekonomiskt utsatta miljöer besöker i högre utsträckning fritidsgårdar än övriga ungdomar.

Kulturpolitik

Målen för kulturpolitiken enligt riksdagens beslut år 1996 om en ny inriktning på den nationella kulturpolitiken (prop. 1996/97:3) är yttrandefrihetsmålet, jämlikhetsmålet, mångfaldsmålet, kulturarvsmålet samt internationaliseringsmålet.

Barn och ungdomars rätt till kultur beaktas enligt följande. Under *yttrandefrihetsmålet* fastställs bland annat rätten till kulturell yttrandefrihet som slås fast i FN:s barnkonvention och som också kräver att barn och unga har tillgång till språkliga och kulturella verktyg. Under *jämlikhetsmålet* fastställs att kulturpolitiken skall bidra till att den kulturella stimulansen i förskola och skola stärks. Även under *mångfaldsmålet* konstateras att det är av särskild vikt att barn och unga har alternativ till det kommersiella kulturutbudet och att ungdomars egna mötesplatser och skapande bör prioriteras. Vidare anges i *kulturarvsmålet* att museerna inte bara skall bevara utan också aktivt medverka till att människor engageras att utnyttja sitt kulturarv vilket i hög grad gäller barn och ungdom. Slutligen skall *internationaliseringsmålet* bidra till att skapa utrymme för de mångkulturella och mångnationella generationerna.

Det är i kommunerna som förutsättningarna skapas för att barns och ungdomars kulturverksamhet. Kultur och fritidsverksamhet är integrerad i förskola och skola både i styrdokumenten och i själva verksamheten. Folkbibliotek och den kommunala musik-/kulturskolan utgör hörnstenar i kulturpolitiken för barn och ungdom.

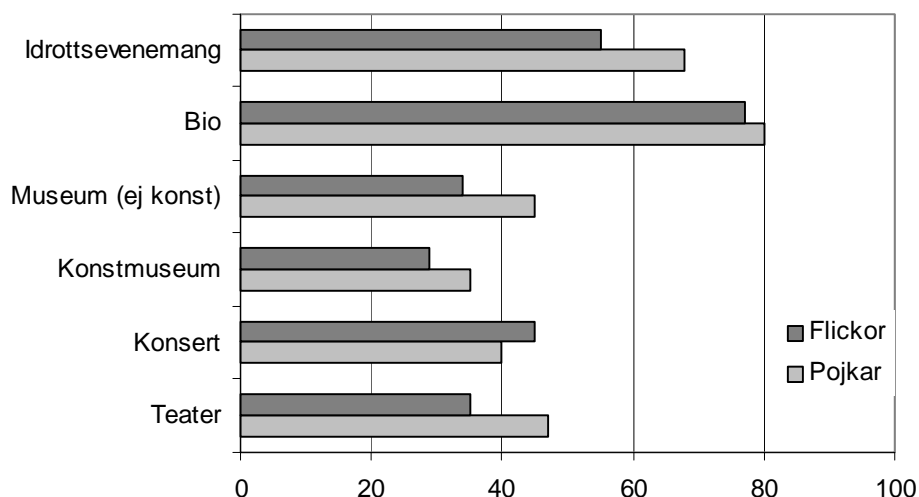
Kulturstatistiken visar också att barn och ungdomar är landets flitigaste kulturkonsumenter och kulturutövare. De ekonomiska resurser som samhället satsar på kulturverksamhet med särskild inriktning på barn- och ungdomsgrupper kan uppskattas till över 3,7 mdr kronor och inkluderar bland annat biblioteksatsningar samt musik och kulturskolan.

Den statliga myndigheten Statens kulturråd stöder barn- och ungdomskulturen både inom ramen för de generella stödformerna till konstområdena och genom mer specifika utvecklingsprojekt för barn- och ungdomskulturområdet. Kulturrådet fördelar även bidrag till centrala amatörorganisationer. Kulturrådet och Skolverket har också sedan år 1999 ett regeringssuppdrag att samarbeta kring nationella insatser för att stimulera arbetet med kultur i skolan: "Kultur för lust och lärande" vilket avrapporterades våren 2002. Statens kulturråd bedriver även ett eget metodutvecklingsarbete med kulturpedagogik i relation till skolan och barns och ungdomars övriga värld. Utvecklingsarbetet fokuserar på utbildning av pedagoger för barn och ungdom inom musei-, bildkonst-, litteratur, teater- och dansområdena.

Kulturvaneundersökningar visar på en relativ minskning av barns läsande vilket ökar angelägenhetsgraden för olika former av stöd till inköp av litteratur och läsfrämjande åtgärder. Från och med 1 januari 2002 har mervärdesskatten på böcker sänkts från 25 procent till 6 procent. Genom förmånligare priser på barn och ungdomsböcker ökar även tillgängligheten.

Nära 28 procent av den totala publiksiffran för landets offentligstödda teater-, dans- och musikinstitutioner är barn och ungdomar. De fria teatergrupperna står för ungefär hälften av landets totala produktion av barn- och ungdomsteater. Det statliga stödet till de fria grupperna inom teater, dans och musik området har successivt förstärkts sedan år 1997. Drygt hälften av teaterbesöken görs i förskolans eller skolans regi.

Diagram 5. Andel 9-14-åringar som varit på teater, konsert, museum, bio, idrottsevenemang någon under det senaste halvåret. (1) Procent

Källa: Kulturbarometern 2000, Statens kulturråd. 1) Intervjuundersökningen genomfördes under perioden 1 december 1999 till den 23 november 2000.

Musiken är för många barn och unga den viktigaste kulturformen både genom eget utövande och lyssnande. De kommunala musikskolorna har här en viktig funktion. Den senaste statistiken om våra kulturvanor redovisar att musikutövandet minskar bland ungdomar. Se även tabell 26 i bilaga 1.

För stiftelsen Svenska Filminstitutet är barn och ungdomar en viktig målgrupp. Genom stöd till regional verksamhet och film i skolan liksom produktion av film riktad till barn och ungdomar vill man sprida kvalitetsfilm till målgruppen. Här kan även inrättandet av ett särskilt stöd till regionala resurscentrum för film och video som i omfattande grad arbetar med barn och ungdomar nämnas.

Ett system med länskonstnärer infördes år 1997 i syfte att sprida, stimulera och öka kunskapen om konst och kultur i regionerna till bland annat barn och ungdomar.

En viktig förstärkning av stöd till barns och ungdomars kulturella skapande och deltagande sker genom nationella uppdrag inom film, musik och teater för institutioner utanför huvudstaden.

I propositionen *Från patient till medborgare* (prop. 1999/2000:79) har regeringen föreslagit att statens insatser för ökad tillgänglighet till kultursektorn för personer med funktionshinder bör förstärkas. Detta gäller även tillgängligheten för barn och ungdomar med funktionshinder. Några exempel som nämns är tillgången till film och lättläst litteratur för barn och ungdomar. Se även *Kultur* under avsnitt 5.7.

Icke-formellt lärande

Det icke-formella lärandet bland barn och ungdomar, som bland annat sker inom föreningslivet och genom internationellt ungdomsutbyte, har ett stort värde för den personliga utvecklingen. Ungdomsstyrelsen är nationellt kontor för EU-programmet Ungdom, som gäller under perioden 2000-2006, genom vilket ungdomar ges möjligheter att vistas utomlands. Mål för programmet är bland annat att hjälpa ungdomar att skaffa sig kunskaper, kompetens och färdigheter samt att underlätta ungdomars initiativkraft. Programmet består till stor del av ungdomsutbyten och olika typer av ungdomsinitiativ. Under år 2001 har totalt 799 svenska ungdomar under 18 år deltagit i ungdomsutbyten samt 164 i denna ålder i ungdomsinitiativ av olika slag.

9 Särskilda skyddsåtgärder

(art. 22, 38-40, 37 (b, c, d), 32-36)

Barn i nödsituationer

9.1.1 Flyktingbarn (art. 22)

Inledningsvis skall nämnas att barn har samma rätt att och möjlighet att söka asyl som vuxna. Barnets bästa skall alltid vägas in i samband med en ansökan om uppehållstillstånd. Antalet asylsökande barn har ökat stadigt under de senaste åren. År 1998 sökte 3 606 barn asyl i Sverige, år 2001 uppgick denna siffra till 6 449. Se vidare CRC/C/65/Add.3, s 137-139.

Asylsökande och gömda barns rätt till hälso- och sjukvård

Asylsökande barn och barn som hålls gömda har i princip samma rätt till hälso- och sjukvård som barn som är bosatta i Sverige. Se vidare avsnitt 7.2.

Asylsökande barns rätt till skola

Sedan den 1 januari år 2002 har asylsökande barn och barn som har beviljats tidsbegränsat uppehållstillstånd med stöd av 2 kap. 4 a § utlänningslagen (1989:529) (så kallade massflyktingar) tillgång till utbildning inom det offentliga skolväsendet, förskoleverksamhet och skolbarnsomsorg på i huvudsak samma villkor som gäller för barn som är bosatta i Sverige. Se vidare avsnitt 8.1.

Ensamkommande barn

De flesta barn som kommer till Sverige gör det tillsammans med sina föräldrar. År 2001 kom dock 461 barn utan föräldrar eller vårdnadshavare. 187 av barnen kom från Irak. Andra huvudsakliga ursprungsländer var Somalia, Afghanistan, Bosnien-Hercegovina, Jugoslavien, Iran och Ryssland. Dessa barn befinner sig i en särskilt utsatt situation. Brister i samordningen mellan myndigheter och i myndigheters handläggning av dessa barns situation har uppmärksammats.

Migrationsverket och Socialstyrelsen redovisade i juni 2002 uppdraget från regeringen att gemensamt och i samråd med Integrationsverket och Barnombudsmannen förbättra mottagandet av barn från annat land som kommer till Sverige utan legal vårdnadshavare. I redovisningen anges bland annat de brister som har uppmärksammats. Vikten av en tydligare ansvarsfördelning mellan berörda myndigheter understryks. Vidare föreslås att Migrationsverket skall träffa överenskommelser med ett mindre antal kommuner om mottagande av ensamkommande barn samt att statens ersättning skall utgå till den kommun som har ansvaret. Dessutom föreslås ett nytt institut, företrädare för ensamkommande barn, med större ansvar och befogenheter än dagens gode män. I övrigt redovisas förslag rörande förbättrad information till landsting, kommuner och berörda myndigheter.

Att förbättra mottagandet för de ensamkommande barnen är en prioriterad uppgift för regeringen. Regeringen beslutade i juli 2002 att i enlighet med förslagen ge Migrationsverket i uppdrag att undersöka förutsättningarna för att träffa överenskommelser med ett antal kommuner att ta ett särskilt ansvar för mottagandet av ensamkommande barn. Vidare fick Migrationsverket i uppdrag att beräkna de ekonomiska konsekvenserna av de förslag som Migrationsverket och Socialstyrelsen givit. Uppdraget skall redovisas den 31 oktober 2002

och kommer därefter att beredas inom Regeringskansliet. I Näringsdepartementets utredning (N 2001:11) rörande översyn av mottagande av och introduktion för flyktingar ingår bland annat att särskilt uppmärksamma situationen för ensamkommande barn. Förslaget till förändringar av lagstiftningen rörande företrädare för ensamkommande barn kommer att beaktas inom ramen för Justitiedepartementets utredning (Ju 2002:04) om förmyndare, gode män och förvaltare.

Under år 2001 registrerades 41 ensamkommande barn som avvika i från Migrationsverkets särskilda enheter för barn utan vårdnadshavare. Migrationsverket hade 48 barn registrerade som avvika per den 10 oktober 2002. Dessa uppgifter anger endast att barnen inte längre är inskrivna i Migrationsverkets mottagningsssystem. De visar tyvärr inte om barnen tros befinna sig i Sverige, utomlands, hos släktingar eller andra närstående etc.

Såväl Migrationsverket som socialtjänsten och polismyndigheter ser allvarligt på de fall då barn och ungdomar som är registrerade som asylsökande hos Migrationsverket avviker. Migrationsverket anmäler omedelbart ett försvinnande till berörd polismyndighet, till barnets gode man och till barnets offentliga biträde. Socialtjänsten i berörd kommun informeras omgående. Polismyndigheten utreder därefter försvinnandet och Migrationsverkets personal försöker så långt möjligt via sina kontakter med barnets släktingar och andra närstående ta reda på var barnet befinner sig. I de flesta fall har myndigheterna också lyckats få information om vart dessa avvika barn och ungdomar har tagit vägen. Det har visat sig att de många gånger har lämnat Sverige för att, ofta tillsammans med släktingar, åka till sitt hemland eller till något annat land. Försvinnandet sker i många fall efter ett avslag på asylansökan.

Migrationsverket har ingen laglig rätt att hindra ett barn från att lämna verkets anläggning när till exempel släktingar vill hämta barnet. Detta faktum uppmärksammades bland annat i Migrationsverkets och Socialstyrelsens förslag till förbättringar i mottagandet av ensamkommande barn. Där föreslås att man genom en ändring i lagen inrättar en särskild företrädare för ensamkommande barn bland annat med rätt att besluta om var barnet skall bo. Förslagen till förändringar av lagstiftningen rörande företrädare för ensamkommande barn prövas inom ramen för Justitiedepartementets utredning (se ovan).

9.1.2 Barn i väpnade konflikter (art. 38)

Under våren 2002 presenterade regeringen en proposition (prop. 2001/2002: 178) i vilken det föreslås att riksdagen skall godkänna det antagna fakultativa protokollet till FN:s konvention om barnets rättigheter om barns indragning i väpnade konflikter. När det särskilt gäller bistånd för barnets fysiska och psykiska rehabilitering och återanpassning till samhället kan följande sägas.

På regeringens uppdrag överlämnade Socialstyrelsen i november 2001 en rapport till regeringen angående förutsättningar för riktlinjer för hur asylsökande barn skall få tillgång till hälsosamtal och hur dessa barns hälsotillstånd skall kartläggas. Rapporten bereds för närvarande inom Regeringskansliet.

I Röda Korsets center i Uppsala har man arbetat med traumatiserade barn och ungdomar en längre tid. Regeringen beslutade i oktober 2001 att ställa ca 2,7 miljoner kronor ur Allmänna arvsfonden till Röda Korsets förfogande för ett projekt, "Hjälp till barn och ungdomar påverkade av krig och konflikt". Syftet är att sprida erfarenheter och metoder som

utvecklats vid detta center vidare till Röda Korsets övriga center i Stockholm, Malmö och Skövde. Medlen avsåg det första året av en planerad treårsperiod.

Under det svenska EU-ordförandeskapet arrangerade Sverige ett högnivåseminarium om barn i väpnade konflikter och på flykt. I seminariet medverkade barn med egna erfarenheter från krigs- och flyktingsituationer tillsammans med bland andra generalsekreterarens särskilde representant i FN för barn i väpnade konflikter och EU-kommissionärerna för migration och bistånd.

Se även s. 143-145 i CRC/C/65/Add.3, samt *Asylsökandes rätt till hälso- och sjukvård* under avsnitt 7.2.

Barn i konflikt med lagen

9.1.3 Rättsväsendets hantering av ungdomar (art. 40)

Vad gäller rättsväsendets hantering av barn och unga hänvisas huvudsakligen till Sveriges andra rapport (CRC/C/65/Add.3, s 145-148). På några punkter är det emellertid motiverat att uppdatera informationen.

Barn och ungdomar under 18 år frihetsberövas sällan under förundersökningen. Rättegångsförfarandet regleras i rättegångsbalken. För de unga lagöverträdarna finns det dessutom regler i lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare (LUL). Enligt en av riksdagen nyligen beslutad lagändring i LUL som trädde i kraft den 1 juli 2002 skall, förutom den som har det huvudsakliga ansvaret för den unge, även andra vuxna som har en fostrande roll i förhållande till den unge underrättas om brottsmisstanke och kallas till förhör. Genom den bestämmelsen kan exempelvis styvföräldrar, före detta familjehemsföräldrar och mor- och farföräldrar komma att involveras närmare i processen.

Mål med unga lagöverträdare handläggs vid de allmänna domstolarna av domare och nämndemän som särskilt har utsetts för att handlägga sådana mål. När åtal väcks mot den som inte har fyllt 18 år skall rätten sedan den 1 juli 2002 – på samma sätt som gäller för de brottsutredande myndigheterna vid underrättelse om brottsmisstanke – underrätta den unges fostrare om åtalet och tidpunkten för huvudförhandlingen, om det inte finns särskilda skäl mot det. Dessa skall även kallas att höras i målet, om den unge är åtalad för ett brott på vilket fängelse kan följa och det inte finns särskilda skäl mot det.

Den 1 juli 2002 trädde en lag om medling med anledning av brott i kraft. Lagen tar sikte på medlingsverksamhet som anordnas av staten eller av kommuner och anger den övergripande strukturen på sådan verksamhet. Medling definieras som ett frivilligt möte mellan en gärningsman och ett brottsoffer inför en opartisk medlare för att tala om brottet. Medling skall ske i bägge parterns intresse och ha som mål att minska de negativa följderna av brottet. Regeringens avsikt är att medling för unga lagöverträdare tillsvidare skall finansieras genom bidrag om 18 miljoner kr per år fördelade av Brottsförebyggande rådet, huvudsakligen till kommuner som vill bedriva medlingsverksamhet vid ungdomsbrott. Brottsförebyggande rådet kommer att ges i uppdrag att fördela finansieringsbidrag samt svara på frågor om utbildning, metodutveckling och kvalitetssäkring när det gäller medling.

9.1.4 Barn som berövats friheten, inklusive alla former av kvarhållande, fängslande eller tvångsomhändertagande (art. 37 b-d)

Sluten ungdomsvård

Den 1 januari 1999 infördes påföljden sluten ungdomsvård för ungdomar i ålderskategorin 15-17 år. Avsikten var att påföljden i stort sett skulle ersätta fängelsestraff för denna ålderskategori, eftersom fängelse är en olämplig miljö för barn och ungdomar. Om någon begått brott innan han eller hon fyllt har 18 år och om rätten finner att påföljden bör bestämmas till fängelse skall den i stället bestämma påföljden till sluten ungdomsvård på viss tid. Den unges behov av vård tillmäts stor betydelse vid verkställigheten av straffet. Sedan påföljden sluten ungdomsvård infördes har endast enstaka unga dömts till fängelse. För dessa fall har barnkonventionens bestämmelse i artikel 37 c förts in i den svenska kriminalvårdslagstiftningen. Där föreskrivs nu att en intagen som inte har fyllt 18 år inte får placeras i en anstalt där han eller hon vistas tillsammans med intagna över 18 år om det inte kan anses vara till hans eller hennes bästa. I kriminalvårdslagstiftningen föreskrivs uttryckligen att alla intagna skall behandlas med aktning för hans eller hennes människovärde och bemötas med förståelse för de särskilda svårigheter som är förenade med vistelse i anstalt. För ungdomar – under 21 år – bedrivs särskild verksamhet på flera anstalter och häkten.

Den 1 januari 1999 genomfördes även förändringar när det gäller påföljden överlämnande till vård inom socialtjänsten. Kraven på förutsebarhet, konsekvens och proportionalitet har givits större utrymme när det gäller denna påföljd. Vidare infördes en möjlighet att förena överlämnande till vård inom socialtjänsten med oavlönat arbete i lägst 20 och högst 100 timmar, så kallad ungdomstjänst.

Regeringen gav den 30 augusti 2001 i uppdrag till Brottsförebyggande rådet, Socialstyrelsen och Statens institutionsstyrelse att följa upp och utvärdera påföljderna sluten ungdomsvård och vård inom socialtjänsten, såväl inom ramen för det straffrättsliga systemet som beträffande verkställigheten. Bland annat skall belysas huruvida påföljden sluten ungdomsvård har ersatt fängelse för ungdomar i ålderskategorin 15-17 år, samt utredas skälen till att fler unga döms till sluten ungdomsvård än vad som tidigare dömdes till fängelse i ålderskategorin 15-17 år. Uppdraget skall redovisas senast den 29 november 2002.

Regeringen har tillkallat en särskild utredare för att bland annat göra en översyn av påföljdssystemet för unga lagöverträdare och lämna förslag till hur detta kan vidareutvecklas och förbättras. De åtgärder som vidtas skall vara ägnade att motverka att den unge återfaller i brott. Syftet med uppdraget är att gå vidare i arbetet med att utveckla ett påföljdssystem för unga som har ett pedagogiskt och tydligt innehåll. Uppdraget skall redovisas senast vid utgången av september 2004.

Alla påföljder som kan aktualiseras för vuxna lagöverträdare kan även aktualiseras för unga lagöverträdare, utom livstids fängelsestraff. De vanligaste påföljderna för unga lagöverträdare är böter och överlämnande till vård inom socialtjänsten. Överlämnande till vård inom socialtjänsten kan förenas med böter eller ungdomstjänst. För brott som någon har begått innan han eller hon har fyllt 18 år får rätten döma till fängelse endast om det finns synnerliga skäl. Om någon har begått brott före fyllda 18 år och rätten finner att påföljden skall bestämmas till fängelse skall den i stället bestämma påföljden till sluten ungdomsvård (se avsnitt 9.2.1). Även andra påföljder såsom, exempelvis, skyddstillsyn och villkorlig dom kan aktualiseras. Dessa påföljder kan kombineras med böter eller samhällstjänst. Skyddstillsyn kan också kombineras med s.k. kontraktsvård.

Justitieombudsmannen utövar tillsyn över bland annat de intagnas förhållanden på anstalter och andra institutioner. Utredningar görs dels efter anmälan i enskilda fall, dels genom inspektioner på Justitieombudsmannens eget initiativ.

Under år 2001 dömdes 115 personer i åldern 15-17 år till sluten ungdomsvård. Samtliga var pojkar och den genomsnittliga strafftiden var ca nio månader. Under år 2001 var i genomsnitt 68 ungdomar inskrivna för sluten ungdomsvård vid de särskilda ungdomshemmen som drivs av Statens institutionsstyrelse (SiS). Den 31 mars år 2002 var totalt 65 ungdomar intagna för sluten ungdomsvård vid SiS. Av dessa var 64 pojkar.

Under år 2001 gjorde SiS 90 intagningar av 88 ungdomar för sluten ungdomsvård, varav 87 pojkar och en flicka. Under året frigavs 83 ungdomar efter avtjänat straff, av dessa var 82 pojkar och en flicka. De intagna ungdomarnas medelålder var, liksom för år 2000, 17 år. Knappt hälften av ungdomarna var 17 år vid intagningen. 37 procent hade fyllt 18 år. Endast tre ungdomar var 15 år gamla vid intagningen. Se vidare CRC/C/65/Add.3 s. 148-152.

Ungdomsvårdens utformning

Utgångspunkten i lagstiftningen om sluten ungdomsvård är att den unge skall få ta emot besök och ringa så mycket som är möjligt på en institution. Undantag skall göras med restriktivitet och bara av säkerhets- eller behandlingsskäl. Den unge har rätt att överklaga alla beslut av inskränkande karaktär till domstol. När verkställigheten inleds görs en behandlingsplan upp i samarbete med socialtjänsten i den unges hemkommun. Planen skall vara inriktad på åtgärder som kan främja anpassningen i samhället och förbereda den unge för tillvaron utanför det särskilda ungdomshemmet. Socialtjänsten behåller sitt ansvar för den unge under verkställigheten. Av lagstiftningen framgår att den unge skall ges nödvändig vård och behandling, tillfälle till utbildning, aktiviteter, förströelse, fysisk träning och vistelse utomhus. Kan nödvändig undersökning och behandling inte lämpligen genomföras vid det särskilda ungdomshemmet anlitas den allmänna hälso- och sjukvården.

Den unges kontakter med föräldrar och övriga familjemedlemmar bör inte förhindras utan tvärtom uppmuntras, om inte vägande behandlingsskäl skulle tala emot det. Finns institutionen att den unges kontakt med sina föräldrar eller vårdnadshavare är olämplig skall institutionschefen kontakta den unges socialnämnd. Nämnden kan om det är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med vården enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga besluta om umgängesinskränkningar mellan den unge och dess vårdnadshavare. Denna rättighet har enbart socialnämnden, inte institutionen. När det till exempel gäller en förälder som enbart har umgängesrätt med sitt barn enligt avtal eller dom kan umgänget begränsas om institutionen finner att kontakten är olämplig.

Det är inte tillåtet att avlyssna telefonsamtal om det inte finns särskilda skäl. Avlyssning får aldrig ske på annat sätt än genom "öppen avlyssning", det vill säga genom att sitta med i samma rum som den unge. Den person som den unge talar med skall informeras om att personalen sitter med. Eventuell kontroll av telefonsamtal bör i normalfallet inskränkas till att godkänna vem den unge får hålla kontakt med och att övervaka detta om det finns skäl för det.

En intagen har rätt att ostört få tala med sin advokat, sitt offentliga biträde och med myndighetspersoner. Sådana samtal får normalt inte hindras eller skjutas upp.

Den unge bör inte hindras att ringa till journalist/media om han begär det. Någon omvänd rättighet för journalisten att få kontakt förmedlad till den unge finns däremot inte. Vad gäller ungdomar under 18 år bör som huvudregel även föräldrarnas inställning inhämtas innan medgivande ges till journalist att kontakta den unge. Om den unge nått sådan mognad

och utvecklingsgrad att han själv förfogar över sekretessen behöver någon kontakt med föräldrarna inte tas.

Besökstiderna på institutionerna skall bestämmas så att de ger tillfredsställande möjligheter till besök utan att hindra eller inverka negativt på vården. Huvudmannen är därutöver skyldig att, i de fall allmänna besökstider har beslutats, besluta om utvidgade besökstider beträffande viss eller vissa vårdtagare, om det med hänsyn till omständigheterna är lämpligt att besök tillåts även under andra tider. En prövning av om utvidgade besökstider skall tillåtas bör alltid ske när vårdtagaren eller någon som avser att besöka honom eller henne framställer önskemål om det.

Beslut om utvidgade besökstider och besöksrestriktioner enligt lagen (1996:981) om besöksinskränkningar får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol, det vill säga länsrätten. Personen i fråga har om han begär det rätt till ett skriftligt beslut med besvärshänvisning. Även beslut enligt 15 a § lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga att i ett enskilt fall förvägra en elev att ta emot besök kan överklagas. Se även avsnitt 5.6, samt föregående rapport, CRC/C/65/Add.3 s 148-152.

Barnets rätt till juridiskt biträde

För en misstänkt som inte har fyllt 18 år skall en offentlig försvarare förordnas, om det inte är uppenbart att den misstänkte saknar behov av försvarare. När offentlig försvarare skall förordnas, skall undersökningsledaren göra anmälan om det hos rätten (24 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare, LUL). Rätten förordnar offentlig försvarare samma dag som anmälan har kommit in.

Eftersom det i Sverige är i princip obligatoriskt att förordna offentlig försvarare för ungdomar som är misstänkta för brott och även att förordna målsägandebiträde för barn som har utsatts för brott förs det ingen rättshjälpsstatistik i den här frågan.

Frihetsberövanden

Den som inte har fyllt 18 år får häktas endast om det finns synnerliga skäl för en sådan åtgärd (23 § LUL). Om åklagaren beslutar att anhålla någon skall han, om han inte sedan försätter den anhållne på fri fot, senast tre dagar efter anhållningsbeslutet hos rätten lämna in en häktningsframställning. När en sådan framställning har getts in till rätten, skall rätten utan dröjsmål hålla häktningsförhandling. En häktningsförhandling får aldrig hållas senare än fyra dygn efter det att den misstänkte greps eller anhållningsbeslutet verkställdes. Sedan häktningsförhandlingen avslutats, skall rätten omedelbart meddela beslut i häktningsfrågan.

Rätten till juridiskt biträde i samband med häktning och möjligheten att få lagligheten i ett frihetsberövande prövat finns beskrivet i CRC/C/65/Add.3 s. 151.

Barn i Migrationsverket förvar

Enligt Migrationsverkets statistik togs 136 barn i förvar under år 2001. Det är en minskning av antalet barn i förhållande till år 2000, då 238 barn togs i förvar. Den genomsnittliga vistelsetiden under år 2001 för barn som togs i förvar var cirka fyra dagar. För barn utan vårdnadshavare i landet var genomsnittstiden endast en dag. Den möjlighet som finns att utsträcka tiden från 72 timmar till ytterligare 72 timmar finns till exempel för de fall då barnet påträffas efter att ha hållit sig undan eller gömts undan, eller i de fall avresan fördröjs av någon annan anledning som den verkställande myndigheten inte har kunnat förutse eller hjälpa.

Barn får inte hållas i förvar i annat än verkets förvar. Möjligheten att placera dem i häkte, polisarrest eller kriminalvårdsanstalt finns inte. Barnet får inte skiljas från sin vårdnadshavare eller, om de är flera, en av dem genom att barnet eller vårdnadshavare tas i förvar.

9.1.5 Domar mot barn, särskilt förbudet mot dödsstraff och livstids fängelse (art. 37 a)

Som anges i kapitel 3 får enligt grundlagen dödsstraff inte förekomma i Sverige. Av brottsbalken följer att ingen får dömas till fängelse på livstid för brott som han eller hon har begått innan han eller hon har fyllt 21 år.

9.1.6 Fysisk och psykisk rehabilitering och social återanpassning (art. 39)

Av lagen (1998:603) om verkställighet av sluten ungdomsvård framgår att verkställigheten skall vara utformad så att den dömdes anpassning i samhället främjas och de skadliga följderna av frihetsberövandet motverkas. Se avsnitt 9.1.2 samt 9.2.2.

Barn i utsatta situationer, inklusive fysisk och psykisk rehabilitering och social återanpassning

9.1.7 Ekonomisk exploatering av barn, inklusive barnarbete (art. 32)

Såsom redovisats i de tidigare rapporterna finns bestämmelser om skydd för minderåriga i arbetslivet framför allt i arbetsmiljölagen (1977:1160) och i föreskrifter utfärdade av Arbetsmiljöverket med stöd av lagen. Även sjömanslagen (1973:282) och fartygssäkerhetslagen (1988:49) och föreskrifter utfärdade av Sjöfartsverket innehåller regler om särskilt skydd för minderåriga.

Den 13 juni 2001 ratificerade Sverige ILO:s konvention (nr 182) om förbud mot och omedelbara åtgärder för avskaffandet av de värsta formerna av barnarbete. För ratifikationen erfordrades inte någon lagändring. Konventionen nr 182 tar sin utgångspunkt i FN:s konvention om barnets rättigheter och kan uppfattas som en precisering av åtagandena i dess artikel 32.1 – på samma sätt som konventionen (nr 138) om minimiålder är en precisering av bestämmelserna i FN-konventionens artikel 32.2.

Den 1 januari 1996 trädde en ändring (1995:1239) av arbetsmiljölagen i kraft, innebärande att dess kapitel 5 Minderåriga skall tillämpas även på minderåriga som utför arbete i arbetsgivarens hushåll. Även lagen om arbetstid m.m. i husligt arbete (1970:943) ändrades, med innebörden att arbetsmiljö- och arbetstidsbestämmelserna i den lagen inte längre gäller för arbetstagare under 18 år. I stället finns arbetstidsbestämmelser som reglerar minderårigas arbetstid numera i Arbetarskyddsstyrelsens (nu Arbetsmiljöverket) kungörelse om minderåriga. Det tidigare anmälda undantaget från tillämpningen av ILO-konventionen (nr 138) om minimiålder beträffande hushållsarbete har därmed kunnat lyftas bort.

Översynen av Minderårigkungörelsen (AFS 1996:1) innebar även en anpassning till EG:s direktiv om skydd av unga i arbetslivet (94/33/EEG). Omarbetningen innebar bland annat att åldersgränsen 15 år har tillkommit samt att en tidigare 17-årsgräns har försvunnit. Båda åldersgränserna avser arbetstidens förläggning och omfattning. Anpassningen till direktivet har också inneburit en begränsning i Arbetsmiljöinspektionens möjligheter att ge dispens för

nattarbete för äldre minderåriga. Som en anpassning till direktiv och konventioner finns i minderårigföreskrifterna ett krav på hälsokontroll, om det behövs för att arbetsgivaren förlöpande skall kunna bedöma om arbetet innebär en risk för en viss minderårig.

Vid omarbetningar av arbetsmiljölagens kapitel 5 och Arbetarskyddsstyrelsens kungörelse om minderåriga har beaktats kommentarer från ILO:s och Europarådets granskningsorgan. Barnkonventionens intentioner finns integrerade i regleringen.

I Arbetsmiljöinspektionens och Fartygsinspektionens dagliga arbete utgör kontrollen av minderårigreglernas tillämpning en del av all inspektionsverksamhet. Kännedomen om att det finns särskilda regler beträffande minderåriga har haft bra genomslag, vilket avspeglas i förfrågningar om tillämpningen.

Arbetsmiljöverket respektive Sjöfartsverket utövar tillsyn över hur arbetsgivaren uppfyller lagarnas och föreskrifternas krav. För straffbestämmelser har redogjorts i tidigare rapport.

Svenskt utvecklingssamarbete skall motverka exploatering och utnyttjande av barn. Det gäller framför allt skadligt barnarbete och sexuell exploatering. Arbetet skall inriktas på förebyggande insatser, men också på rehabilitering och att ge utsatta barn ett alternativ. Samarbetet skall stödja forskning och utveckling av statistik i syfte att erhålla mer kunskap om förövare och de som utsätts. I övriga delar hänvisas till CRC/C/65/Add.3 s 155-157.

9.1.8 Drogmissbruk (art. 33)

Narkotika

Narkotikakommissionen som tillsattes år 1998 har påtalat stora brister i den svenska narkotikapolitiken. Inte minst gäller det den struktur som finns för att bekämpa narkotikaproblemet, främst inom det förebyggande arbetet och inom den vård och behandling som i dag erbjuds missbrukare.

Antalet ungdomar som har provat narkotika har ökat under senare år liksom tillgången på narkotika. Detta är emellertid inte något som är utmärkande för Sverige; utvecklingen har i stort sett varit densamma världen över. I Sverige har andelen 16-åringar som någon gång har provat narkotika ökat från 6 procent år 1995 till knappt 10 procent år 2001. Andelen män (18-åringar) som någon gång provat narkotika har mellan åren 1992 och 2001 ökat från 6 till 18 procent. Andelen 16-åringar som har haft lust och möjlighet att pröva narkotika men har avstått från att göra det har ökat från drygt 10 procent i slutet av 1980-talet till 25 procent år 2001.

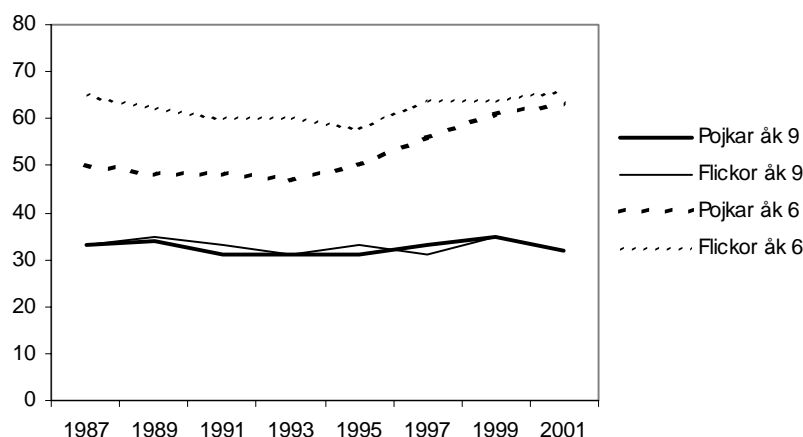
Som ett resultat av Narkotikakommissionens utredning formulerade regeringen en nationell handlingsplan som bland annat innehåller insatser för att minska narkotikamissbruket i Sverige. Riksdagen antog planen under våren 2002.

I handlingsplanen är ungdomar utpekade som en särskilt viktig grupp för samhällets insatser och det framhålls att narkotikaförebyggande insatser är en angelägenhet för samtliga samhälleliga myndigheter och organisationer, inklusive skolan, men också för ideella organisationer som verkar inom området. En särskild narkotikapolitisk samordnare har utsetts för att genomföra handlingsplanen. Statens folkhälsoinstitut har i sin nya instruktion fått ett samlat ansvar för samordning och analys av nationell narkotikarelaterad statistik.

Tobak

År 1997 ändrades tobakslagen och ett förbud infördes att sälja tobaksvaror till den som är under 18 år. Förbudet har dock inte efterlevts på ett tillfredsställande sätt och i propositionen *Vissa tobaksfrågor* (prop. 2001/02:64) som antogs av riksdagen den 15 maj 2002, föreslås att de som säljer tobaksvaror anmäler detta till kommunen, som då ges ökad information om vem som säljer tobak och kan följa upp efterlevnaden samt bistå med information och kunskap. I samma proposition föreslås att rökfria avdelningar införs i alla serveringmiljöer och ett mål anges att serveringsmiljöer skall vara rökfria från år 2004. Vidare fördelas 90 miljoner kronor på tre år till att stärka det tobakspreventiva arbetet avseende metodutveckling av det tobakspreventiva arbetet riktat till barn och ungdomar, stöd till rökavvänjning samt bidrag till frivilligorganisationerna som arbetar med tobaksprevention. De statliga satsningarna inom området tobaksprevention skall syfta till att unga människor inte börjar använda tobak samt att underlätta för människor att sluta röka. Regeringen har vidare tillsatt två utredningar, en som skall förbereda för rökfritt i serveringslokaler från år 2004 och en som skall utreda frågan om tobaksbolagens marknadsföring genom så kallade tobaksfester samt ytterligare begränsningar av tobaksreklam.

Diagram 6. Andelen elever i årskurs 6 resp. 9 som aldrig rökt. Procent

Källa: Skolelevers drogvanor, 2001. Centralförbundet för alkohol- och narkotika upplysning

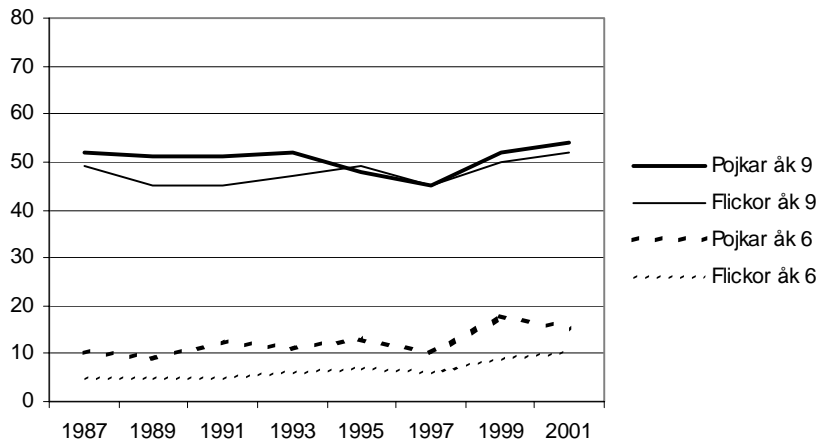
Alkohol

Riksdagen beslutade i februari 2001 om en nationell handlingsplan för att förebygga alkoholskador (prop. 2000/01:20). Syftet med handlingsplanen är att för de närmaste fem åren lägga fast grundvalarna för en alkoholpolitik som leder till minskad alkoholkonsumtion och begränsade alkoholskador. En kommitté (Alkoholkommittén 2001:02) har fått regeringens uppdrag att samordna insatserna på nationell nivå och att i samspel med kommuner och landsting stimulera insatser enligt handlingsplanen på regional och lokal nivå.

För ungas del är skolan den arena där det behöver ges utrymme för undervisning om alkohol liksom om tobak och andra droger. En kvalitetsgranskning utförd av Skolverket från hösten 1999 visade på en hel del brister i denna undervisning och framför allt brister i målformuleringar, uppföljning av arbetet, kompetensutveckling för personalen, elevmedverkan och samverkan med föräldrar och övriga närsamhället. Utrymme för diskussioner och erfarenhetsutbyte efterfrågas av eleverna och i dag är inriktningen från Skolverket gentemot

skolorna en förskjutning från risktänkande och hotbilder mot faktorer som stärker hälsan. Det finns skäl att peka på sambanden mellan tobak, alkohol och övriga droger. Nästan nio av tio rökare dricker alkohol.

Diagram 7. Andelen i elever årskurs 6 resp. 9 som druckit öl, vin eller sprit flera gånger den gångna vårterminen. Procent

Källa: Skolelevers drogvanor, 2001. Centralförbundet för alkohol- och narkotika upplysning

Arbetet med att utveckla drogfria nöjesmiljöer är eftersatt i många kommuner, eftersom sådan verksamhet sällan har varit kommersiellt lönsam. För att uppmuntra till fler positiva kommunala initiativ har Svenska Kommunförbundet fått sammanlagt 5,4 miljoner kronor för att i samarbete med Fritidsforum utveckla förebyggande alkoholarbete inom fritidsgårdsverksamheten.

9.1.9 Sexuell exploatering och sexuellt utnyttjande (art. 34)

Sverige har alltsedan Stockholmskongressen år 1996 mot kommersiell sexuell exploatering av barn arbetat aktivt med frågor som rör sexuell exploatering av barn. Sverige tog som ett av de första länderna fram en nationell handlingsplan i enlighet med deklarationen och handlingsplanen i Stockholm år 1998. Frivilligorganisationerna och Barnombudsmannen var kritiska mot planen som inte ansågs vara tillräckligt konkret och uppföljningsbar.

Regeringen har sedan år 1999 årligen avsatt medel (500 000 kronor) direkt för arbete mot kommersiell sexuell exploatering av barn. Dessa medel är dock inte de enda som använts i arbetet mot sexuell exploatering av barn i Sverige.

I samband med förberedelsearbetet inför den andra världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering i Yokohama i december 2001 uppdaterade regeringen den svenska handlingsplanen. Målet var att göra den lättare att följa upp och att komplettera den. Det visade sig i det arbetet att regeringen vidtagit åtgärder som inte fanns med i den ursprungliga handlingsplanen. Av handlingsplanen framgår att regeringen har för avsikt att följa upp den i samband med den periodiska rapporteringen till FN:s barnrättskommitté.

Regeringen beslutade den 28 februari 2002 att tillsätta en arbetsgrupp som under två år har till uppgift att inventera kunskaper om sexuell exploatering av barn i Sverige, identifiera olika aktörer för att bygga nätverk för utbyte av erfarenhet och kunskap och för samverkan dem emellan. Gruppen skall också se över behovet av insatser för attitydpåverkan i frågor som rör sexuell exploatering av barn, följa upp den svenska handlingsplanen och vid behov överväga om det finns behov av ytterligare åtgärder från regeringens sida. Arbetsgruppen har särskilda medel till sitt förfogande för utåtriktat arbete.

Socialstyrelsen tog i slutet av 1990-talet fram ett antal expertrapporter som behandlar sexuella övergrepp mot barn ur ett flertal perspektiv. I en rapport presenteras en kunskapsöversikt (*Sexuella övergrepp mot barn*, SoS-rapport 2000:1). Hela materialet avses tjäna som ett kunskapsunderlag för socialtjänsten i dess arbete med att skydda barn som utsatts för sexuella övergrepp av olika slag.

Behovet av kunskaper om unga förövare har blivit tydligare under senare år. Mycket arbete har lagts ner på att utveckla metoder för att upptäcka dem och för att behandla dem så att de inte återfaller i brott. I rapporten *Unga förövare och unga offer – en kartläggning av sexuella övergrepp* (Artikelnr: 2002-123-42) presenterar Socialstyrelsen en kartläggning av ungdomar under 18 år som misstänks ha begått sexuella övergrepp. Studien omfattar också bakgrundsdata och uppgifter om hur socialtjänsten handlagt dessa ärenden. Ytterligare en rapport över en kvalitativ studie som rör socialsekreterarnas arbetsinsatser skall tas fram av Socialstyrelsen. Problem och möjligheter skall beskrivas och analysen skall så långt det är möjligt utmynna i rekommendationer om handläggning av den här typen av ärenden inom socialtjänsten.

Statens institutionsstyrelse har drivit ett tvåårigt utvecklingsprojekt – Målgrupp unga sexualförövare – i syfte att utveckla behandlingen inom den statliga institutionsvården av unga sexuella förövare. En rapport *Unga förövare av sexuella övergrepp* (SiS Rapport nr 2/02) har publicerats som beskriver projektets utveckling, behandlingsmodellen och en sammanfattning av internationell forskning på området. Projektet kommer att följas upp så att det går att följa om ungdomarna återfaller som förövare när behandlingen är genomförd.

Regeringen har uppdragit åt Socialstyrelsen att utreda förutsättningarna för att inrätta kunskapscentra för socialtjänsten för arbetet med barn som utsatts för misshandel och sexuella övergrepp. Socialstyrelsen har också ett regeringsuppdrag om nationellt stöd till kunskapsutvecklingen inom socialtjänsten.

Inom ramen för samarbetet i Östersjöstaternas råd har Sverige som ett led i uppföljningsarbetet efter Världskongressen mot kommersiell sexuell exploatering av barn i Stockholm år 1996 tagit initiativet till ett regionalt samarbete i frågor som rör kommersiell sexuell exploatering av barn. En särskild arbetsgrupp inom Socialdepartementet har lett detta arbete, som avslutats vid halvårsskiftet 2002 genom att en rådgivare har anställts inom rådets sekretariat för att under en treårsperiod arbeta med barnfrågor. Samarbetet inleddes med en konferens i Tallinn år 1998 och syftar till att bilda ett nätverk i kompetenshöjande syfte mellan beslutsfattare och hög administrativ personal, samt att sprida specialistkunskap om sexuellt utnyttjade barn i regionen. IT-teknik spelar en avgörande roll i samarbetet. Navet i samarbetet är hemsidan *The Child Centre for Children at Risk in the Baltic Sea Region* (<http://childcentre.baltinfo.org>) Hemsidan erbjuder möjligheter till interaktivt samarbete mellan barnspecialister i regionen.

Straffrätt

De flesta straffbestämmelser om sexualbrott tar sikte på gärningar begångna mot såväl vuxna som barn. Det finns dock även särskilda straffbestämmelser som avser att skydda barn mot

sexuella övergrepp. Straffbestämmelserna syftar till att skydda barn mot såväl de allra grövsta sexualbrotten, exempelvis grov våldtäkt, som handlingar som betecknas som sexuellt ofredande, såsom att blotta sig för ett barn.

Straffbestämmelserna skyddar även barn mot att dras in i prostitution samt utnyttjas för sexuell posering och i barnpornografiska sammanhang. Sedan den 1 januari 1999 är det även straffbart att köpa sexuella tjänster av vuxna personer. Lagstiftningen är en markering av Sveriges syn på prostitution som ett icke önskvärt socialt fenomen. Eftersom en förhoppning är att nyrekryteringen av könsköpare skall minska, kan lagen på sikt även få återverkningar när det gäller barn.

Straffbestämmelserna om sexualbrott har ändrats under 1990-talet för att förstärka skyddet för barn mot att utsättas för sexuella övergrepp och för att ytterligare markera allvaret i sexuella övergrepp mot barn i den straffrättsliga lagstiftningen. Bland annat har offrets låga ålder förts in som en omständighet som kan göra att en våldtäkt eller ett sexuellt utnyttjande av underårig betraktas som ett grovt brott.

1998 års parlamentariska Sexualbrottskommitté fick regeringens uppdrag att göra en genomgripande översyn av bestämmelserna om sexualbrott i 6 kap. brottsbalken. Översynen skulle, när det gäller sexualbrott mot barn, utgå från barnkonventionens krav. Kommittén lämnade sitt slutbetänkande *Sexualbrotten Ett ökat skydd för den sexuella integriteten och angränsande frågor* (SOU 2001:14) i mars 2001. Kommittén har föreslagit en ny reglering av sexualbrotten. Vidare har kommittén bland annat föreslagit att det införs särskilda bestämmelser om straffansvar för handel med människor respektive med barn för sexuella ändamål liksom att kravet på dubbel straffbarhet för brott begångna utomlands inte skall gälla för vare sig allvarliga sexualbrott mot barn eller de nya straffbestämmelserna om handel med människor respektive barn. Med andra ord skall enligt förslaget en person kunna dömas i Sverige för ett brott som har begåtts utomlands, även om gärningen inte är straffbar i det landet. Kommittén har också föreslagit en skärpning av förbudet mot köp av sexuella tjänster av underåriga samt att skyddet för ungdomar mot att användas för sexuella posering skall stärkas. Kommittén har även föreslagit att preskriptionstiden för vissa sexualbrott mot barn skall börja löpa först när barnet har fyllt 18 år. Betänkandet har remitterats. En proposition med förslag till ny straffbestämmelse om människohandel för sexuella ändamål lämnades till riksdagen i mars 2002 och den 1 juli 2002 trädde den nya lagen i kraft (se avsnitt 9.3.4). Betänkandet i övriga delar bereds nu inom Justitiedepartementet. Regeringens avsikt är en proposition till riksdagen under år 2003.

Inom Regeringskansliet pågår för närvarande ett arbete med en departementspromemoria som skall behandla dels Sveriges ratifikation av såväl det tilläggsprotokoll till FN:s konvention mot gränsöverskridande organiserad brottslighet som behandlar förebyggande, bekämpande och bestraffande av handel med människor, särskilt kvinnor och barn som det fakultativa tilläggsprotokoll till FN:s barnkonvention som behandlar handel med barn, barnprostitution och barnpornografi, dels genomförandet av det inom EU upprättade utkastet till ett rambeslut om åtgärder för att bekämpa människohandel, och dels de lagändringar som instrumenten föranleder. Promemorian beräknas kunna remitteras under hösten 2002. En proposition till riksdagen beräknas kunna lämnas våren 2003.

Den 1 januari 1999 genomgick straffbestämmelsen om barnpornografibrott en omfattande förändring som innebar en utvidgning av det straffbelagda området genom att ett stort antal befattningar med barnpornografi, bland annat innehav, kriminaliserades. Vidare skärptes straffskalan för normalbrottet på så sätt att böter togs bort samt att det infördes en särskild straffskala för grova brott. Även oaktsamma handlingar straffbelades så att den som i yrkesmässig verksamhet eller i annat vinstsyfte sprider barnpornografi skall kunna dömas för

brott även när gärningen begås av oaktsamhet. Försök till uppsåtliga barnpornografibrott samt försök och förberedelse till grovt barnpornografibrott straffbelades. Sedan den 1 januari 1999 är också införsel och utförsel av skildringar av barn i pornografisk bild straffbart i enlighet med lagen om förbud mot införsel och utförsel av barnpornografi.

Som nämnts (avsnitt 4.1) trädde en ny lag om ansvar för elektroniska anslagstavlor i kraft år 1998. Lagen gäller exempelvis inte tjänster som skyddas av tryckfrihetsförordningen eller yttrandefrihetsgrundlagen och inte heller elektronisk post. Den som tillhandahåller en elektronisk anslagstavla är skyldig att ta bort meddelanden från anslagstavlan om det är uppenbart att meddelandet är sådant att det utgör till exempel barnpornografibrott.

Den 1 juli 1998 infördes det nya brottet grov fridskränkning i brottsbalken, se avsnitt 6.10.

Insatser mot sexuellt utnyttjande av barn

Rikskriminalpolisen är ansvarig för brottmålsärenden som rör sexuellt utnyttjande av barn, inklusive barnpornografi. Det är Enheten för särskilda objekt, som i sin tur är organiserad under Huvudenheten för kriminalunderrättelsetjänst, som utreder sådana ärenden. Denna enhet informerar Interpol i de fall en utredning uppdagar brottslighet med internationella förgreningar.

Rikskriminalpolisen har utarbetat en aktionsplan för internationellt polisarbete när det gäller sexualbrott mot barn och barnpornografi. Inom ramen för aktionsplanen skall Rikskriminalpolisen

- dokumentera sexuella övergrepp mot barn och distribution av barnpornografi,
- samverka med andra myndigheter,
- etablera och vidareutveckla metoder att korsvis samköra barnpornografiskt material från olika källor,
- assistera vid spaningar och bidra med utredningsresurser,
- motverka sexuella övergrepp mot barn med hjälp av sambandsmän,
- vara behjälplig vid övningar.

Enheten för särskilda objekt samlar in och systematiserar barnpornografiskt material i ett digitalt referensbibliotek. Biblioteket, som hittills är det enda i världen i sitt slag, innehåller för närvarande 360 000 bilder.

Det digitala referensbiblioteket har visat sig vara ett effektivt verktyg i kampen mot barnpornografibrott. Eftersom det i dag är världens enda bibliotek i sitt slag bistår enheten andra länder i utredningar och efterforskningar på detta område. En av enhetens medarbetare arbetar för närvarande i Lyon, Frankrike, för att bygga upp en liknande databas för Interpols räkning. Även Europol har inlett ett arbete för att skapa liknande databas inom EU.

Enheten för särskilda objekt arbetar också brottsförebyggande genom att bl.a. undervisa i skolor och på företag. Det senare p.g.a. att förövarna ofta använder Internet på arbetet istället för att utnyttja privata alternativ. Anledningen till detta är den oftast snabbare uppkopplingen mot Internet.

Ett nationellt nätverk har inrättats bestående av två kontaktpersoner från varje länspolismyndighet. Detta nätverk träffas på en konferens som anordnas en gång per år för få ytterligare utbildning och information och för att utbyta erfarenheter kring sexuella övergrepp mot barn.

År 1997 utsågs Rikspolisstyrelsen till nationell rapportör för Sverige i enlighet med en EU-deklaration som undertecknades gemensamt av EU:s justitie- och jämställdhetsministrar. Rikspolisstyrelsen kommer bl.a. att samla in information om omfattningen av handel med

kvinnor och barn, inom Sverige såväl som mellan Sverige och andra länder. Rapporter skall lämnas till regeringen regelbundet; hittills har tre stycken överlämnats.

Rikspolisstyrelsen har också arrangerat utbildning för personer som ansvarar för frågor som rör barnpornografibrott i de baltiska länderna.

EU:s expertseminarium ”*Fighting Child Pornography on the Internet – Forensic aspects*”, arrangerades i Stockholm i mars 2001 av Rikskriminalpolisen. Detta var en uppföljning av konferensen i Wien 1999, ”*Combating Child Pornography on the Internet*”. Konferensens huvudsakliga tema var, förutom en presentation av ny juridisk metodutveckling, att diskutera bästa metoder inom utredning och underrättelseverksamhet och att förstärka det fortsatta samarbetet mellan de rättsvårdande myndigheterna.

Ett särskilt telefonnummer har inrättats av Rädda Barnen där information kring sexuellt utnyttjade barn kan lämnas. Uppgifterna vidarebefordras till Rikskriminalpolisens enhet för särskilda objekt.

Sverige har deltagit aktivt under utarbetandet av ett utkast till rambeslut med åtgärder för att bekämpa sexuell exploatering av barn och barnpornografi om vilket en så kallad politisk överenskommelse träffades vid ministerrådet för rättsliga och inrikes frågor den 14-15 oktober 2002. En förbättrad EU-gemensam straffrättslig lagstiftning skall bidra till att underlätta bland annat polisens och åklagares samarbete över gränserna i kampen mot denna brottslighet.

Inom Europarådet har Sverige deltagit aktivt i arbetet med framtagande av en konvention om IT-relaterad brottslighet, som bland annat berör barnpornografi på Internet. Sverige undertecknade konventionen den 23 november 2001. Ett arbete med målsättning att ratificera konventionen har påbörjats.

Ett bra exempel på internationell samverkan är arbetet som bedrivs av riksåklagarna i Östersjöområdet inom ramen för aktionsgruppen mot organiserad brottslighet i Östersjöområdet. Dessa har etablerat en särskild arbetsgrupp mot människohandel och sexuellt utnyttjande av barn och kvinnor, vilket visar på det faktum både stater och nationella myndigheter ser med oro på problemet och är beredda att samarbeta kring dessa frågor. Se även redogörelsen i CRC/C/65/Add.3 sidorna 159-162.

9.1.10 Handel och bortförande (art. 35)

Handel med barn

Den 1 juli 2002 infördes ett nytt brott i brottsbalken benämnt människohandel för sexuella ändamål. Brottet tar sikte på sådan gränsöverskridande handel med människor som syftar till att dessa skall utsättas för vissa sexualbrott, utnyttjas för tillfälliga sexuella förbindelser eller på annat sätt utnyttjas för sexuella ändamål. Straffet är fängelse i lägst två år och högst tio år eller, om brottet är mindre grovt, fängelse i högst fyra år. Även försök, förberedelse och stämpling till människohandel för sexuella ändamål liksom underlåtenhet att avslöja sådant brott har kriminaliserats. Den nya straffbestämmelsen utgör ett första steg i riktning mot att åstadkomma en utökad kriminalisering av alla former av människohandel.

När det gäller andra former av handel med barn än för sexuella ändamål, exempelvis för arbetskraftsexploatering eller organhandel, kan diverse olika straffstadganden i brottsbalken såsom människorov, olaga frihetsberövande, försättande i nödläge och olaga tvång aktualiseras.

EU har en oerhört viktig roll att spela i kampen mot människohandel. EU har ett ansvar för att delta i och driva på arbetet i ett större internationellt perspektiv och för att stimulera och uppmuntra till samverkan mellan medlemsstaterna. Det svenska ordförandeskapet ägnade sin fulla kraft åt att föra EU:s arbete mot människohandel framåt. Ett exempel är arbetet med ett rambeslut med åtgärder för att bekämpa människohandel. En förbättrad EU-gemensam straffrättslig lagstiftning skall bidra till att underlätta bland annat polisens och åklagares samarbete över gränserna i kampen mot denna brottslighet.

Polismyndigheten i Stockholms län arbetar för närvarande med att sätta samman en "trafficking-grupp" bestående av åtta poliser uppdelade i två lag. Se även avsnitt 9.3.3.

Kampanj mot prostitution och handel med kvinnor och barn

I juni 2001 under Women and Democracy-konferensen i Vilnius, Litauen, beslutade, på svenskt initiativ, de nordiska och baltiska ministrarna ansvariga för jämställdhetsfrågor att under år 2002 genomföra en gemensam informationskampanj mot kvinnohandel samtidigt i de åtta länderna. I augusti 2001 anslöt sig de nordiska och baltiska justitieministrarna till kampanjen. Den nordisk-baltiska kampanjen genomförs med finansiering från Nordiska Ministerrådet, samt med stöd från Sverige i form av projektkoordinatorns lön.

Parallellt med den gemensamma kampanjen genomför de deltagande länderna nationella kampanjer anpassade till respektive lands situation och behov. Den svenska delen av den nordisk-baltiska kampanjen mot handel med kvinnor har som övergripande målsättning att öka den allmänna medvetenheten i Sverige om prostitution och global handel med kvinnor och barn genom upplysning och information. Insatsen förväntas bidra till att prostitution inom, och handel med kvinnor och barn till och från Sverige motverkas och bekämpas med gemensamma åtgärder.

Kampanjen har också som målsättning att ge myndigheter och frivilligorganisationer bättre kunskaper om prostitution och handel med kvinnor och barn så att deras insatser kan stärkas och förbättras.

Kampanjen fokuserar, genom information och utbildning, på de män som utnyttjar prostituerade kvinnor och barn i Sverige och på de män som åker till Sveriges grannländer och andra länder i Europa, Sydamerika, Asien och Afrika för att köpa och utnyttja prostituerade kvinnor och barn, mestadels flickor.

Kampanjen belyser och strävar på lång sikt efter att förbättra de förhållanden och livsvillkor som de kvinnor och barn som är offer för prostitution och handel med kvinnor och barn lever under.

Det är viktigt att informationskampanjen inte betraktas som en isolerad och begränsad insats. Den bör i stället ses som ett led i ett organiserat och långsiktigt arbete mot prostitution och handel med kvinnor och barn i Sverige. Kampanjen kommer därför att avslutas med en utvärdering och med specifika rekommendationer för det fortsatta arbetet mot prostitution och kvinnohandel i Sverige. Denna utvärdering är en del av den rapport som kommer att utarbetas av den nordisk-baltiska arbetsgruppen och presenteras för Nordiska Ministerrådet under år 2003.

Arbetet mot människohandel inom utrikespolitiken

Sverige arbetar inom utrikespolitiken för att bekämpa människohandel, särskilt med kvinnor och barn, globalt i FN, regionalt i EU och inom utvecklingssamarbetet. I det regionala samarbetet mellan Asien och Europa (ASEM) har Sverige initierat ett projekt mot människohandel som resulterat i att en handlingsplan för att bekämpa människohandel antogs av ASEM:s utrikesministrar i maj 2001. Detta projekt har föranlett studier och seminarier kring

olika aspekter av frågan, och fungerat som en katalysator för en policymässig utveckling inom Sveriges utrikespolitik. Inom ramen för dialogen mellan Afrika och EU har Sverige på motsvarande vis initierat ett projekt för att lyfta upp människohandel på den politiska agendan.

Sverige stödjer också en rad insatser för att bekämpa människohandel i Central- och Östeuropa inklusive västra Balkan, i Syd- och Sydostasien samt i Västafrika. Stödet har främst gått genom internationella organisationer som IOM, UNICEF och ESCAP, men även till enskilda organisationer som till exempel Kvinna till Kvinna, Kvinnoforum och Rädda Barnen. I juni 2002 beslutade regeringen att ytterligare förstärka de svenska insatserna mot människohandel i främst nordvästra Ryssland, de baltiska länderna, Vitryssland och Ukraina. För att integrera frågan i svensk utrikespolitik utarbetar Utrikesdepartementet en strategi för hur människohandel skall bekämpas genom Sveriges utvecklingssamarbete. Strategin kommer att färdigställas under andra halvåret 2002.

Barn tillhörande en minoritet eller ursprungsbefolkning

Nationella minoriteter i Sverige

Grunden för minoritetspolitiken finns i regeringens proposition 1998/99:143 *Nationella minoriteter i Sverige*. Förslagen i propositionen antogs av riksdagen i december 1999. Regeringen har därefter ratificerat Europarådets ramkonvention om skydd för nationella minoriteter och den europeiska stadgan om landsdels- eller minoritetsspråk.

Regeringens och riksdagens minoritetspolitiska beslut innebär att fem grupper erkänns som nationella minoriteter i Sverige. Det gäller samer, som också är en urbefolkning, sverigefinnar, tornedalingar, romer och judar. De språk som erkänns som minoritetsspråk i Sverige är samiska (alla former av samiska), finska, meänkieli (tornedalsfinska), romani chib (alla former av romani chib) och jiddisch.

Romska barn

Romska barn är en utsatt grupp i Sverige. De senaste årens flyktingtillströmning till Sverige har inkluderat förhållandevis många romer.

Någon officiell diskriminering förekommer inte, men ute i samhället diskrimineras romer fortfarande i betydande utsträckning. Detta drabbar också romska barn. Samhällets insatser har i hög grad varit inriktade på att ge de romska barnen en ordentlig utbildning och att se till att de avslutar grundskolan. Resultatet har varit växlande och mycket återstår ännu att göra. Mot den bakgrunden har Ombudsmannen mot etnisk diskriminering fått ett särskilt uppdrag att förebygga och motverka diskriminering av romer. Uppdraget skall redovisas våren 2004.

Det positiva i utvecklingen har varit att de romska barnens situation har uppmärksamats både av samhället och av de romska befolkningsgrupperna. Inom Regeringskansliet har funnits en arbetsgrupp med företrädare för olika departement och för de romska befolkningsgrupperna. Inriktningen på arbetet i gruppen har tydligt varit att romerna själva måste vara huvudaktörer i arbetet för att förbättra sin situation.

På arbetsgruppens initiativ ordnades våren 2002 en konferens om de romska barnens situation där romska barn och ungdomar själva berättade om sina liv. Konferensen väckte mycket uppmärksamhet och avsikten är att den skall följas upp på regional och lokal nivå.

I oktober 2002 beslutade regeringen att inrätta ett särskilt råd för romska frågor inom Regeringskansliet. Rådet kommer att ha representanter för samtliga större romska grupper i Sverige med så jämn fördelning mellan kvinnor och män som möjligt. Också unga romer kommer att finnas med i rådet. Regeringskansliet kommer att vara representerat liksom Integrationverket, Ombudsmannen mot etniska diskriminering och Svenska Kommunförbundet.

Samer

Mot bakgrund av bristen på kunskap och information hos svenska folket om samerna har regeringen anslagit 12 miljoner kr under åren 2001–2002 och budgeterat 8 miljoner kr under åren 2003–2004 för att informera om samer och samisk kultur. Satsningen handlar om att synliggöra Sveriges ursprungsfolk. Intentionen är att satsningen skall vara en bred och långsiktig insats för att öka kunskapen om och förståelsen för samer och samisk kultur. Det är också viktigt att få ett ökat och långsiktigt förtroende mellan samer och icke samer och kunna förebygga och motverka diskriminering.

Satsningen handlar om att synliggöra samerna. Det finns ett särskilt fokus på skolor och ungdomar. Regeringen anser att det är viktigt att inom ramen för informations-satsningen inrätta ett nationellt informationscentrum för samefrågor.

Bilden av samer präglas fortfarande av schabloner, exotism och fördomar. På uppdrag av Diskrimineringsombudsmannen genomfördes 1998 en undersökning om etnisk diskriminering bland ett urval av samer i Sametingets röstlängd. Undersökningen visade bland annat att 75 procent av de som svarade anser att Sverige är ett samefientligt samhälle. Knappt hälften anser att fientligheten har ökat under senare tid. Var tredje same säger sig ha blivit utsatt för nedsättande tillmälen och var femte har blivit trakasserad på sin arbetsplats. Hur de samiska barnen upplever sin situation saknas det i dag kunskap om.

Tabeller

1. Antal barn, fördelning på ålder och kön. 1995-2001
2. Antal barn, fördelning på kön och region, 2001
3. Antal barn efter svensk respektive utländsk bakgrund, 31 dec 2000

4. Barn som andel av totalbefolkningen, 2001
5. Barns och ungdomars klasstillhörighet, 2000.
6. Antal barn dödade i skador efter orsak, 2000
7. Olycksdödlighet bland barn, 1970-2000
8. Plötslig spädbarnsdöd, 1987-2000

9. Antal separationer per 100 barn, 2000
10. Antal barn vars föräldrar separerat 2000 fördelade efter gemensam respektive enskild vårdnad, 2001

11. Familjetyp bland familjer med hemmaboende barn, 31 dec 2000
12. Hemmaboende barn efter ålder och antal hemmaboende syskon, 31 dec 2000

13. Antal barn med påbörjad vård enligt SoL, 2001. Helydignsinsatser utanför hemmet

14. Utländska adoptivbarn efter ålder och födelseland, 31 december 2000
15. Antal samt andel utländska adoptivbarn efter familjetyp och ålder, 31 dec 2000

16. Antal barn som beviljats hemtjänst i ordinärt respektive särskilt boende

17. Antal barn och ungdomar med insats enligt LSS
18. Antal barn med personlig assistans enligt LASS
19. Genomsnittligt antal timmar/vecka bland barn med personlig assistans enligt LASS

20. Dödlighet bland barn, 1990-2001
21. Spädbarnsdödlighet, 1975-2001

22. Antal barn inskrivna i barnomsorg, 1999 och 2001

23. Barn i barnomsorg efter föräldrarnas socioekonomiska tillhörighet, 1999/2000

- 24a. Elever berättigade till undervisning i annat modersmål än svenska/Sv2, 1997-2001
 24b. Elever deltagande i undervisning i annat modersmål än svenska/Sv2, 1997-2001
 25. Antal elever som avslutat grundskolan åk 9, andel som ej uppnått målen,
 andelen behöriga till gymnasieskolan samt andelen som påbörjat gymnasieskolan.
26. Andel barn som musicerat, sjungit i kör, läst bok eller besökt bibliotek
27. Anmälda brott, 2001
28. Anmäld grov misshandel mot barn, 2001

Tabell 1

Antalet barn 0-17 år, 1995-2001

Samtliga

Ålder	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
0	103 072	94 983	90 180	89 234	88 367	90 714	91 653
1	112 307	103 371	95 292	90 715	89 890	89 230	91 628
2	117 520	112 324	103 346	95 520	91 008	90 304	89 779
3	123 572	117 397	112 328	103 455	95 773	91 457	90 776
4	125 848	123 415	117 386	112 432	103 678	96 145	91 931
5	126 900	125 824	123 424	117 503	112 627	104 083	96 588
6	119 925	126 899	125 895	123 580	117 695	112 922	104 514
7	116 689	119 987	127 066	126 092	123 777	118 053	113 331
8	109 876	116 766	120 151	127 282	126 366	124 106	118 462
9	107 794	109 937	116 968	120 412	127 545	126 748	124 505
10	104 595	107 908	110 168	117 210	120 657	127 902	127 140
11	100 320	104 740	108 129	110 457	117 454	121 073	128 415
12	98 211	100 455	104 952	108 429	110 691	117 914	121 507
13	99 044	98 287	100 670	105 201	108 696	111 108	118 454
14	99 689	99 132	98 497	100 940	105 477	109 039	111 592
15	102 592	99 797	99 418	98 800	101 220	105 858	109 482
16	101 188	102 720	100 006	99 707	99 075	101 663	106 357
17	97 996	101 337	102 950	100 330	100 090	99 460	102 152
Summa	1 967 138	1 965 279	1 956 826	1 947 299	1 940 086	1 937 779	1 938 266

Pojkar

Ålder	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
0	53 020	48 505	46 320	46 011	45 309	46 764	47 214
1	57 319	53 175	48 628	46 514	46 291	45 641	47 187
2	60 036	57 348	53 142	48 735	46 652	46 503	45 911
3	63 492	59 983	57 334	53 185	48 893	46 902	46 749
4	64 813	63 405	59 976	57 403	53 295	49 080	47 174
5	65 071	64 814	63 391	60 020	57 477	53 464	49 297
6	61 600	65 063	64 866	63 472	60 109	57 625	53 704
7	60 069	61 649	65 166	64 955	63 588	60 277	57 797
8	56 047	60 112	61 729	65 268	65 113	63 755	60 499
9	55 332	56 090	60 211	61 853	65 406	65 302	63 980
10	53 850	55 415	56 233	60 372	61 972	65 588	65 488
11	51 619	53 934	55 559	56 365	60 506	62 175	65 854
12	50 536	51 697	54 074	55 737	56 490	60 765	62 407
13	50 913	50 586	51 812	54 188	55 876	56 697	61 039
14	50 971	50 977	50 708	51 960	54 329	56 080	56 953
15	52 591	51 015	51 156	50 854	52 138	54 532	56 322
16	51 802	52 644	51 121	51 302	50 992	52 392	54 784
17	50 164	51 878	52 762	51 310	51 514	51 201	52 659
Summa	1 009 245	1 008 290	1 004 188	999 504	995 950	994 743	995 018

Flickor

Ålder	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
0	50 052	46 478	43 860	43 223	43 058	43 950	44 439
1	54 988	50 196	46 664	44 201	43 599	43 589	44 441
2	57 484	54 976	50 204	46 785	44 356	43 801	43 868
3	60 080	57 414	54 994	50 270	46 880	44 555	44 027
4	61 035	60 010	57 410	55 029	50 383	47 065	44 757
5	61 829	61 010	60 033	57 483	55 150	50 619	47 291
6	58 325	61 836	61 029	60 108	57 586	55 297	50 810
7	56 620	58 338	61 900	61 137	60 189	57 776	55 534
8	53 829	56 654	58 422	62 014	61 253	60 351	57 963
9	52 462	53 847	56 757	58 559	62 139	61 446	60 525
10	50 745	52 493	53 935	56 838	58 685	62 314	61 652
11	48 701	50 806	52 570	54 092	56 948	58 898	62 561
12	47 675	48 758	50 878	52 692	54 201	57 149	59 100
13	48 131	47 701	48 858	51 013	52 820	54 411	57 415
14	48 718	48 155	47 789	48 980	51 148	52 959	54 639
15	50 001	48 782	48 262	47 946	49 082	51 326	53 160
16	49 386	50 076	48 885	48 405	48 083	49 271	51 573
17	47 832	49 459	50 188	49 020	48 576	48 259	49 493
Summa	957 893	956 989	952 638	947 795	944 136	943 036	943 248

Källa: SCB

Tabell 2

Antal barn 0-17 år fördelade på region och kön, 2001

	Flickor	Pojkar	Samtliga
Stockholm	194 507	204 237	398 744
Östra Mellansverige	160 182	169 063	329 245
Småland med öarna	86 292	90 755	177 047
Sydsverige	134 335	141 202	275 537
Västsverige	191 371	202 938	394 309
Norra Mellansverige	85 393	90 380	175 773
Mellersta Norrland	37 606	39 836	77 442
Övre Norrland	53 562	56 607	110 169
Summa	943 248	995 018	1 938 266

Källa: SCB

Indelningen i regioner följer EU:s standard NUTS2. Stockholm = Stockholms län.
Östra Mellansverige = Uppsala län, Södermanlands län, Östergötlands län, Örebro län,
Västmanlands län. Småland med öarna = Jönköpings län, Kronobergs län, Kalmar län,
Gotlands län. Sydsverige = Blekinge län, Skåne län. Västsverige = Hallands län,
Västra Götalands län. Norra Mellansverige = Värmlands län, Dalarnas län, Gävleborgs län.
Mellersta Norrland = Västernorrlands län, Jämtlands län. Övre Norrland = Västerbottens län,
Norrbottnens län

Tabell 3

Antal barn efter ålder, egen och biologiska föräldrars svenska resp utländska bakgrund, 31 december 2000

	Barn födda i Sverige			
	Båda föräldrarna födda		En förälder född utomlands	Uppgift saknas
	i Sverige	utomlands		
0 år	67 663	10 746	10 025	1 775
1-5 år	351 154	54 422	49 930	3 555
6-12 år	649 723	65 502	85 144	4 797
13-17 år	397 117	28 034	48 371	2 493
0-17 år	1 465 657	158 704	193 470	12 620

Barn födda utomlands						
	Båda föräldrarna födda		En förälder	Utländska	Uppgift	Samtliga
	i Sverige	utomlands	född	adoptiv-	saknas	barn
			utomlands	barn		
0 år	36	129	86	117	137	90 714
1-5 år	674	4 732	1 599	3 610	1 519	471 195
6-12 år	705	26 862	2 313	6 947	6 695	848 688
13-17 år	401	31 766	1 459	7 681	9 793	527 115
0-17 år	1 816	63 489	5 457	18 355	18 144	1 937 712

Källa: SCB

Tabell 4

Antal barn som andel av befolkningen, 2001

	Antal			Procent		
	Män	Kvinnor	Summa	Män	Kvinnor	Summa
0-17 år	995 018	943 248	1 938 266	23	21	22
18-65 år	1 963 362	2 144 132	4 107 494	45	48	46
66- år	1 450 065	1 413 303	2 863 368	33	31	32
Samtliga	4 408 445	4 500 683	8 909 128	100	100	100

Källa: SCB

Tabell 5

Barns och ungdomars klasstillhörighet efter ålder, 2000.

Procent

	0-9 år	10-18 år	Samtliga
Högre tjänstemän m.fl.	21	22	22
Tjänstemän på mellannivå	24	23	24
Lägre tjänstemän	9	7	8
Okvalificerade service-tjm	2	3	2
Egna företagare	12	13	12
Jordbrukare	1	1	1
Kvalificerade arbetare	17	17	17
Okvalificerade arbetare	14	14	14
Samtliga	100	100	100

Källa: Levnadsnivåundersökningarna, SOU 2001:55

Tabell 6

Antal barn dödade i skador, 2000

	0-6 år		7-12 år		13-17 år		0-17 år		Alla
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	
Landtransport (1)	2	0	7	3	22	7	31	10	41
Drunkning	3	1	3	0	0	0	6	1	7
Kvävning	2	1	0	0	1	0	3	1	4
Eld och rök	1	0	1	1	2	0	4	1	5
Hett ämne	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Förgiftning	0	0	0	0	2	1	2	1	3
Annan	2	0	1	2	0	1	3	3	6
Summa	10	2	12	6	27	9	49	17	66
Suicid	0	0	0	0	6	10	6	10	16
Mord, drap	0	1	2	1	4	1	6	3	9
Oklart uppsåt	2	0	0	0	1	1	3	1	4
Summa	2	1	2	1	11	12	15	14	29
Samtliga	12	3	14	7	38	21	64	31	95
Per 100 000	3,5	0,9	3,7	2,0	14,2	8,3	6,4	3,3	4,9

Källa: Socialstyrelsen

5 I kategorin ingår olycksfall i vägtrafiken, som är den dominerande orsaken, och i terrängen.

Tabell 7

Olycksdödlighet bland barn 0-17 år, 1970-2000. Antal per 100 000

Antal barn per 100 000	Pojkar 0-17 år	Flickor 0-17 år
1970	24,8	12,2
1975	21,0	10,2
1980	14,2	8,0
1985	10,8	4,6
1990	8,9	5,8
1991	7,8	5,0
1992	8,1	4,2
1993	8,2	5,1
1994	5,2	4,4
1995	6,1	3,8
1996	6,1	3,0
1997	5,6	2,7
1998	8,2	5,5
1999	5,0	3,1
2000	4,8	1,8

Källa: Socialstyrelsen och Barnombudsmannen 2001, Upp till 18, Fakta om barn och ungdom

Tabell 8

Plötslig spädbarnsdöd, 1987-2000

	Antal döda		Antal per 1 000	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
1987	58	35	1,09	0,68
1988	52	36	0,94	0,68
1989	74	48	1,26	0,87
1990	93	53	1,51	0,91
1991	81	51	1,32	0,87
1992	58	31	0,92	0,52
1993	51	32	0,83	0,56
1994	30	19	0,52	0,35
1995	25	16	0,47	0,32
1996	14	19	0,29	0,41
1997	19	14	0,41	0,32
1998	19	12	0,41	0,28
1999	18	13	0,40	0,30
2000	16	9	0,34	0,20

*Källa: Socialstyrelsen och Barnombudsmannen 2001,
Upp till 18, Fakta om barn och ungdom*

Tabell 9**Antal separationer per 100 barn, 2000**

	Barn med gifta föräldrar	Barn med sambo- föräldrar	Samtliga
Flickor			
0 år	2,00	4,11	3,04
1-5 år	3,08	5,59	4,04
6-12 år	2,83	5,31	3,40
13-17 år	2,34	5,90	2,78
0-17 år	2,71	5,37	3,40
Pojkar			
0 år	2,32	4,32	3,31
1-5 år	3,03	5,48	3,97
6-12 år	2,68	5,35	3,30
13-17 år	2,31	5,66	2,72
0-17 år	2,64	5,34	3,34
Samtliga			
0 år	2,17	4,22	3,18
1-5 år	3,06	5,53	4,00
6-12 år	2,75	5,33	3,35
13-17 år	2,32	5,78	2,75
0-17 år	2,68	5,36	3,37

9.1.10.1 Källa: SCB

Tabell 10**Antal barn vars föräldrar separerat 2000. Fördelning efter gemensam respektive enskild vårdnad i slutet av mars 2001**

	Barn med gifta föräldrar				Barn med samboföräldrar			
	Gemensam vårdnad	Enskild vårdnad		Samtliga	Gemensam vårdnad	Enskild vårdnad		Samtliga
Antal		Far	Mor			Far	Mor	
Flickor								
0-4 år	3 045	7	144	3 232	3 839	5	341	4 188
5-11 år	3 085	18	103	3 217	651	9	301	964
12-16 år	6 036	30	179	6 282	3 134	6	593	3 736
0-16 år	12 166	55	426	12 731	7 624	20	1 235	8 888
Pojkar								
0-4 år	3 286	13	158	3 492	4 054	12	376	4 450
5-11 år	3 099	22	94	3 222	673	8	304	987
12-16 år	6 068	25	199	6 319	3 352	11	569	3 937
0-16 år	12 453	60	451	13 033	8 079	31	1 249	9 374

forts. tabell 10

Procent	Barn med gifta föräldrar				Barn med samboföräldrar			
	Gemensam vårdnad	Enskild vårdnad		Samtliga	Gemensam vårdnad	Enskild vårdnad		Samtliga
		Far	Mor			Far	Mor	
Flickor								
0-4 år	94	0	4	100	92	0	8	100
5-11 år	96	1	3	100	68	1	31	100
12-16 år	96	0	3	100	84	0	16	100
0-16 år	96	0	3	100	86	0	14	100
Pojkar								
0-4 år	94	0	5	100	91	0	8	100
5-11 år	96	1	3	100	68	1	31	100
12-16 år	96	0	3	100	85	0	14	100
0-16 år	96	0	3	100	86	0	13	100

Källa: SCB

För 177 gemensamma omyndiga barn till föräldrar som separerat år 2000 är det ej de båda föräldrarna gemensamt eller någon av dem ensam som har vårdnaden. Dessa barn ingår inte i tabellen.

Tabell 11

Familjetyp bland familjer med hemmaboende barn.
31 december 2000

	Antal familjer	Antal barn
Ensamstående kvinnor	218 109	348 046
Ensamstående män	43 435	60 037
Sammanboende indelade i:		
Gifta familjer	576 293	1 117 500
Sambofamiljer med gemensamma barn	227 474	405 456
Sammanboende indelade i:		
Traditionella kärnfamiljer (1)	732 596	1 356 934
Ombildade familjer	69 303	163 423
Annan	1 868	2 599
Samtliga barnfamiljer	1 065 311	1 931 039

Källa: SCB

5 Med traditionell kärnfamilj avses familjer vars samtliga hemmaboende barn är parets gemensamma (inkl adoptivbarn).

Tabell 12

Hemmaboende barn 0-17 år efter ålder och antal hemmaboende syskon i åldrarna 0-21, 31 december 2000. Antal samt procent

	Hemmaboende syskon, 0- 21 år. Antal								Uppgift saknas	Samtliga
	0	1	2	3	4	5	6	7 el fler		
0 år	39 070	32 472	13 284	3 788	1 230	376	174	157	163	90 714
1-5 år	108 408	234 284	90 498	25 085	7 450	2 618	1 062	831	983	471 219
6-12 år	96 850	409 012	242 077	69 707	18 799	6 157	2 405	1 721	1 990	848 718
13-17 år	110 197	221 303	131 088	41 700	12 216	4 140	1 684	1 199	1 038	524 565
0-17 år	354 525	897 071	476 947	140 280	39 695	13 291	5 325	3 908	4 174	1 935 216

	Hemmaboende syskon, 0- 21 år. Procent								Uppgift saknas	Samtliga
	0	1	2	3	4	5	6	7 el fler		
0 år	43	36	15	4	1	0	0	0	0	100
1-5 år	23	50	19	5	2	1	0	0	0	100
6-12 år	11	48	29	8	2	1	0	0	0	100
13-17 år	21	42	25	8	2	1	0	0	0	100
0-17 år	18	46	25	7	2	1	0	0	0	100

Källa: SCB

Tabell 13

Antalet barn med påbörjad vård enligt SoL, 2001. Heldygnsinsatser utanför hemmet

Typ av insats	0-6 år		7-12 år		13-17 år		Samtliga	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
Familjehem	142	115	218	208	330	485	690	808
Jourhem och beredskapshem	106	86	124	94	214	339	444	519
Släktinghem	34	49	59	49	81	80	174	178
HVB – kommun el landsting	123	104	90	85	152	175	365	364
HVB – enskild	80	95	73	48	354	283	507	426
Hem med särskild tillsyn	3	0	2	0	38	27	43	27
Annan placeringsform	16	9	15	6	29	21	60	36

Källa: Socialstyrelsen

Tabell 14

**Antal utländska adoptivbarn efter ålder och födelse-land.
31 december 2000**

Samtliga	0 år	1-5 år	6-12 år	13-17 år	0-17 år
Bolivia	1	18	147	69	235
Brasilien	2	86	356	159	603
Chile	0	3	113	433	549
Colombia	54	487	1 295	1 330	3 166
Etiopien	1	80	124	106	311
Guatemala	0	19	107	83	209
Indien	7	326	838	1 482	2 653
Indonesien	0	1	3	103	107
Kina	0	523	196	12	731
Korea, Syd-	25	544	629	1 315	2 513
Polen	0	97	593	416	1 106
Rumänien	0	71	259	32	362
Ryssland	0	205	261	39	505
Sri Lanka	0	6	317	1 235	1 558
Thailand	0	46	193	173	412
Vietnam	16	675	525	20	1 236
Övriga länder	11	423	991	674	2 099
Samtliga	117	3 610	6 947	7 681	18 355

Pojkar	0 år	1-5 år	6-12 år	13-17 år	0-17 år
Bolivia	1	10	86	35	132
Brasilien	1	58	209	83	351
Chile	0	0	58	250	308
Colombia	30	280	778	778	1 866
Etiopien	1	44	69	47	161
Guatemala	0	7	57	46	110
Indien	3	96	209	499	807
Indonesien	0	1	1	61	63
Kina	0	17	6	5	28
Korea, Syd-	17	368	316	553	1 254
Polen	0	54	314	222	590
Rumänien	0	51	150	19	220
Ryssland	0	129	146	16	291
Sri Lanka	0	4	158	624	786
Thailand	0	34	139	128	301
Vietnam	8	298	218	2	526
Övriga länder	8	258	499	335	1 100
Samtliga	69	1 709	3 413	3 703	8 894

forts. tabell 14

Flickor	0 år	1-5 år	6-12 år	13-17 år	0-17 år
Bolivia	0	8	61	34	103
Brasilien	1	28	147	76	252
Chile	0	3	55	183	241
Colombia	24	207	517	552	1 300
Etiopien	0	36	55	59	150
Guatemala	0	12	50	37	99
Indien	4	230	629	983	1 846
Indonesien	0	0	2	42	44
Kina	0	506	190	7	703
Korea, Syd-	8	176	313	762	1 259
Polen	0	43	279	194	516
Rumänien	0	20	109	13	142
Ryssland	0	76	115	23	214
Sri Lanka	0	2	159	611	772
Thailand	0	12	54	45	111
Vietnam	8	377	307	18	710
Övriga länder	3	165	492	339	999
Samtliga	48	1 901	3 534	3 978	9 461

Källa: SCB

Tabell 15

**Antal utländska adoptivbarn efter familjetyp och ålder, 31 december 2000.
Antal samt procent**

Antal	Hemmaboende barn med						Övriga barn	Ej hemma boende barn	Samtliga
	sammanboende föräldrar			ensamstående föräldrar					
Ålder	adoptiv	adoptivmor o styvfar	adoptivfar o stymor	adoptiv- mor	adoptiv- far				
0-5 år	3 501	5	1	199	16	4	0	3 726	
6-12 år	6 042	68	28	659	135	8	0	6 940	
13-17 år	6 044	149	53	1 071	287	39	29	7 672	

Procent	Hemmaboende barn med						Övriga barn	Ej hemma boende barn	Samtliga
	sammanboende föräldrar			ensamstående föräldrar					
Ålder	adoptiv	adoptivmor och styvfar	adoptivfar och stymor	adoptiv- mor	adoptiv- far				
0-5 år	94	0	0	5	0	0	0	100	
6-12 år	87	1	0	9	2	0	0	100	
13-17 år	79	2	1	14	4	1	0	100	

Källa: SCB

Tabell 16

Antal barn 0-18 år som beviljats hemtjänst enligt SoL i ordinärt respektive särskilt boende, 1998-2001 (1)

	Ordinärt boende		Särskilt boende	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
1998	117	103	27	35
1999	92	77	14	36
2000	111	61	25	28
2001	85	63	24	16

Källa: Socialstyrelsen

5 Mätdatum är 1 november för 1998, 1999 och 1 oktober för 2000, 2001

Tabell 17

Antal barn och ungdomar med insats enligt LSS (1)

	1 nov 1998		1 juni 1999		1 juni 2000		1 sept 2001	
	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor	Pojkar	Flickor
0-6 år	1 318	829	910	610	834	537	778	485
7-12 år	2 986	1 737	2 792	1 586	2 893	1 589	3 031	1 687
13-22 år	4 342	3 210	4 280	3 107	4 732	3 295	5 235	3 568

Källa: Socialstyrelsen

5 Personer med enbart råd och stöd som insats ingår inte.

Tabell 18

Antal barn med personlig assistans enl LASS

	1998	1999	2000	2001
0-14 år	1 297	1 342	1 404	1 461
15-19 år	641	672	718	785
Samtliga	1 938	2 014	2 122	2 246

Källa: RFV

Tabell 19

Genomsnittligt antal timmar/vecka bland barn med personlig assistans enl LASS

	1998	1999	2000	2001
0-14 år	61,19	64,85	68,37	71,49
15-19 år	71,37	75,90	75,25	76,89
Samtliga	132,56	140,75	143,62	148,38

Källa: RFV

Tabell 20

Dödlighet bland barn, 1990-2001.
Antal samt antal döda per 10 000 barn

	Antal					
	Pojkar			Flickor		
	0-6 år	7-12 år	13-17 år	0-6 år	7-12 år	13-17 år
1990	499	52	84	370	38	55
1991	487	36	79	400	35	43
1992	460	43	73	334	34	42
1993	407	57	67	301	36	42
1994	356	39	54	265	25	33
1995	310	40	65	225	23	36
1996	274	34	59	220	29	38
1997	258	47	46	185	30	50
1998	249	55	83	165	32	61
1999	221	49	65	148	40	32
2000	218	38	66	155	33	39
2001	232	32	56	185	34	37

Antal per 10 000						
	Pojkar			Flickor		
	0-6 år	7-12 år	13-17 år	0-6 år	7-12 år	13-17 år
1990	12,7	1,7	3,1	9,9	1,3	2,1
1991	11,9	1,2	3,0	10,4	1,2	1,7
1992	11,0	1,4	2,8	8,4	1,2	1,7
1993	9,5	1,8	2,6	7,4	1,2	1,7
1994	8,2	1,2	2,1	6,5	0,8	1,4
1995	7,3	1,2	2,5	5,6	0,7	1,5
1996	6,6	1,0	2,3	5,6	0,9	1,6
1997	6,6	1,3	1,8	4,9	0,9	2,0
1998	6,6	1,5	3,2	4,6	0,9	2,5
1999	6,2	1,3	2,5	4,3	1,1	1,3
2000	6,3	1,0	2,4	4,7	0,9	1,5
2001	6,9	0,9	2,0	5,8	1,0	1,4

Källa: SCB

Tabell 21

Spädbarnsdödlighet (antal döda under första levnadsåret per 1 000 levande födda)

	Pojkar	Flickor
1975	8,5	6,2
1980	7,1	4,6
1985	5,9	5,3
1990	5,5	4,5
1995	4,1	3,2
2000	3,4	2,5
2001	3,5	2,8

Källa: SCB

Tabell 22**Andel inskrivna barn i barnomsorg av samtliga barn, 1999 och 2001**

	1999				2001			
	1-5 år	6-9 år	10-12 år	0-12 år	1-5 år	6-9 år	10-12 år	0-12 år
Förskoleverksamhet	74,6	0,9	-	46,1	76,5	0,6	-	47,1
Skolbarnsomsorg	0,3	65,1	7,0	41,3	0,2	68,0	8,5	37,1
Barnomsorg totalt	74,9	66,0	7,0	51,1	76,7	68,6	8,5	51,1

*Källa: Skolverket***Tabell 23****Barn i olika barnomsorgsformer efter föräldrarnas socioekonomiska tillhörighet, 1999/2000. Procent**

	Barn tillsynsform				Förälder hemma	Klarar sig själv		Samtliga barn
	Kommunal omsorg	Privat betald	Privat ej betald	Uppgift saknas				
Förskolebarn från 2 år								
Barn med sammanboende föräldrar		68	9	2	21	0	0	100
Bägge arbetare		62	5	3	29	1	1	100
Mor arbetare, far tjänsteman		75	13	2	9	1	0	100
Far arbetare, mor tjänsteman		78	11	2	9	0	0	100
Bägge tjänstemän		68	13	1	18	0	0	100
Övriga		70	8	1	21	0	0	100
Barn med ensamstående föräldrar		89	4	2	5	0	0	100
Samtliga förskolebarn från 2 år		71	8	2	18	0	0	100
Skolbarn t.o.m 12 år								
Barn med sammanboende föräldrar		36	1	4	27	32	1	100
Bägge arbetare		29	0	6	37	31	0	100
Mor arbetare, far tjänsteman		43	1	2	20	33	1	100
Far arbetare, mor tjänsteman		43	1	7	15	34	1	100
Bägge tjänstemän		45	1	4	18	32	1	100
Övriga		35	1	2	30	31	1	100
Barn med ensamstående föräldrar		47	0	5	14	35	1	100
Samtliga skolbarn tom 12 år		38	1	4	24	32	1	100

Källa: SCB

Tabell 24 a

Elever *berättigade* till undervisning i annat modersmål än svenska/Sv2, kommunala grundskolor, 1997-2001

		1997	1998	1999	2000	2001
Åk 3	Pojkar	6 785	6 831	7 231	7 255	6 945
	Flickor	6 370	6 606	6 900	6 461	6 755
Åk 6	Pojkar	6 368	6 304	6 495	6 662	6 646
	Flickor	5 932	5 825	6 292	6 250	6 468
Åk 9	Pojkar	5 654	5 695	5 988	6 116	6 248
	Flickor	5 405	5 472	5 743	5 894	5 806

Källa: SCB

Tabell 24 b

Elever *deltagande* i undervisning i annat modersmål än svenska/Sv2, kommunala grundskolor, 1997-2001

		1997	1998	1999	2000	2001
Åk 3	Pojkar	3 922	3 936	4 015	3 978	3 880
	Flickor	3 953	3 925	4 015	3 711	3 840
Åk 6	Pojkar	3 219	3 108	3 172	3 170	3 171
	Flickor	3 258	3 019	3 280	3 143	3 155
Åk 9	Pojkar	2 357	2 250	2 348	2 504	2 568
	Flickor	2 436	2 422	2 595	2 767	2 759

Källa: SCB

Tabell 25

Antal elever som avslutat grundskolan åk 9, andel som ej uppnått målen, andelen behöriga till gymnasieskolan samt andelen som påbörjat gymnasieskolan. Läsåret 2000/01

	Antal elever som avslutat åk 9	Andel elever som ej uppnått målen		Andel elever med behörighet till gymnasieskolan	Övergångsfrekvens till gymnasieskolan	
		i ett ämne	flera ämnen		exkl ind pgm	inkl ind pgm
Samtliga huvudmän	104 792	8,6	25,7	89,2	89	97
Samtliga kommuner	101 500	8,6	25,9	89,1	88	98
Storstäder	12 889	8,4	29,4	84,4	84	97
Förortskommuner	15 018	8,9	25,9	90,4	89	97
Större städer	26 724	8,1	25,0	89,4	89	98
Medelstora städer	15 830	8,4	25,9	88,7	88	98
Industrikommuner	9 524	9,7	27,3	89,0	89	98
Landsbygdskommuner	5 003	9,4	24,8	90,1	90	98
Glesbygdskommuner	2 841	8,4	22,8	91,6	91	98
Större övriga städer	8 188	8,8	25,5	90,4	90	98
Mindre övriga kommuner (1)	5 483	8,1	23,1	91,5	90	97

	Antal elever som avslutat åk 9	Andel elever som ej uppnått målen		Andel elever med behörighet till gymnasieskolan	Övergångsfrekvens till gymnasieskolan	
		i ett ämne	flera ämnen		exkl ind pgm	inkl ind pgm
Kommuner efter folkmängd						
0-4 999	646	9,9	23,5	92,9	92	97
5 000-9 999	6 196	8,2	23,7	90,8	90	98
10 000-14 999	10 917	8,7	24,9	90,5	89	98
15 000-19 999	6 722	9,4	26,4	89,8	90	98
20 000-29 999	11 762	8,3	23,6	90,6	90	98
30 000-49 999	16 514	9,1	26,6	89,0	89	98
50 000-99 999	24 591	8,3	24,5	89,7	89	97
100 000-199 999	11 263	8,4	28,4	88,5	88	98
200 000-800 000	12 889	8,4	29,4	84,4	84	97
Fristående skolor (2) (3)	3 105	7,5	19,7	92,9	91	96
Internationella skolor (3)	116	4,1	8,2	100,0	88	88
Riksinternatskolor	71	19,7	29,6	94,4	97	97

Källa: Skolverket

5 I Haparanda kommun ingår inte elever som deltar i Finsk gymnasie- eller yrkesutbildning i mättet övergångsfrekvens till gymnasieskolan (5-10 procent av eleverna).

2) På vissa skolor har eleverna inte läst alla obligatoriska ämnen varför en stor andel ej uppnått målen för slut betyg i ett, två eller flera ämnen.

3) Endast 426 av eleverna med slutbetyg från skolor med speciell pedagogik och 49 av eleverna med slutbetyg från internationella skolor har erhållit betyg enligt det mål- och kunskapsrelaterade betygssystemet.

Tabell 26

Andel 9-14-åringar som musicerat, sjungit i kör, läst en bok eller besökt bibliotek någon under de senaste 4 veckorna. Procent (1)

	Pojkar	Flickor
Spelar musikinstrument	24	33
Sjunger i kör	7	11
Läst bok	80	90
Besökt bibliotek	68	70

Källa: Kulturbarmetern 2000, Statens kulturråd

5 Intervjuundersökningen genomfördes under perioden 1 december 1999 till den 23 november 2000.

Tabell 27

Anmälda brott, 2001. Antal samt antal per 100 000 av medelbefolkningen

	Antal	per 100 000
Olaga hot mot person under 18 år	3 503	39
Ofredande mot person under 18 år	2 236	25
Grov våldtäkt mot person under 15 år	332	4
därav fullbordad	285	3
försök	47	1
Sexuellt tvång, utnyttjande m.m. mot person under 15 år	1 191	13
Därav i nära relation till offret	488	5
i övriga fall	703	8
Annat sexuellt ofredande mot person under 15 år	1 390	16

Källa: Kriminalstatistik 2001, BRÅ

Tabell 28

Anmäld grov misshandel mot barn, 2001 (ej med dödlig utgång)

	Brott	Fall
0-6 år	923	843
7-14 år	5 962	5 440

Källa: Kriminalstatistik 2001, BRÅ

Lag (1993:335) om Barnombudsman

1 § Barnombudsmannen har till uppgift att företräda barns och ungas rättigheter och intressen mot bakgrund av Sveriges åtagande enligt Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen). Lag (2002:377).

2 § Barnombudsmannen skall driva på genomförandet och bevaka efterlevnaden av barnkonventionen. Barnombudsmannen skall därvid särskilt uppmärksamma att lagar och andra författningar samt deras tillämpning stämmer överens med barnkonventionen. Lag (2002:377).

3 § Barnombudsmannen skall inom sitt verksamhetsområde

1. hos regeringen föreslå de författningsändringar eller andra åtgärder som behövs för att barns och ungas rättigheter och intressen skall tillgodoses,
2. informera, bilda opinion och ta initiativ till lämpliga åtgärder i övrigt,
3. företräda barns och ungas rättigheter och intressen i den allmänna debatten,
4. samla kunskap och sammanställa statistik om barns och ungas levnadsvillkor, samt
5. följa den internationella utvecklingen när det gäller barnkonventionens tolkning och dess tillämpning. Lag (2002:377).

4 § Barnombudsmannen skall senast den 1 april varje år lämna en rapport till regeringen om sin verksamhet under det närmast föregående kalenderåret samt om de frågor om barn och unga som ombudsmannen anser att regeringen behöver ha kännedom om. Lag (2002:377).

5 § Förvaltningsmyndigheter, kommuner och landsting skall på Barnombudsmannens uppmaning lämna uppgifter till ombudsmannen om vilka åtgärder som vidtagits för att i den egna verksamheten genomföra barns och ungas rättigheter enligt barnkonventionen. De är också skyldiga att på ombudsmannens uppmaning komma till överläggningar med denne. Lag (2002:377).

6 § Regeringen utser Barnombudsmannen för en bestämd tid.

Ombudsmannen bestämmer själv sin organisation och den närmare inriktningen av sitt arbete. Lag (2002:377).

7 § Barnombudsmannen skall genast till socialnämnden anmäla om ombudsmannen i sin verksamhet får kännedom om att ett barn misshandlas i hemmet eller om det i annat fall måste antas att socialnämnden behöver ingripa till ett barns skydd. Om det finns särskilda skäl får anmälan till socialnämnden göras även i andra fall.

Ombudsmannen får lämna socialnämnden alla uppgifter som kan vara av betydelse för utredning av ett barns behov av skydd. Lag (2002:377).

Lag (2001:499) om omskärelse av pojkar

1 § Med omskärelse avses i denna lag ett sådant kirurgiskt ingrepp i syfte att helt eller delvis avlägsna förhud runt penis, som inte anses utgöra hälso- och sjukvård i den mening som avses i 1 § hälso- och sjukvårdslagen (1982:763).

Denna lag skall tillämpas på omskärelse av pojkar upp till arton års ålder.

2 § När läkare utför omskärelse enligt denna lag eller när läkare eller sjuksköterska ombesörjer smärtlindring enligt denna lag gäller lagen (1998:531) om yrkesverksamhet på hälso- och sjukvårdens område, patientskadelagen (1996:799) och patientjournalagen (1985:562).

3 § Omskärelse får utföras på begäran av eller efter medgivande av pojkens vårdnadshavare och efter det att vårdnadshavaren har informerats om vad ingreppet innebär. Står pojken under vårdnad av två vårdnadshavare, skall vad som nu sagts gälla båda. Den som skall utföra ingreppet svarar själv för att informationen ges eller att den ges av en medicinskt kunnig person.

Sådan information skall ges också till pojken, om han har uppnått den ålder och mognad som krävs för att förstå informationen.

Pojkens inställning till ingreppet skall så långt det är möjligt klarläggas. Ett ingrepp får inte utföras mot en pojkes vilja.

4 § Ingreppet skall utföras med smärtlindring som ombesörjs av legitimerad läkare eller legitimerad sjuksköterska, under betryggande hygieniska förhållanden och med hänsyn till vad som är bäst för pojken.

5 § Omskärelse får utföras endast av legitimerad läkare eller av den som har särskilt tillstånd att utföra omskärelse av pojkar.

Annan person än legitimerad läkare får inte utföra omskärelse på pojkar som är äldre än två månader.

6 § Särskilt tillstånd att utföra omskärelse får meddelas den som föreslagits av ett trossamfund där omskärelse ingår som en del i en religiös tradition, om personen har den kompetens som föreskrivs med stöd av 11 §, bedöms kunna utföra ingreppet i enlighet med de krav som gäller för ingreppet och i övrigt är lämplig att utföra omskäreleser.

Tillstånd enligt första stycket meddelas av Socialstyrelsen efter ansökan av den som föreslås få tillstånd.

7 § Socialstyrelsen kan återkalla ett särskilt tillstånd att utföra omskärelse för en person som har utfört omskärelse på ett oskickligt eller annars olämpligt sätt eller som av andra skäl är olämplig att utföra omskäreleser eller om tillståndet inte längre utnyttjas.

Socialstyrelsens beslut om återkallelse av tillstånd gäller omedelbart.

8 § Socialstyrelsen har tillsyn över den verksamhet som utövas av personer med särskilt tillstånd att utföra omskärelse. Socialstyrelsen har rätt att inspektera sådan verksamhet och får inhämta de upplysningar och ta del av de handlingar som behövs för tillsynen.

9 § Den som utför en omskärelse av en pojke utan att vara legitimerad läkare eller utan att ha särskilt tillstånd döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

10 § Socialstyrelsens beslut enligt denna lag får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

11 § Regeringen eller den myndighet regeringen bestämmer får meddela föreskrifter om

- vilken kompetens annan person än legitimerad läkare skall ha för att erhålla särskilt tillstånd att utföra omskärelse,
- smärtlindring,
- hur ingreppet i övrigt skall utföras, samt
- den information som skall lämnas till pojken och hans vårdnadshavare.

FNs konvention om barnets rättigheter

Antagen av FNs generalförsamling den 20 november 1989

Inledning

Konventionsstaterna,

som anser att, i enlighet med de principer som proklamerats i Förenta nationernas stadga, erkännandet av den inneboende värdigheten hos alla medlemmar av människosläktet och av deras lika oförytterliga rättigheter utgör grundvalen för frihet, rättvisa och fred i världen,

som beaktar att Förenta nationernas folk i stadgan på nytt bekräftat sin tro på de grundläggande mänskliga rättigheterna och beslutat främja sociala framsteg och bättre levnadsvillkor under större frihet,

som erkänner att Förenta nationerna i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och i de internationella konventionerna om mänskliga rättigheter proklamerat och kommit överens om att envar är berättigad till alla de fri- och rättigheter som däri anges, utan åtskillnad av något slag, såsom ras, hudfärg, kön, språk, religion, politisk eller annan uppfattning, nationellt eller socialt ursprung, egendom, börd eller ställning i övrigt,

som erinrar om att Förenta nationerna i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna proklamerat att barn har rätt till särskild omvårdnad och hjälp,

som är övertygade om att familjen, såsom den grundläggande enheten i samhället och den naturliga miljön för alla dess medlemmars och särskilt för barnens utveckling och välfärd, bör ges nödvändigt skydd och bistånd så att den till fullo kan ta på sig sitt ansvar i samhället,

som erkänner att barnet, för att kunna uppnå en fullständig och harmonisk utveckling av sin personlighet, bör växa upp i en familjemiljö, i en omgivning av lycka, kärlek och förståelse,

som anser att barnet till fullo bör förberedas för ett självständigt liv i samhället och uppfostras enligt de ideal som proklamerats i Förenta nationernas stadga, och särskilt i en anda av fred, värdighet, tolerans, frihet, jämlikhet och solidaritet,

som beaktar att behovet att ge barnet särskild omvårdnad fastslagits i 1924 års Genève-deklaration om barnets rättigheter och i deklarationen om barnets rättigheter,

vilken antogs av generalförsamlingen den 20 november 1959, och erkänts i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna, den internationella konventionen om medborgerliga och politiska rättigheter (särskilt artiklarna 23 och 24), den internationella konventionen om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter (särskilt artikel 10) samt i stadgar och tillämpliga instrument för fackorgan och internationella organisationer som ägnar sig åt barnens välfärd,

som beaktar att, såsom anges i deklARATIONEN om barnets rättigheter, "barnet på grund av sin fysiska och psykiska omognad behöver särskilt skydd och särskild omvårdnad innefattande lämpligt rättsligt skydd, såväl före som efter födseln",

som erinrar om bestämmelserna i deklARATIONEN om sociala och rättsliga principer rörande skydd av och omsorg om barn, särskilt med hänsyn till nationell och internationell placering i fosterhem och adoption; Förenta nationernas minimistandardregler för rättskipning rörande ungdomsbrottslighet (Pekingreglerna) samt deklARATIONEN om skydd av kvinnor och barn i nödsituationer och vid väpnad konflikt,

som erkänner att det i alla länder i världen finns barn som lever under exceptionellt svåra förhållanden och att sådana barn kräver särskild uppmärksamhet,

som tar vederbörlig hänsyn till vikten av varje folks traditioner och kulturella värden när det gäller barnets skydd och harmoniska utveckling,

som erkänner betydelsen av internationellt samarbete för att förbättra barns levnadsvillkor i varje land, särskilt i utvecklingsländerna,

har kommit överens om följande:

DEL 1

Artikel 1

I denna konvention avses med barn varje människa under 18 år, om inte barnet blir myndigt tidigare enligt den lag som gäller barnet.

Artikel 2

1. Konventionsstaterna skall respektera och tillförsäkra varje barn inom deras jurisdiktion de rättigheter som anges i denna konvention utan åtskillnad av något slag, oavsett barnets eller dess föräldrars eller vårdnadshavares ras, hudfärg, kön, språk, religion, politiska eller annan åskådning, nationella, etniska eller sociala ursprung, egendom, handikapp, börd eller ställning i övrigt.

2. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barnet skyddas mot alla former av diskriminering eller bestraffning på grund av föräldrars, vårdnadshavares eller familjemedlemmars ställning, verksamhet, uttryckta åsikter eller tro.

Artikel 3

1. Vid alla åtgärder som rör barn, vare sig de vidtas av offentliga eller privata sociala välfärdsinstitutioner, domstolar, administrativa myndigheter eller lagstiftande organ, skall barnets bästa komma i främsta rummet.

2. Konventionsstaterna åtar sig att tillförsäkra barnet sådant skydd och sådan omvårdnad som behövs för dess välfärd, med hänsyn tagen till de rättigheter och skyldigheter som tillkommer dess föräldrar, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, och skall för detta ändamål vidta alla lämpliga lagstiftnings- och administrativa åtgärder.

3. Konventionsstaterna skall säkerställa att institutioner, tjänster och inrättningar som ansvarar för vård eller skydd av barn uppfyller av behöriga myndigheter fastställda normer, särskilt vad gäller säkerhet, hälsa, personalens antal, och lämplighet samt behörig tillsyn.

Artikel 4

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och andra åtgärder för att genomföra de rättigheter som erkänns i denna konvention. I fråga om ekonomiska, sociala och kulturella rättigheter skall konventionsstaterna vidta sådana åtgärder med utnyttjande till det yttersta av sina tillgängliga resurser och, där så behövs, inom ramen för internationellt samarbete.

Artikel 5

Konventionsstaterna skall respektera det ansvar och de rättigheter och skyldigheter som tillkommer föräldrar eller där så är tillämpligt, medlemmar av den utvidgande familjen eller gemenskapen enligt lokal sedvänja, vårdnadshavare eller andra personer som har lagligt ansvar för barnet, att på ett sätt som står i överensstämmelse med den fortlöpande utvecklingen av barnets förmåga ge lämplig ledning och råd då barnet utövar de rättigheter som erkänns i denna konvention.

Artikel 6

1. Konventionsstaterna erkänner att varje barn har en inneboende rätt till livet.

2. Konventionsstaterna skall till det yttersta av sin förmåga säkerställa barnets överlevnad och utveckling.

Artikel 7

1. Barnet skall registreras omedelbart efter födelsen och skall ha rätt från födelsen till ett namn, rätt att förvärva ett medborgarskap och så långt det är möjligt, rätt att få vetskap om sina föräldrar och bli omvårdad av dem.

2. Konventionsstaterna skall säkerställa genomförandet av dessa rättigheter i enlighet med sin nationella lagstiftning och sina åtaganden enligt tillämpliga internationella instrument på detta område, särskilt i de fall då barnet annars skulle vara statslöst.

Artikel 8

1. Konventionsstaterna åtar sig att respektera barnets rätt att behålla sin identitet, innefattande medborgarskap, namn och släktförhållanden såsom dessa erkänns i lag, utan olagligt ingripande.
2. Om ett barn olagligt berövas en del eller hela sin identitet, skall konventionsstaterna ge lämpligt bistånd och skydd i syfte att snabbt återupprätta barnets identitet.

Artikel 9

1. Konventionsstaterna skall säkerställa att ett barn inte skiljs från sina föräldrar mot deras vilja utom i de fall då behöriga myndigheter, som är underställda rättslig överprövning, i enlighet med tillämplig lag och tillämpliga förfaranden, finner att ett sådant åtskiljande är nödvändigt för barnets bästa. Ett sådant beslut kan vara nödvändigt i ett särskilt fall, t ex vid övergrepp mot eller vanvård av barnet från föräldrarnas sida eller då föräldrarna lever åtskilda och ett beslut måste fattas angående barnets vistelseort.
2. Vid förfaranden enligt punkt 1 i denna artikel skall alla berörda parter beredas möjlighet att delta i förfarandet och att lägga fram sina synpunkter.
3. Konventionsstaterna skall respektera rätten för det barn som är skilt från den ena av eller båda föräldrarna att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna, utom då detta strider mot barnets bästa.
4. Då ett sådant åtskiljande är följden av åtgärder som en konventionsstat tagit initiativet till, t ex frihetsberövande, fängslande, utvisning, förvisning eller dödsfall (innefattande dödsfall oavsett orsak medan personen är frihetsberövad) gentemot den ena av eller båda föräldrarna eller barnet, skall den konventionsstaten på begäran ge föräldrarna, barnet eller om så är lämpligt, någon annan medlem av familjen de väsentliga upplysningarna om den/de frånvarande familjemedlemmarnas vistelseort, såvida inte lämnandet av upplysningarna skulle vara till skada för barnet. Konventionsstaterna skall vidare säkerställa att framställandet av en sådan begäran inte i sig medför negativa följder för den/de personer som berörs.

Artikel 10

1. I enlighet med konventionsstaternas förpliktelse under artikel 9, punkt 1, skall ansökningar från ett barn eller dess föräldrar om att resa in i eller lämna en konventionsstat för familjeåterförening behandlas på ett positivt, humant och snabbt sätt av konventionsstaterna. Konventionsstaterna skall vidare säkerställa att framställandet av en sådan begäran inte medför negativa följder för de sökande och medlemmar av deras familj.
2. Ett barn vars föräldrar är bosatta i olika stater skall ha rätt, utom i undantagsfall, att regelbundet upprätthålla ett personligt förhållande till och direkt kontakt med båda föräldrarna. Konventionsstaterna skall för detta ändamål och i enlighet med sin förpliktelse under artikel 9, punkt 1, respektera barnets och dess föräldrars rätt att lämna vilket land som helst, innefattande sitt eget, och att resa in i sitt eget land. Rätten att lämna ett land skall vara underkastad endast sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga för att skydda den nationella säkerheten, den allmänna ordningen (ordre public), folkhälsan eller den allmänna sedligheten eller andra personers fri- och rättigheter samt är förenliga med övriga i denna konvention erkända rättigheter.

Artikel 11

1. Konventionsstaterna skall vidta åtgärder för att bekämpa olovligt bortförande och kvarhållande av barn i utlandet.
2. För detta ändamål skall konventionsstaterna främja ingäendet av bilaterala eller multilaterala överenskommelser eller anslutning till befintliga överenskommelser.

Artikel 12

1. Konventionsstaterna skall tillförsäkra det barn som är i stånd att bilda egna åsikter rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet, varvid barnets åsikter skall tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och mognad.
2. För detta ändamål skall barnet särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom företrädare eller ett lämpligt organ och på ett sätt som är förenligt med den nationella lagstiftningens procedurregler, i alla domstols- och administrativa förfaranden som rör barnet.

Artikel 13

1. Barnet skall ha rätt till yttrandefrihet. Denna rätt innefattar frihet att oberoende av territoriella gränser söka, motta och sprida information och tankar av alla slag, i tal, skrift eller tryck, i konstnärlig form eller genom annat uttrycksmedel som barnet väljer.
2. Utövandet av denna rätt får underkastas vissa inskränkningar men endast sådana som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga
 - (a) för att respektera andra personers rättigheter eller anseende; eller
 - (b) för att skydda den nationella säkerheten, den allmänna ordningen (ordre public) eller folkhälsan eller den allmänna sedligheten.

Artikel 14

1. Konventionsstaterna skall respektera barnets rätt till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet.
2. Konventionsstaterna skall respektera föräldrarnas och i förekommande fall, vårdnadshavares rättigheter och skyldigheter att på ett sätt som är förenligt med barnets fortlöpande utveckling ge barnet ledning då det utövar sin rätt.
3. Friheten att utöva sin religion eller tro får underkastas endast sådana inskränkningar som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga för att skydda den allmänna sedligheten eller andra personers grundläggande fri- och rättigheter.

Artikel 15

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till föreningsfrihet och till fredliga sammankomster.
2. Utövandet av dessa rättigheter får inte underkastas andra inskränkningar än sådana som är föreskrivna i lag och som är nödvändiga i ett demokratiskt samhälle med hänsyn till den nationella säkerheten eller den allmänna säkerheten, den allmänna ordningen (ordre public) för skyddandet av folkhälsan eller den allmänna sedligheten eller andra personers fri- och rättigheter.

Artikel 16

1. Inget barn får utsättas för godtyckliga eller olagliga ingripanden i sitt privat- och familjeliv, sitt hem eller sin korrespondens och inte heller för olagliga angrepp på sin heder och sitt anseende.
2. Barnet har rätt till lagens skydd mot sådana ingripanden eller angrepp.

Artikel 17

Konventionsstaterna erkänner den viktiga uppgift som massmedier utför och skall säkerställa att barnet har tillgång till information och material från olika nationella och internationella källor, särskilt sådant som syftar till att främja dess sociala, andliga och moraliska välfärd och fysiska och psykiska hälsa. Konventionsstaterna skall för detta ändamål,

- (a) uppmuntra massmedier att sprida information och material av socialt och kulturellt värde för barnet och i enlighet med andan i artikel 29;
- (b) uppmuntra internationellt samarbete vad gäller produktion, utbyte och spridning av sådan information och sådant material från olika kulturer och nationella och internationella källor;
- (c) uppmuntra produktion och spridning av barnböcker;
- (d) uppmuntra massmedier att ta särskild hänsyn till de språkliga behoven hos ett barn som tillhör en minoritetsgrupp eller en urbefolkning;
- (e) uppmuntra utvecklingen av lämpliga riktlinjer för att skydda barnet mot information och material som är till skada för barnets välfärd, med beaktande av bestämmelserna i artiklarna 13 och 18.

Artikel 18

1. Konventionsstaterna skall göra sitt bästa för att säkerställa erkännandet av principen att båda föräldrarna har gemensamt ansvar för barnets uppfostran och utveckling. Föräldrar eller, i förekommande fall, vårdnadshavare har huvudansvaret för barnets uppfostran och utveckling. Barnets bästa skall för dem komma i främsta rummet.
2. För att garantera och främja de rättigheter som anges i denna konvention skall konventionsstaterna ge lämpligt bistånd till föräldrar och vårdnadshavare då de fullgör sitt ansvar för barnets uppfostran och skall säkerställa utvecklingen av institutioner, inrättningar och tjänster för vård av barn.
3. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att barn till förvärvsarbetande föräldrar har rätt att åtnjuta den barnomsorg som de är berättigade till.

Artikel 19

1. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga lagstiftnings-, administrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i utbildningssyfte för att skydda barnet mot alla former av fysiskt eller psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, innefattande sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller annan persons vård.
2. Sådana skyddsåtgärder bör, på det sätt som kan vara lämpligt, innefatta effektiva förfaranden för såväl upprättandet av sociala program som syftar till att ge barnet och dem som har hand om barnet nödvändigt stöd, som för andra former av förebyggande och för identifiering, rapportering, remittering, undersökning, behandling och

uppföljning av fall av ovan beskrivna sätt att behandla barn illa samt, om så är lämpligt, förfaranden för rättsligt ingripande.

Artikel 20

1. Ett barn som tillfälligt eller varaktigt berövats sin familjemiljö eller som för sitt eget bästa inte kan tillåtas stanna kvar i denna miljö skall ha rätt till särskilt skydd och bistånd från statens sida. 2. Konventionsstaterna skall i enlighet med sin nationella lagstiftning säkerställa alternativ omvårdnad för ett sådant barn.

3. Sådant omvårdnad kan bl. a. innefatta placering i fosterhem, kafalah i islamsk rätt, adoption eller om nödvändigt, placering i lämpliga institutioner för omvårdnad om barn. Då lösningar övervägs skall vederbörlig hänsyn tas till önskvärdheten av kontinuitet i ett barns uppfostran och till barnets etniska, religiösa, kulturella och språkliga bakgrund.

Artikel 21

Konventionsstater som erkänner och/eller tillåter adoption skall säkerställa att barnets bästa främst beaktas och skall,

(a) säkerställa att adoption av ett barn godkänns endast av behöriga myndigheter, som i enlighet med tillämplig lag och tillämpliga förfaranden och på grundval av all relevant och tillförlitlig information beslutar att adoptionen kan tillåtas med hänsyn till barnets ställning i förhållande till föräldrar, släktingar och vårdnadshavare och att, om så krävs, de personer som berörs har givit sitt fulla samtycke till adoptionen på grund av sådan rådgivning som kan behövas;

(b) erkänna att internationell adoption kan övervägas som en alternativ form av omvårdnad om barnet, om barnet inte kan placeras i en fosterfamilj eller adoptivfamilj eller inte kan tas om hand på lämpligt sätt i sitt hemland;

(c) säkerställa att det barn som berörs av internationell adoption åtnjuter garantier och normer som motsvarar dem som gäller vid nationell adoption;

(d) vidta alla lämpliga åtgärder för att vid internationell adoption säkerställa att placeringen inte leder till otillbörlig ekonomisk vinst för de personer som medverkar i denna;

(e) främja, där så är lämpligt, målen i denna artikel genom att ingå bilaterala eller multilaterala arrangemang eller överenskommelser och inom denna ram sträva efter att säkerställa att placeringen av barnet i ett annat land sker genom behöriga myndigheter eller organ.

Artikel 22

1. Konventionsstaterna skall vidta lämpliga åtgärder för att säkerställa att ett barn söker flyktingstatus eller anses som flykting i enlighet med tillämplig internationell eller nationell rätt och tillämpliga förfaranden och oberoende av om det kommer ensamt eller är åtföljt av sina föräldrar eller någon annan person, erhåller lämpligt skydd och humanitärt bistånd vid åtnjutandet av de tillämpliga rättigheter som anges i denna konvention och i andra internationella instrument rörande mänskliga rättigheter eller humanitär rätt, som nämnda stater tillträtt.

2. För detta ändamål skall konventionsstaterna, på sätt de finner lämpligt, samarbeta i varje ansträngning som görs av Förenta nationerna och andra behöriga mellanstatliga organisationer eller icke-statliga organisationer, som samarbetar med Förenta nationerna,

för att skydda och bistå ett sådant barn och för att spåra föräldrarna eller andra familjemedlemmar till ett flyktingbarn i syfte att erhålla den information som är nödvändig för att barnet skall kunna återförenas med sin familj. I så fall då föräldrar eller andra familjemedlemmar inte kan påträffas, skall barnet ges samma skydd som varje annat barn som varaktigt eller tillfälligt berövats sin familjemiljö av något skäl, i enlighet med denna konvention.

Artikel 23

1. Konventionsstaterna erkänner att ett barn med fysiskt eller psykiskt handikapp bör åtnjuta ett fullvärdigt och anständigt liv under förhållanden som säkerställer värdighet, främjar självförtroende och möjliggör barnets aktiva deltagande i samhället.

2. Konventionsstaterna erkänner det handikappade barnets rätt till särskild omvårdnad och skall, inom ramen för tillgängliga resurser, uppmuntra och säkerställa att det berättigade barnet och de som ansvarar för dess omvårdnad får ansökt bistånd som är lämpligt med hänsyn till barnets tillstånd och föräldrarnas förhållanden eller förhållandena hos andra som tar hand om barnet.

3. Med hänsyn till att ett handikappat barn har särskilda behov skall det bistånd som lämnas enligt punkt 2 i denna artikel vara kostnadsfritt, då så är möjligt, med beaktande av föräldrarnas ekonomiska tillgångar eller ekonomiska tillgångarna hos andra som tar hand om barnet och skall syfta till att säkerställa att det handikappade barnet har effektiv tillgång till och erhåller undervisning och utbildning, hälso- och sjukvård, habilitering, förberedelser för arbetslivet och möjligheter till rekreation på ett sätt som bidrar till barnets största möjliga integrering i samhället och individuella utveckling, innefattande dess kulturella och andliga utveckling.

4. Konventionsstaterna skall i en anda av internationellt samarbete främja utbyte av lämplig information på området för förebyggande hälsovård och medicinsk, psykologisk och funktionell behandling av handikappade barn, innefattande spridning av och tillgång till information om habiliteringsmetoder, skol- och yrkesutbildning, i syfte att göra det möjligt för konventionsstater att förbättra sina möjligheter och kunskaper och vidga sin erfarenhet på dessa områden. Särskild hänsyn skall härvid tas till utvecklingsländernas behov.

Artikel 24

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt att åtnjuta bästa uppnåeliga hälsa och rätt till sjukvård och rehabilitering. Konventionsstaterna skall sträva efter att säkerställa att inget barn är berövat sin rätt att ha tillgång till sådan hälso- och sjukvård.

2. Konventionsstaterna skall sträva efter att till fullo förverkliga denna rätt och skall särskilt vidta lämpliga åtgärder för att,

(a) minska spädbarns- och barnadödligheten;

(b) säkerställa att alla barn tillhandahålls nödvändig sjukvård och hälsovård med tonvikt på utveckling av primärhälsovården;

(c) bekämpa sjukdom och undernäring, däri inbegripet åtgärder inom ramen för primärhälsovården, genom bl. a. utnyttjande av lätt tillgänglig teknik och genom att tillhandahålla näringsrika livsmedel i tillräcklig omfattning och rent dricksvatten, med beaktande av de faror och risker som miljöförstöring innebär;

(d) säkerställa tillfredsställande hälsovård för mödrar före och efter förlossningen;

(e) säkerställa att alla grupper i samhället, särskilt föräldrar och barn, får information om och har tillgång till undervisning om barnhälsovård och näringslära, fördelarna med amning, hygien och ren miljö och förebyggande av olycksfall samt får stöd vid användning av sådana grundläggande kunskaper:

(f) utveckla förebyggande hälsovård, föräldrarådgivning samt undervisning om och hjälp i familjeplaneringsfrågor.

3. Konventionsstaterna skall vidta alla effektiva och lämpliga åtgärder i syfte att avskaffa traditionella sedvänjor som är skadliga för barns hälsa.

4. Konventionsstaterna åtar sig att främja och uppmuntra internationellt samarbete i syfte att gradvis uppnå det fulla förverkligandet av den rätt som erkänns i denna artikel. Särskild hänsyn skall härvid tas till utvecklingsländernas behov.

Artikel 25

Konventionsstaterna erkänner rätten för ett barn som har omhändertagits av behöriga myndigheter för omvårdnad, skydd eller behandling av sin fysiska eller psykiska hälsa till regelbunden översyn av den behandling som barnet får och alla andra omständigheter rörande barnets omhändertagande.

Artikel 26

1. Konventionsstaterna skall erkänna rätten för varje barn att åtnjuta social trygghet, innefattande socialförsäkring och skall vidta nödvändiga åtgärder för att till fullo förverkliga denna rätt i enlighet med sin nationella lagstiftning.

2. Förmånerna skall, där så är lämpligt, beviljas med hänsyn till de resurser som barnet och de personer som ansvarar för dess underhåll har och deras omständigheter i övrigt samt med hänsyn till varje annat förhållande som är av betydelse i samband med en ansökan om en sådan förmån från barnet eller för dess räkning

Artikel 27

1. Konventionsstaterna erkänner rätten för varje barn till den levnadsstandard som krävs för barnets fysiska, psykiska, andliga, moraliska och sociala utveckling.

2. Föräldrar eller andra som är ansvariga för barnet har, inom ramen för sin förmåga och sina ekonomiska resurser, huvudansvaret för att säkerställa de levnadsvillkor som är nödvändiga för barnets utveckling.

3. Konventionsstaterna skall i enlighet med nationella förhållanden och inom ramen för sina resurser vidta lämpliga åtgärder för att bistå föräldrar och andra som är ansvariga för barnet att genomföra denna rätt och skall vid behov tillhandahålla materiellt bistånd och utarbeta stödprogram, särskilt i fråga om mat, kläder, och bostäder.

4. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa indrivning av underhåll för barnet från föräldrar eller andra som har ekonomiskt ansvar för barnet, både inom konventionsstaten och från utlandet. Särskilt i de fall då den person som har det ekonomiska ansvaret för barnet bor i en annan stat än barnet skall konventionsstaterna främja såväl anslutning till internationella överenskommelser eller ingående av sådana överenskommelser som upprättande av andra lämpliga arrangemang.

Artikel 28

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till utbildning och i syfte att gradvis förverkliga denna rätt och på grundval av lika möjligheter skall de särskilt,
 - (a) göra grundutbildning obligatorisk och kostnadsfritt tillgängliga för alla;
 - (b) uppmuntra utvecklingen av olika former av undervisning som följer efter grundutbildningen, innefattande såväl allmän utbildning som yrkesutbildning, göra dessa tillgängliga och åtkomliga för varje barn samt vidta lämpliga åtgärder såsom införande av kostnadsfri utbildning och ekonomiskt stöd vid behov; '
 - (c) göra högre utbildning tillgänglig för alla på grundval av förmåga genom varje lämpligt medel;
 - (d) göra studierådgivning och yrkesorientering tillgänglig och åtkomlig för alla barn;
 - (e) vidta åtgärder för att uppmuntra regelbunden närvaro i skolan och minska antalet studieavbrott.
2. Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att säkerställa att disciplinen i skolan upprätthålls på ett sätt som är förenligt med barnets mänskliga värdighet och i överensstämmelse med denna konvention.
3. Konventionsstaterna skall främja och uppmuntra internationellt samarbete i utbildningsfrågor, särskilt i syfte att bidra till att avskaffa okunnighet och analfabetism i hela världen och för att underlätta tillgång till vetenskaplig och teknisk kunskap och moderna undervisningsmetoder. Särskild hänsyn skall härvid tas till utvecklingsländernas behov.

Artikel 29

1. Konventionsstaterna är överens om att barnets utbildning skall syfta till att
 - (a) utveckla barnets fulla möjligheter i fråga om personlighet, anlag och fysisk och psykisk förmåga;
 - (b) utveckla respekt för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna samt för de principer som uppställts i Förenta nationernas stadga;
 - (c) utveckla respekt för barnets föräldrar, för barnets egen kulturella identitet, eget språk och egna värden, för vistelselandets och för ursprungslandets nationella värden och för kulturer som skiljer sig från barnets egen;
 - (d) förbereda barnet för ett ansvarsfullt liv i ett fritt samhälle i en anda av förståelse, fred, tolerans, jämlikhet mellan könen och vänskap mellan alla folk, etniska, nationella och religiösa grupper och personer som tillhör urbefolkningar;
 - (e) utveckla respekt för naturmiljön
2. Ingenting i denna artikel eller i artikel 28 får tolkas så att det medför inskränkning i den enskildes och organisationers rätt att inrätta och driva utbildningsanstalter, dock alltid under förutsättning att de i punkt 1 i denna artikel uppställda principerna iakttas och att kraven uppfylls på att undervisningen vid dessa anstalter skall stå i överensstämmelse med vad som från statens sida angivits som minimistandard.

Artikel 30

I de stater där det finns etniska, religiösa eller språkliga minoriteter eller personer som tillhör en urbefolkning skall ett barn som tillhör en sådan minoritet eller urbefolkning inte förvägras rätten att tillsammans med andra medlemmar av sin grupp ha sitt eget kulturliv, att bekänna sig till och utöva sin egen religion eller att använda sitt eget språk.

Artikel 31

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till vila och fritid, till lek och rekreation anpassad till barnets ålder samt rätt att fritt delta i det kulturella och konstnärliga livet.
2. Konventionsstaterna skall respektera och främja barnets rätt att till fullo delta i det kulturella och konstnärliga livet och skall uppmuntra tillhandahållandet av lämpliga och lika möjligheter för kulturell och konstnärlig verksamhet samt för rekreations- och fritidsverksamhet.

Artikel 32

1. Konventionsstaterna erkänner barnets rätt till skydd mot ekonomiskt utnyttjande och mot att utföra arbete som kan vara skadligt eller hindra barnets utbildning eller äventyra barnets hälsa eller fysiska, psykiska, andliga, moraliska eller sociala utveckling.
2. Konventionsstaterna skall vidta lagstiftningsadministrativa och sociala åtgärder samt åtgärder i upplysningssyfte för att säkerställa genomförandet av denna artikel. För detta ändamål och med beaktande av tillämpliga bestämmelser i andra internationella instrument skall konventionsstaterna särskilt
 - (a) fastställa en miniålder eller miniåldrar som minderåriga skall ha uppnått för tillträde till arbete;
 - (b) föreskriva en lämplig reglering av arbetstid och arbetsvillkor; (c) föreskriva lämpliga straff eller andra påföljder i syfte att säkerställa ett effektivt genomförande av denna artikel.

Artikel 33

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder, innefattande lagstiftningsåtgärder, administrativa och sociala åtgärder i upplysningssyfte, för att skydda barn från olaglig användning av narkotika och psykotropa ämnen såsom dessa definieras i tillämpliga internationella fördrag och för att förhindra att barn utnyttjas i den olagliga framställningen av och handeln med sådana ämnen.

Artikel 34

Konventionsstaterna åtar sig att skydda barnet mot alla former av sexuellt utnyttjande och sexuella övergrepp. För detta ändamål skall konventionsstaterna särskilt vidta alla lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra

- (a) att ett barn förmås eller tvingas att delta i en olaglig sexuell handling;
- (b) att barn utnyttjas för prostitution eller annan olaglig sexuell verksamhet;
- (c) att barn utnyttjas i pornografiska föreställningar och i pornografiskt material.

Artikel 35

Konventionsstaterna skall vidta lämpliga nationella, bilaterala och multilaterala åtgärder för att förhindra bortförande och försäljning av eller handel med barn för varje ändamål och i varje form.

Artikel 36

Konventionsstaterna skall skydda barnet mot alla andra former av utnyttjande som kan skada barnet i något avseende.

Artikel 37

Konventionsstaterna skall säkerställa att

(a) inget barn får utsättas för tortyr eller annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Varken dödsstraff eller livstids fängelse utan möjlighet till frigivning får ådömas brott som begåtts av personer under 18 års ålder;

(b) inget barn får olagligt eller godtyckligt berövas sin frihet. Gripande, anhållande, häktning, fängslande eller andra former av frihetsberövande av ett barn skall ske i enlighet med lag och får endast användas som en sista utväg och för kortast lämpliga tid;

(c) varje frihetsberövat barn skall behandlas humant och med respekt för människans inneboende värdighet och på ett sätt som beaktar behoven hos personer i dess ålder. Särskilt skall varje frihetsberövat barn hållas åtskilt från vuxna, om det inte anses vara till barnets bästa att inte göra detta och skall, utom i undantagsfall, ha rätt att hålla kontakt med sin familj genom brevväxling och besök;

(d) varje frihetsberövat barn skall ha rätt att snarast få tillgång till såväl juridiskt biträde och annan lämplig hjälp som rätt att få lagligheten i sitt frihetsberövande prövad av en domstol eller annan behörig, oberoende och opartisk myndighet samt rätt till ett snabbt beslut i saken.

Artikel 38

1. Konventionsstaterna åtar sig att respektera och säkerställa respekt för regler i internationell humanitär rätt som är tillämpliga på dem i väpnade konflikter och som är relevanta för barnet.

2. Konventionsstaterna skall vidta alla tänkbara åtgärder för att säkerställa att personer som inte uppnått 15 års ålder inte deltar direkt i fientligheter.

3. Konventionsstaterna skall avstå från att rekrytera en person som inte har uppnått 15 års ålder till sina väpnade styrkor. Då rekrytering sker bland personer som fyllt 15 men inte 18 år, skall konventionsstaterna sträva efter att i första hand rekrytera dem som är äldst.

4 Konventionsstaterna skall i enlighet med sina åtaganden enligt internationell humanitär rätt att skydda civilbefolkningen i väpnade konflikter vidta alla tänkbara åtgärder för att säkerställa skydd och vård av barn som berörs av en väpnad konflikt.

Artikel 39

Konventionsstaterna skall vidta alla lämpliga åtgärder för att främja fysisk och psykisk rehabilitering samt social återanpassning av ett barn som utsatts för någon form av vanvård, utnyttjande eller övergrepp; tortyr eller någon annan form av grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning; eller väpnade konflikter. Sådan rehabilitering och sådan återanpassning skall äga rum i en miljö som befämjar barnets hälsa, självrespekt och värdighet.

Artikel 40

1. Konventionsstaterna erkänner rätten för varje barn som misstänks eller åtalas för eller befunnits skyldigt att ha begått brott att behandlas på ett sätt som främjar barnets känsla för värdighet och värde, som stärker barnets respekt för andras mänskliga rättigheter och grundläggande friheter och som tar hänsyn till barnets ålder och önskvärdheten att främja att barnet återanpassas och tar på sig en konstruktiv roll i samhället.

2. För detta ändamål och med beaktande av tillämpliga bestämmelser i internationella instrument skall konventionsstaterna särskilt säkerställa att,

(a) inget barn skall misstänkas för eller åtalas för eller befinnas skyldigt att ha begått brott på grund av en handling eller underlåtenhet som inte var förbjuden enligt nationell eller internationell rätt vid den tidpunkt då den begicks;

(b) varje barn som misstänks eller åtalas för att ha begått brott skall ha åtminstone följande garantier:

(i) att betraktas som oskyldigt innan barnets skuld blivit lagligen fastställd;

(ii) att snarast och direkt underrättas om anklagelserna mot sig och, om lämpligt, genom sina föräldrar eller vårdnadshavare och att få juridiskt biträde eller annan lämplig hjälp vid förberedelse och framläggande av sitt försvar;

(iii) att få saken avgjord utan dröjsmål av en behörig, oberoende och opartisk myndighet eller rättskipande organ i en opartisk förhandling enligt lag och i närvaro av juridiskt eller annat lämpligt biträde och, såvida det inte anses strida mot barnets bästa, särskilt med beaktande av barnets ålder eller situation, barnets föräldrar eller vårdnadshavare;

(iv) att inte tvingas att avge vittnesmål eller erkänna sig skyldig; att förhöra eller låta förhöra vittnen som åberopas mot barnet samt att på lika villkor för egen räkning få vittnen inkallade och förhörda; (v) att, om barnet anses ha begått brott, få detta beslut och beslut om åtgärder till följd därav omprövade av en högre behörig, oberoende och opartisk myndighet eller rättskipande organ enligt lag;

(vi) att utan kostnad få hjälp av tolk, om barnet inte kan förstå eller tala det språk som används;

(vii) att få sitt privatliv till fullo respekterat under alla stadier i förfarandet.

3. Konventionsstaterna skall söka främja införandet av lagar och förfaranden samt upprättandet av myndigheter och institutioner som är speciellt anpassade för barn som misstänks eller åtalas för eller befinnes skyldiga att ha begått brott och skall särskilt,

(a) fastställa en lägsta straffbarhetsålder;

(b) vidta åtgärder, då så är lämpligt och önskvärt, för behandling av barn under denna ålder utan att använda domstolsförfarande, under förutsättning att mänskliga rättigheter och rättsligt skydd till fullo respekteras.

4. Olika åtgärder som t ex vård, ledning och föreskrifter om till sin rådgivning, övervakning, vård i fosterhem, program för allmän utbildning och yrkesutbildning och andra alternativ till anstaltsvård skall finnas tillgängliga för att säkerställa att barn behandlas på ett sätt som är lämpligt för deras välfärd och är rimligt både med hänsyn till deras personliga förhållanden och till brottet.

Artikel 41

Ingenting i denna konvention skall inverka på bestämmelser som går längre vad gäller att förverkliga barnets rättigheter och som kan finnas i

(a) en konventionsstats lagstiftning; eller

(b) för den staten gällande internationell rätt.

DEL II

Artikel 42

Konventionsstaterna åtar sig att genom lämpliga och aktiva åtgärder göra konventionens bestämmelser och principer allmänt kända bland såväl vuxna som barn.

Artikel 43

1. För att granska de framsteg som gjorts av konventionsstaterna i fråga om förverkligandet av skyldigheter enligt denna konvention skall en kommitté för barnets rättigheter upprättas, vilken skall utföra de uppgifter som föreskrivs i det följande.

2. Kommittén skall vara sammansatt av tio experter med högt moraliskt anseende och erkänd sakkunskap på det område som denna konvention omfattar.

3. Kommitténs medlemmar skall väljas av konventionsstaterna bland deras medborgare och skall tjänstgöra i sin personliga egenskap, varvid avseende skall fästas vid en rättvis geografisk fördelning och de viktigaste rättssystemen.

4. Det första valet till kommittén skall hållas senast sex månader efter dagen för denna konventions ikraftträdande och därefter vartannat år. Senast fyra månader före dagen för varje val skall Förenta nationernas generalsekreterare skriftligen uppmana konventionsstaterna att inom två månader inkomma med sina förslag. Generalsekreteraren skall sedan upprätta och till konventionsstaterna överlämna en förteckning i alfabetisk ordning över samtliga föreslagna personer och ange vilka konventionsstater som föreslagit dem.

5. Val skall hållas vid möten med konventionsstaterna, som sammankallats av Förenta nationernas generalsekreterare, i Förenta nationernas högkvarter. Vid dessa möten, som är beslutsmässiga när två tredjedelar av konventionsstaterna är närvarande, skall de kandidater inväljas i kommittén som uppnår det högsta antalet röster och absolut majoritet av de närvarande och röstande konventionsstaternas röster.

6. Kommitténs medlemmar skall väljas för en tid av fyra år. De kan återväljas, om de föreslagits till återval. För fem av de medlemmar som utsetts vid det första valet skall mandattiden utlöpa efter två år. Omedelbart efter det första valet skall namnen på dessa fem medlemmar utses genom lottdragning av ordföranden vid mötet.

7. Om en kommittémedlem avlider eller avsäger sig sitt uppdrag eller förklarar att han eller hon av någon annan anledning inte längre kan fullgöra sitt uppdrag inom kommittén, skall den konventionsstat som föreslog medlemmen, med förbehåll för kommitténs godkännande, utse en annan expert bland sina medborgare, som skall inneha uppdraget under återstoden av mandattiden.

8. Kommittén skall själv fastställa sin arbetsordning.

9. Kommittén skall välja sitt presidium för en tvåårsperiod.

10. Kommitténs möten skall vanligtvis hållas i Förenta nationernas högkvarter eller på annan lämplig plats, som kommittén bestämmer. Kommittén skall i regel sammanträda varje år. Kommittémötenas längd skall bestämmas och om det är nödvändigt, omprövas vid möte med konventionsstaterna, med förbehåll för generalförsamlingens godkännande.

11. Förenta nationernas generalsekreterare skall tillhandahålla erforderlig personal och övriga resurser för att möjliggöra för kommittén att effektivt utföra sitt uppdrag enligt

denna konvention. 12. Medlemmarna av den enligt denna konvention upprättade kommittén skall med godkännande av generalförsamlingen erhålla ersättning från Förenta nationerna på sådana villkor som generalförsamlingen beslutar.

Artikel 44

1. Konventionsstaterna åtar sig att genom Förenta nationernas generalsekreterare avge rapporter till kommittén om de åtgärder som de vidtagit för att genomföra de rättigheter som erkänns i denna konvention och de framsteg som gjorts i fråga om åtnjutandet av dessa rättigheter:

(a) inom två år efter konventionens ikraftträdande för den berörda staten,

(b) därefter vart femte år.

2. Rapporter enligt denna artikel skall ange eventuella förhållanden och svårigheter som påverkar i vilken utsträckning åtagandena enligt denna konvention har uppfyllts. Rapporterna skall även innehålla tillräcklig information för att ge kommittén en god uppfattning om genomförandet av konventionens bestämmelser i det berörda landet.

3. En konventionsstat som har tillställt kommittén en utförlig första rapport behöver inte i sina följande rapporter, som avges enligt punkt 1 (b) i denna konvention, upprepa tidigare lämnad grundläggande information.

4. Kommittén kan begära ytterligare information från konventionsstaterna om genomförandet av konventionens bestämmelser.

5. Kommittén skall vartannat år genom ekonomiska och sociala rådet tillställa generalförsamlingen rapporter om sin verksamhet.

6. Konventionsstaterna skall göra sina rapporter allmänt tillgängliga för allmänheten i sina respektive länder.

Artikel 45

För att främja ett effektivt genomförande av konventionens bestämmelser och internationellt samarbete på det område som konventionen avser gäller följande:

(a) Fackorganen, FN:s barnfond och andra FN-organ skall ha rätt att vara representerade vid granskningen av genomförandet av sådana bestämmelser i denna konvention som faller inom ramen för deras mandat. Kommittén kan inbjuda kompetenta organ och organisationer, som den finner lämpligt, att komma med expertråd angående genomförandet av konventionen på områden som faller inom ramen för deras respektive verksamhetsområden. Kommittén kan inbjuda fackorganen, FN:s barnfond och andra FN-organ att inlämna rapporter om konventionens tillämpning inom området som faller inom ramen för deras verksamhet;

(b) kommittén skall, såsom den finner lämpligt, till fackorganen, FN:s barnfond och andra kompetenta organ och organisationer överlämna rapporter från konventionsstaterna som innehåller en begäran om eller anger behov av teknisk rådgivning eller tekniskt bistånd jämte kommitténs synpunkter och eventuella förslag beträffande sådan begäran eller sådant behov;

(c) Kommittén kan rekommendera generalförsamlingen att framställa en begäran till generalsekreteraren om att för kommitténs räkning företa studier angående särskilda frågor som rör barnets rättigheter;

(d) Kommittén kan avge förslag och allmänna rekommendationer på grundval av den information som erhållits enligt artiklarna 44 och 45 i denna konvention. Sådana förslag

och allmänna rekommendationer skall tillställas varje konventionsstat som berörs samt rapporteras till generalförsamlingen tillsammans med eventuella kommentarer från konventionsstaterna.

DEL III

Artikel 46

Denna konvention skall vara öppen för undertecknande av alla stater.

Artikel 47

Denna konvention skall ratificeras. Ratifikationsinstrumenten skall deponeras hos Förenta nationernas generalsekreterare.

Artikel 48

Denna konvention skall förbli öppen för anslutning av vilken stat som helst. Anslutningsinstrumenten skall deponeras hos Förenta nationernas generalsekreterare.

Artikel 49

1. Denna konvention träder i kraft den trettionde dagen efter dagen för deponeringen av det tjugonde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet hos Förenta nationernas generalsekreterare.

2. I förhållande till varje stat som ratificerar eller ansluter sig till konventionen efter deponeringen av det tjugonde ratifikations- eller anslutningsinstrumentet träder konventionen i kraft den trettionde dagen efter det att en sådan stat deponerat sitt ratifikations- eller anslutningsinstrument.

Artikel 50

1. En konventionsstat kan föreslå en ändring av konventionen och överlämna förslaget till Förenta nationernas generalsekreterare. Generalsekreteraren skall sedan översända ändringsförslaget till konventionsstaterna med en begäran om att dessa anger om de tillstyrker att en konferens med konventionsstaterna sammankallas för att behandla och rösta om förslagen. Om minst en tredjedel av staterna inom fyra månader efter förslagets översändande tillstyrker en sådan konferens, skall generalsekreteraren sammankalla konferensen i Förenta nationernas regi. Ändringsförslag som antagits av en majoritet av de vid konferensen närvarande och röstande konventionsstaterna skall underställas generalförsamlingen för godkännande.

2. En ändring som antagits enligt punkt (1) i denna artikel träder i kraft när den har godkänts av Förenta nationernas generalförsamling och antagits av konventionsstaterna med två tredjedels majoritet.

3. När en ändring träder i kraft skall den vara bindande för de konventionsstater som har antagit den, medan övriga konventionsstater fortfarande är bundna av bestämmelserna i denna konvention och eventuella tidigare ändringar, som de antagit.

Artikel 51

1. Förenta nationernas generalsekreterare skall motta och till alla stater sända texten till reservationer som staterna gjort vid ratifikationen eller anslutningen.

2. En reservation som strider mot denna konventions ändamål och syfte skall inte tillåtas.
3. Reservationer kan återtas vid vilken tidpunkt som helst genom notifikation till Förenta nationernas generalsekreterare, som därefter skall underrätta alla stater. Notifikationen skall gälla från den dag då den mottogs av generalsekreteraren.

Artikel 52

En konventionsstat kan säga upp denna konvention genom skriftlig notifikation till Förenta nationernas generalsekreterare. Uppsägningen träder i kraft ett år efter den dag då notifikationen mottogs av generalsekreteraren.

Artikel 53

Förenta nationernas generalsekreterare utses till depositarie för denna konvention.

Artikel 54

Originalen till denna konvention, vars arabiska, engelska, franska, kinesiska, ryska och spanska texter har lika giltighet, skall deponeras hos Förenta nationernas generalsekreterare. Till bekräftelse härav har undertecknade ombud, därtill vederbörligen befullmäktigade av sina respektive regeringar, undertecknat denna konvention.